

ARTUR SILVESTRI

MODELUL OMULUI MARE

Ediția a doua, revăzută și adăugită

**Zece „Convorbiri de amurg“ cu
Antonie Plămădeală urmate de
„Douăzeci și opt de scrisori de altădată“**

•

**Modelul și memoria – Mitropolitul
Antonie Plămădeală în efigie**

Postfață de acad. Zoe Dumitrescu-Bușulenga

CARPATHIA PRESS, 2008

str. Școala Herăstrău nr. 62, sector 1
București, România, cod 014146

Website: www.carpathia-press.com

E-mail: carpathia.press@gmail.com

Tel/fax: **004-021-317.01.14**

ISBN: **978-973-7609-36-6**

*Prezenta culegere include volumele **Modelul „Omului Mare“**. Zece „Convorbiri de amurg“ cu **Antonie Plămădeală urmate de „Douăzeci și opt de scrisori de altădată“** (Ed. Carpathia Press, 2004) și „**Modelul și Memoria. Mitropolitul Antonie Plămădeală în efigie**“ (Ed. Intermundus, 2005) cărora li s-au adăugat o postfață a regretatei Acad. Zoe Dumitrescu-Bușulenga, scrisă în anul 2004, și un „Dosar critic“ conținând o parte din comentariile dedicate acestor cărți. Un „cuvânt de început“ pentru noua ediție reproduce o însemnare a Vlădiciei Antonie alcătuită la citirea acestei cărți în prima ei ediție.*

Ilustrația copertii întâi reproduce o fotografie oficială a Mitropolitului Antonie Plămădeală din perioada de început a păstoririi eparhiei de la Sibiu, ca mitropolit al Transilvaniei. Imaginea a fost trimisă, în anul 2004, de către vrednicul de pomenire vlădică în pachetul propus pentru apariție în ediția întâia a volumului „Modelul Omului Mare“ și a fost aleasă acum ca însemn reprezentativ pentru ideea acestei cărți.

Coperta și tehnoredactare: **Gabriela CHIRCEA**

Tipar: **S.C. EURO PRINT COMPANY S.R.L.**, Buzău, România

CARTEA ACEASTA CUPRINDE TOT CE AM VRUT EU SĂ FAC ȘI AM FĂCUT ÎN VIAȚA MEĂ

„Carpathia Press” publică recent cartea: „Modelul Omului”. Zece „Convorbiri de amurg” cu Antonie Plămădeală urmate de „douăzeci și opt de scrisori de altădată” de Artur Silvestri (București, 2004, 72 pag.). N-aș avea multe de spus despre această carte care, cuprinde, în special, un articol cu răspunsurile la întrebările puse de Artur Silvestri. E un fel de carte cu amintiri din viața mea, începută la Prislop și apoi trecută prin multe locuri în care nu știm cum Dumnezeu m-a ajutat să mă strecur. Nici nu m-am gândit că aș putea ajunge unde am ajuns după ce de la început am avut parte de urmările unei condamnări, de care să vă ferească Dumnezeu pe dumneavoastră. Am recitat cartea domnului Artur Silvestri. Cred că s-a strecurat o greșală la pag. 14, rândurile 3-4 de sus, unde se spune că stareț la Mănăstirea Prislop era Părintele Arsenie Papacioc, în timpul când eu m-am călugărit. Or, la Prislop era stareț Părintele Arsenie Boca.

Niciodată, nu a fost stareț la Prislop Părintele Arsenie Papacioc. Încolo, cartea, cred, dă elemente biografice dintre cele adevărate. Tot în cartea aceasta se mai publică o parte din scrisorile pe care le-am scris în decursul anilor domnului Artur Silvestri și o parte din răspunsurile lui. **Mă bucură mult această carte, care ar fi, parcă, o carte de ultim cuvânt al meu, înainte de moarte. Adevărul e însă că eu mai am încă planuri să mai public vreo 10 cărți, înainte de a mă reîntoarce la Dumnezeu.**

Oricum, cartea aceasta cuprinde tot ce am vrut eu să fac și am făcut în viața mea. Adevărul e că viața mea călugărească, care nu a fost scurtă, și după aceea mergerea mea la studii în Anglia, fără voința și prietenia arătată de Patriarhul Justinian Marina nu s-ar fi putut realiza deloc.

Pozele care se află pe coperta cărții sunt alese dintre multe altele, care fac parte dintr-o mulțime de alte poze, care arată o largă activitate.

Eu îl rog pe Dumnezeu să-i dea domnului Artur Silvestri multă sănătate și multe bucurii, ca aceasta pe care mi-a făcut-o mie.

ANTONIE PLĂMĂDEALĂ

„Telegraful Român” nr. 37-48/2004

O CARTE PORUNCITĂ, CARE S-A FĂCUT CÂND TREBUIA

Privind înapoi, către anii ce au trecut pe nesimțite de când am adunat materia ce formează „Modelul Omului Mare“, impresia pe care o încerc – și înaintea cu tărie, fără să se poată înlătura – este aceea de *carte poruncită, care s-a făcut când trebuia și pentru cine trebuia*. Căci, la drept vorbind, atunci era momentul ei.

Era, întâi de toate, recapitularea unui exemplu încă viu și care, prin faptul însuși că ne era contemporan, arată că încă este cu putință Fapta Mare și că, indiferent de cât de rele vor fi vremurile ce vor urma și cât de mari stricăciunile omenirii atinse de maladii oculte și ruinătoare, există atitudini, reacții și adeziuni care nu se pot pune în culpă fiindcă se manifestă inerent și definitiv, precum fenomenele naturale.

Dar, de fapt, gestul însuși de a propune **modele** în epoci când nu modelul social pozitiv ci moda sterilă, când nu construcția ci iluzia și nu „păstorul“ ci „amăgitorul“ par să triumfe și sunt vehiculate ca soluții, era în sine fapt eretic și demonstrație de rezistență fățișă ca și un refuz net de a ne retrage în sub-istorie părăsind teritoriile unde noi suntem legitimi și nu ocupantul neisprăvit ce ne îndeamnă să trăim iarăși cu privirea în pământ. Efectul însuși s-a dovedit mai puternic decât ceea ce preconizasem și, în orice caz, mai extins decât ideea însăși de a se încerca doar un portret eseistic sau un bilanț provizoriu de operă în desfășurare.

Căci atunci când am încheiat cartea aceasta, alcătuită mai demult sub regimul necesității (dar cu gândul că, poate, ar mai fi trebuit să aștept pentru a-i crea o ținută mai sărbătorească și proporții mai echilibrate dacă nu chiar și mai multă substanță) mi-am dat seama că se făcuse ceea ce era de trebuință atunci și ca un program constituit de recucerire a memoriei noastre se auzise clar pe deasupra zgomotelor zilei nedefinite. Altitudinea lui simbolică urma să se observe cu timpul și s-a observat curând, căci vremea despărțirii grâului de neghină – și a vânturării de pleavă pentru a rămânea sămânța bună – dădea semne că era așteptată și venise. Astăzi, când noi începem cu mirare să redeschidem ochii către ceea ce suntem și către ceea ce am făcut, nu ne mai rămâne decât să aflăm că viitorul demn stă în mâinile noastre, acolo unde l-a așezat Dumnezeu.

ARTUR SILVESTRI

31 Mai 2008, Sf. Mucenici Ernie, Eusebie și Haralambie

I. ZECE „CONVORBIRI DE AMURG“ CU ANTONIE PLĂMĂDEALĂ URMATE DE „DOUĂZECI ȘI OPT DE SCRISORI DE ALTĂDATĂ“

DISCURS ÎMPOTRIVA UITĂRII

Prin luna Mai, în acest an, mi-am dat seama dintr-o dată că **nu mai vorbisem** de aproape cincisprezece ani cu Mitropolitul Antonie Plămădeală. „Nu mai vorbisem“ este un fel de a zice căci vorbele ce schimbasesm odinioară, nu puține, însemnau scrisori și prea rar convorbiri, care nici nu erau obligatorii dacă epistolarul și cărțile ce primeam păreau de-ajuns. Și, întâi de toate, sentimentul de solidaritate tăcută și de-la-sine-înțeleasă ce cred că ne arătasem în alte vremuri și poate că rămas încă viu. Dar acum, citind cîteva însemnări publicate în „Telegraful Român“ ce îmi deslușiseră amărăciune în fața ingraturii care nu mai ține minte meritul ori, poate chiar, în fața lumii repede uitătoare, m-am gîndit să fac acum ceea ce, dacă amînam, ar fi trebuit să fac oricum vreodată, dar prea tîrziu. Din acest sentiment indistinct – unde intră, fără a stabili proporția, dorința de a pune lucrurile în orînduiala lor, îndreptînd ceea ce începuse a se strica, dar și obligația de a face „document“, arătînd **modelul** – a ieșit această carte ce public, la doar cîteva săptămîni după ce am croit-o. La drept vorbind, soarta ei este stranie fiindcă nu ar fi trebuit să existe în această formă și, în orice caz, nu acum, deși „modelul“ ce am voit să înfățișez o merita încă de demult. Cred că era prin 1988 cînd socotisem că i s-ar potrivi o descriere operei celui ce călca pe urma lui Hasdeu și Pârvan și o efigie „mîinii“ parcă neostenite ce făcuse să se ridice din nou **ziduri stricate și uitate**. Dar n-a fost să fie, fără a putea explica azi unde se împiedicase gîndul, făcîndu-se, mai apoi, doar ipoteză și regret. Poate fusese ideea că **mai e timp**, socotind greșit și ascultînd probabil de vîrsta neînțeleaptă de atunci. Apoi, cu oarecare intermitență, gîndul revenise deși luase înfățișări diferite, fără a se traduce în vreun fapt concret și încheiat. Dar acum venise timpul **să se facă**.

Și „să se facă“ într-o formă neașteptată ce i-am împărtășit-o lui Antonie Plămădeală care, răspunzînd deîndată, **a reînceput să-mi vorbească**. Între timp, fără să știu de unde îmi veniseră, se nimeri să scriu, ca dictate, **două povestiri enigmatice** din vremea de demult, ce se adăugară materiei care își căuta o formă și un tîlc.

„Convorbirile de amurg“ se făcură mai repede decît mi-am închipuit și într-o zi, pe la jumătatea lui iunie, le-am primit din chiar mîinile Mitropolitului Ardealului, fără să-i arăt, totuși, mirarea față de promptitudinea ce nu anticipasem.

În aceeași noapte chiar, am citit pînă către zori, ca în tinerețe, depoziția spusă parcă în voce joasă și moale, gîtuită de emoția pe care amintirile fericite o aduc năvalnic, uneori însoțite de o lacrimă secretă. Era aproape un monolog, rostit cu privirea parcă întoarsă în sine și arătînd scîlpire de argint mătuit în lumina tulburătoare ce o lasă asfințitul.

Textul era, și rămîne, memorabil; dar parcă un sentiment de incompletitudine apăruse fără să știu unde își avea izvorul și am lăsat pentru cîteva zile totul deoparte, fără să insist inutil. Apoi, fără un motiv precis, mi-am dat seama de unde venea gîndul că totul ar fi trebuit să fie ceva mai altfel decît era. Eu aveam în minte, și păstram ca timbru intelectual, scrisorile de neuitat pe care odinioară, acum aproape douăzeci de ani, mi le trimisese Mitropolitul Ardealului: un exemplu de eleganță și potrivire între cuvinte ce nu se mai însoțiseră decît rar, de fapt un stil ce arăta puterea de a înșirui vorbele într-o rînduială enigmatică pe care însuși gîndul viu o dădea, fără să se bage de seamă. Alte ore ale zilei omenești, alte vremuri, alt veac.

Așa încît, spre a da întregului rotonditate și a completa acolo unde **omul mare** ce îmi vorbise în amurg lăsase deoparte, am hotărît să adaog epistolarul și să întăresc totul, în acest fel. La drept vorbind, ideea nici măcar nu ar fi fost fără rost căci, schimbînd gînduri în scrisorile de atunci, și Mitropolitul Antonie și eu fusesem de acord, fără să ne înțelegem, că este o corespondență ce se va publica odată, cîndva, cine știe de către cine. Era făcută, de fapt, **ca să se știe**. Dar, din păcate, cînd am început să le recitesc am observat că unele din cele ce existaseră nu mai sînt, uitate sau rătăcite de mine prin cine știe ce dosare din pădurea dezordonată a manuscriselor mele ori poate chiar se pierduseră iremediabil, fără să determin cu precizie ocazia. Sentimentul ce am încercat atunci este greu de descris și poate și mai greu de îngăduit căci includea, deopotrivă, senzația ireparabilului, culpa și fatalitatea nepăsării, ca o boală grea, incurabilă, ce am socotit mereu că trebuie condamnată și înlăturată dar o vedeam la mine fără să o înțeleg. Efortul de a găsi ceea ce ar fi trebuit să stea la locul cuvenit și să se păstreze mi se părea nedrept și absurd și un fel de pedeapsă pentru nesăbuiința anilor iroșiți. Din păcate, nici mașinăria ce admirasem cîndva, de arhivistică nemțească, a Mitropolitului Antonie nu se dovedi perfectă în absolut dar, în biblioteca uriașă de la Sîmbăta, se aflară totuși destule din scrisorile ce lipseau, mai multe

decît sperasem că voi recupera. Astfel am recompus împreună, din bucăți împrăștiate de timpul necruțător, un fel de dialog de oameni din alte vremuri, ce își scriau, **ca și cărturarii din vremea Renașterii**, fără a ține să se vadă la față și a se întîlni ca să se înșiruie în organizare cazonă. Și astăzi recitesc cu emoție frazele încrezătoare de-atunci; dar este o emoție îngîndurată și copleșită de tristetea vremurilor ce s-au desfășurat altfel din misteriosul caier de cînepă al zilelor și anilor ce s-au dus.

În cele din urmă, toate se așezară în forma acestei cărți neobișnuite dar **poruncită** de ceva, ce nu înțeleg acum. Poate că în ea se întrevede că este „făcută” la repezeală și nu-i echilibrată, deci nu are clasicitatea ce am căutat-o zadarnic și la altele, ce „stau” încă fiindcă n-au atins-o.

Dar, la sfîrșit, gîndindu-mă mai bine, îmi dau seama că **rațiunea secretă** ce a lucrat aici deslușește și o altă semnificație, mai adîncă și, de fapt, ireductibilă. Ea înlătură **mitologia justiției postume**, și a îndreptărilor ce se vor face de către alții, în viitor, atunci cînd au greșit contemporanii ori au uitat dintr-o prea repezită băgare de seamă. Căci într-o țară ce n-a fost capabilă să clădească un Pantheon pentru cei ce au binemeritat Patriei nerecunoscătoare și unde din o sută doar unul știe, poate, unde este mormîntul lui Constantin Brîncoveanu în București, nu este de nădăjduit decît ceea ce ne stă doar nouă în puteri să facem spre a ne păzi **fapta bună** de lipsa de memorie și de nepăsare și nechibzuință.

Împotriva acestui **rău al uitării**, aș vrea să-mi dea Dumnezeu zile spre a-mi plăti tot ceea ce datorez tuturor celor ce au putut să-mi facă viața mai puțin misterioasă și să mă ajute să capăt înțelepciune.

Odată, nu prea demult, am aflat și eu această povață mută de la un Păzitor și, la rîndul meu, nădăjduiesc să le păzesc pe toate cele ce merită să rămîină.

14 August 2004

DOUĂ POVESTIRI ENIGMATICE DESPRE LOCURI BINECUVÂNTATE

„INTUIȚIE“ ȘI „INSUFLARE“

„Scenă de descălecat“ la Palatul Episcopal de la Buzău

Cine ar fi ajuns în mijlocul Buzăului, pe la 1985, ar fi zărit de îndată o aglomerație de clădiri ce i se zicea de către localnici „Episcopia“ precum parizienii denumesc, în același mod comprimat și mitic, „Île de la Cité“. Văzută de la depărtare, aceasta impresiona prin întindere, măreție și tăcere stranie, de parcă în chiar orașul cu mișcare cotidiană s-ar fi aflat **un alt oraș în machetă**, de o absență necontingentă, aproape necălcat de picior nepoftit și populat de făpturi taciturne, parcă rămase din cine știe ce alte vremi și sustrase nu doar timpului ci pînă și memoriei. Această impresie de nefiresc ori, mai degrabă, de nepămîntean, se întărea de îndată ce te apropiai, observînd totul mai cu luare-aminte. Locurile se desfășurau mai întins pe o panoramă largă dar totul se intensifica într-o muțenie muzeistică, aproape ca de pe alt tărîm. O alee largă și lungă, pustie, ce însoțea într-o latură clădirea severă, de Saint-Cyr monacal, a Seminarului Teologic, se încheia departe, după porțile cu arcade meșteșugite în metal greu și imun, în ușa Catedralei și în fața unui Palat de o masivitate impunătoare dar uimitor prin proporție și prin încadrarea geometrică impecabilă în careul de chilii ce doar către Asfințit se desfăcea lăsînd să se întrevadă nesfîrșita grădină împădurită de pomete și nenumărate flori, ce părea că nu se mai termină.

Sentimentul de **ieșire din timp** era, la drept vorbind, copleșitor, ca și încredințarea că toate fuseră rînduite, astfel, de mult și nemutate. Și totuși, cu abia vreo cîțiva ani mai înainte aici nu era decît „tradiția“, povestea vorbelor populare ce fac din amintire și narațiune spusă de părinți o certitudine; dar, deopotrivă, și mitologie transmisă de la o vîrstă la alta, pînă în nesfîrșitul trecerii biologice. Aci, în ceea ce ajunsese un fel de ruină întristătoare, se zicea că, odinioară, se adăposti Nicolae Bălcescu ca să citească hrisoave și urice iar, la o vreme, înnoptase chiar Vodă Cuza, ce se întîmplase să se oprească și la Buzău, aflat pe drumul leșilor. Dar **cine** ridicase aceste ziduri, **și cînd**, și mai ales **în ce fel**, nu se mai ținea minte.

O vorbă, zisă de careva vreodată, îl amintise pe Matei Basarab și astfel ajunse a se socoti acesta drept întemeietor dar fără dovadă

și alt temei decît o legendă. Mai sigur ar fi fost doar că, în vremea lui Chesarie Căpățîină, ce păstorise în veacul XIX la Buzău, s-ar fi sfîrșit, la 1844, la Episcopie o înnoire de palat domnesc, ce n-ar fi putut să fie decît acesta.

Dar „înnoit“ după ce stricăciune și, mai ales, în ce mod și urmîndu-se pe care ctitor, ajuns acum, dar poate și atunci, anonim? Misterul părea să rămînă adînc și impenetrabil. Și totuși, parcă o potriveală stranie începu, la o vreme, să îl descurce în felul unui miracol consumat lent, ca un fir de cînepă tras cu greu dintr-un caier. Întîi, se dovedi că bătrînul episcop Antim Angelescu pusese deoparte, pînă la amurgul trecerii lui pe pămînt, banii trebuincioși pentru „înnoirea“ de acum, ușurînd din povara celui care, urmîndu-l, ar fi trebui **să facă**. Așadar, exista acum **cu ce** dar mai rămînea de știut **cum** și, mai cu seamă, **ce**? Apoi, se potrivi ca întîistătătorul Buzăului să fie chemat Antonie Plămădeală.

Ceea ce urmă ar fi meritat să treacă, deopotrivă, în poveste. Căci oricîtă știință de carte ar fi pus **făcătorul** aici, oricîtă răbdare în a reconstitui document și a descoperi sursă ar fi arătat, fără un **altceva** – ce înseamnă o mixtură nefirească de **intuiție** și **insuflare** – încheierea nu s-ar fi produs cu aceste concluzii, ce se văd. La drept vorbind, ar fi trebuit să se procedeze, mai întîi, după regulă, pornindu-se de la ceea ce se afla, adică un întreg în prag de ruină sub forma unei clădiri care îi apăruse baronului Talleyrand, cu doar cîțiva ani mai înainte de Unire, ca „o curiozitate“. O scară abruptă și fără utilitate, stricînd fațada prin aspectul semi-industrial, un hol îngust și sărăcăcios aflat la parter, bolți sparte și înlocuite cu uși de comunicație așezate fără o logică mai agregată și, în totul, un edificiu inutil, ce se locuia numai la etaj, croit după imaginația fără stil a lui Chesarie. Dar scoborînd cu cercetarea de documente mai jos decît în vremea acestuia, se descoperi o catagrafie din veacul XVIII, de pe la 1787, ce descria în largime palatul și îl încurajă pe restaurator să imagineze. Vasăzică, un pridvor cu opt stîlpi, locuință cu camere multe la etaj, pivnițe și cămări mai jos de acesta, pardoseli de cărămidă și acoperiș cu olane: iată **urma brîncovenească**. Și printr-o altă **potrivire**, acum se descoperi, la o încercare de tencuială de pe un zid, o inscripție care, apărînd ca **arătată cu mina**, spuse către noi despre cea „casă cu pivnițaru“, începută și sfîrșită în zilele vrednicului de pomenire voievod Constantin Brîncoveanu și ale mitropolitului Antim, cel din Ivir, cărturarul. Era ca și cum se ridicase un vâl ce acoperea o realitate presimțită pe care **dovada** o deslușește și

o confirmă. Căci mulțimea de urme brîncovenesti în nu prea puține din locurile ce se țin minte, de pe aici, îngăduia **verificarea și schița modelului ideal** ce urma. Detalii se vădese aici și colo, într-un tablou votiv de la Rîmnicu Sărat, ce ilustrează pe Vodă cu Doamna țării și cu fiii, apoi în „lucrăturile“ de la Berca, de la Băbeni și Drăghicești. Stîlpii de piatră cu lucrătură barocă, arătînd ca o broderie de piatră ne-destructibilă, ferestrele cu ancadramente în arabesc și ușile cu brîuri largi unde se transportară buchete stilizate de flori – acestea, existînd **acolo**, trebuiau să se afle și **aici**. Restauratorul deveni, la drept vorbind, un creator, adică, de fapt, autorul unui **proiect ideal și abstract**.

Palatul însuși este, așa cum a ieșit, o ficțiune de **timp clasic**, o reformulare ce n-ar fi croit nici un arhitect de restaurație.

Mai întîi, în „fața“ laterală ce privește spre Catedrală și către Răsărit, stă pridvorul brîncovenesc, unde se ajunge urcîndu-se, la pas ușor și în ritm de recunoaștere, o scară în linie frîntă, monumentală și masivă. Marginile, împodobite în sculptură ce visează la arabesc, împiedică țesătura de piatră să se reverse; aici, prin înlănțuiri ce par a nu se încheia nicăieri, golurile se umplu. Pridvorul, de fapt o încăpere destupată, fără ziduri și doar redusă la stîlpi ce-i susțin acoperișul geometric și mărunț, în ascultarea proporțiilor, este un fel de foișor larg, un loc încăpător de priveală și de reflecție în Kiev și de **loisir** în reverie, unde, dacă ar fi fost alăturat de casa boierească, ar fi domnit miroase de cafele și lichioruri, așezate lîngă cheseaua cu șerbet de portocale sau de trandafiri. Nimic din toate acestea aici. Totul este auster și monumental, ca într-un loc ce pregătește, în sine fără a se folosi, intrarea în incintă, prin ușile mari, sculptate și grele, ce se mișcă prin caznă, întîrziind. Dar odată ce se pătrunde, sentimentul se modifică deodată, încercînd straniul. Aici recunoaștem și nu recunoaștem orînduiala casei boierești de oraș ce se dezvoltă, mai la o vreme, din palatul de țară brîncovenesc căci sala de primire ori de bal, de fapt o încăpere uriașă ce putea sluji și drept salon, uneori, avînd tavanul iluminat prin sticlă ornamentată în vitraliu, lăsa, în amîndouă laturile să se vadă încăperi simetrice care, altădată, ar fi putut să fie dezvoltări de aripi diverse de castel. Dispoziția nu-i aceasta căci, prea mărunte fiind, odăile colaterale par a se retrage minimalizîndu-se, spre a îngădui marelui spațiu axial să se desfășoare. Grandoare inutilă? Stil risipitor? Fantezie fără utilitate? Nimic din toate acestea, de vreme ce aici sîntem nu într-un cuib de nobili oareșicare ci într-un palat episcopal, la **voie-**

vodul-de-drept-divin. Totul se înșiruiește, astfel, în coduri și simboluri, ce nu se deslușesc decît greu și adeseori nici măcar nu se presimt. În vasta încăpere ce ar fi trebuit să slujească, la **stăpînii clipei**, drept loc de petrecere, abia se întrezărește aici, departe și simetric așezată față de poarta grea pe unde se intră, ușa pe unde s-ar pătrunde, dacă se îngăduie, în spațiul Întîistătorului. Căci în acel loc, ce nu-i divanul de țară al lui Vodă, nici biroul Brătienilor de la Florica și nici scriptoriul secret unde Brîncoveanu, răsfoind *Fole-tul Novel*, își mai adăuga cîte un gînd răzleț în Jurnalul de taină, totul **se consacră, se concentrează și se definește.** Ajungi aici numai **dacă și cînd** se îngăduie.

Întregul însuși are un aer de gîndire sumeriană. Omul nevolnic, venind de departe precum regii provinciali ce se convoacă arareori de către Împărat spre vedere, urcă greu scări multe, pătrunde prin uși grele și trece prin saloane ce nu se mai sfîrșesc spre a putea întîlni, cu privirea lăsată către țărîină, pe stăpîn. Locul însuși arată **altitudinea** căci Stăpînii de obicei primesc „sus“.

Aici se desfășoară, la drept vorbind, „viața la vedere“, ce nu conține decît prea puțin hazard, fiind cod și ritual. Dar mai la o parte, pornind dintr-o odaie mică de lîngă interminabilul salon, se scoboară în catul de jos pe o scară îngustă din lemn ce conduce într-un alt fel de lume. Aici domnește un calm socotit, de viață ce decurge după reguli și se concentrează în contemplație. Totul pare croit spre reculegere și pînă și cuhnia aflată în apropiere apare ca fiind trebuitoare vieții sobre iar nu pentru petrecere și exces. În vasta și somptuoasa sufragerie a cărei mobilă parcă ar fi venit la porunca lui vodă Brîncoveanu din Sibiul baroc, vremea se măsoară aproape palpabil și se desfășoară apăsător în bățile implacabile ale unui pendul. Abia, mai la o parte, vine capodopera de muzeu. Căci din ceea ce, la vremea începutului, fusese un „pivnițaru“, a ieșit acum o sală nesfîrșită și parcă inutilă, stranie în imensitatea ei pe care zidul în cărămidă vizibilă, lustruită, nu o face nici măcar neliniștitoare ci doar scenografică. Fost-a aceasta realitatea ce s-a „înnoit“ și s-a „prefăcut“ spre a sluji altfel decît odinioară se gîndise a se face? Cine poate să știe cu precizie dacă nu chiar **omul de-atunci**, ce nu ne mai poate vorbi. Rămîne **re-creația** de azi.

Dar, la drept vorbind, este acesta un palat brîncovenesc, în forma ce a luat? „**Este**“ și **nu este**. De fapt, **este** pentru că **putea fi**; și „**nu este**“ fiindcă, în ultimă analiză, aceasta este **ipoteza** lui, **realitatea paralelă** în epură.

MAREA HIEROGLIFĂ

„Utopie“ și „Restaurație“ la Mănăstirea Sâmbăta de Sus

Examinat „după carte”, **brâncovenismul** Episcopiei de la Buzău se confirmă în detalii și chiar în ținută dar secretul faptei abia dacă se întrezărește și, deci, nu-i ușor a se defini.

De fapt, hotărîtoare sînt aici, în acest gen de restaurări închiuite de Antonie Plămădeală, **metoda** și **magia** și, în ultimă analiză, **miraculosul**. Era în vara lui 1989, cînd, într-o după-amiază stranie cu cețuri aproape germanice și o ploaie burnităată și rece de Septentrion, ajunsesem la Sibiu, la Mitropolie. În Cetatea Sacră ce constituia acel șir de clădiri unde, de la Catedrală pînă la Institut, totul se înșiruia misterios și aproape nevăzut îndărătul fațadelor săsești ridicate, în aliniamentele de coridor, pînă la stradă, una dintre unități, nedeslușită de nu s-ar fi arătat personalul de primire, era reședința Stăpînului acestor locuri. Văzută din afară, dinspre orașul „teutonic” cu geometria severă, aceasta nu arăta nimic spectaculos și nici măcar o urmă ceva mai apăsată de **loc ritualic** alta decît cele ce se indică, tabelar, în mod curent. Dar de îndată ce se pătrundea printr-o poartă grea și acoperitoare ce respecta tradiția exteriorului, totul își modifica semnificația și parcă și cronologia. Aci, de fapt, concepția era, ca și **locul și tradiția**, atît de diferită de „brîncovenismul” solemn dar exuberant al Episcopiei de la Buzău încît sentimentul ce apăruse era **de altă țară și altă lume**. În locul formelor **ce se arată** și se impun prin masivitate, prestigiu și **simbol de putere**, aici apăreau sensurile **ce se închid**, arătînd **forța penumbrei**, secretul, lucrarea sublinară. Loc de cărturar, nu de Stăpîn vădit. Un fel de atrium lunguieț ce despărțea două aripi ale clădirii ce cu greu s-ar fi putut numi „reședință” căci era, la drept vorbind, un palat cu o concentrație uimitoare de încăperi, spații și funcțiuni, crea dintr-o dată o impresie de izolare și nefiresc ce se încerca repede și stăruia. Abia într-un tîrziu mi-am dat seama că Timpul se dizolvase precum și Spațiul începuse să pară că nu se mai termină. În acel timp neclar, ce putea fi de **oricînd** pe cuprinderea a cîtorva sute de ani ce își pierduseră șirul, toate se orînduiseră parcă într-un mod ritualic, cu putere de canon și cu o stăruință în datele esențiale ce uimea. De îndată ce se pătrundea pe o ușă și se înainta pe o scară întortocheată ca de Quattrocento, urcîndu-se la întîiul cat, se putea observa, undeva, către ceea ce s-ar fi putut să fie ferestrele ce dădeau în **ulița vreu-nui veac**, un birou unde ședea, cu aerul absent de înțelept asiatic, un bărbat mai degrabă mărunt care, în alt timp și în alt loc, ar fi

putut fi un Mazarin, un Fouquet și un Le Notre deopotrivă, învîrtind pe degete soarta unor popoare și a Europei. Dar la acea vreme el era Mitropolitul Ardealului. Incinta însăși avea un aspect nedefinit ori, mai bine zis, neobișnuit față de însărcinările ce i se atribuiau. Cînd, la o vreme oarecare după ce trecurăm prin sufragerie, ajunserăm în bibliotecă, acest sentiment se întări, devenind clar și distinct. Căci mai nimic din ceea ce s-ar fi închipuit a fi o reședință nu se recunoștea aici ci, mai întîi de toate, aerul de instituție precisă, definitivată și clasificată, ordinea „nemțească” și spațiile încăpătoare și pregătite prevăzător. Omul însuși ce păstora aceste lungi săli, înalte și umplute pîna la refuz de o arhivă aproape habsburgică prin ordine și cuprindere părea – și era chiar – o instituție. În biblioteca lui Antonie Plămădeală toate erau orînduite pentru o vreme nedefinită și fără o lungime precisă, de fapt fără un capăt hotărît de parcă ar fi fost lăsate, cînd Stăpînul s-ar fi retras, pentru nenumărate generații de ucenici, ce se bănuiau că vor fi fiind cîndva, căci trebuiau să fie.

Viziunea însăși ce se presimte este atît de rară încît merită să se sublinieze. Viziune, întîi de toate, de **om mare**, ce știe că **urma** lăsată valorează, cînd este, și ridică prea de tot părelnica noastră faptură dincolo de vremea ce ni s-a dat prin intervenția hazardului. Apoi, o viziune de **continuități, înșiruii latente** și de **cicluri** care, odată ce se întrevăd și se cunosc, dau sens faptei noastre și o păzesc de rătăcire risipitoare și de perisabilul nemeritat. În sfîrșit, o viziune stranie, ce nu am mai întîlnit, constînd într-o seninătate desăvîrșită în fața ireparabilului final, ce se depășea nu prin „bărbăție” sau „curaj” nesemnificativ înaintea înfricoșatei clipe ci prin sentimentul **păcii în firea lucrurilor**, ce vine pentru că aceasta este, peste orice filosofie, marele mister. Un sentiment ce nu l-am înțeles decît tîrziu, altădată și mai aproape de ziua de azi, ce mi l-a arătat o vietate la fel de stranie, ce am pierdut, pentru totdeauna, în această iarnă, ce parcă s-a instalat definitiv.

Dar omul ce ne îngăduise aci, în acest timp tainic și în aceste odăi sustrase contingentului ca în vremuri de alchimiști, era nerăbdător să ne arate **lamura**, poate chiar „aurul Carpaților”, nu al Rinului, extras din materia neagregată și trecătoare: „Sâmbăta”. Cînd, la o vreme de după-amiază ne abăturăm, a doua zi, de la drumul Făgărașului, urmînd linia munților ce se vedeau prin ceață către Miazăzi, sentimentul de neobișnuit – ce așteptasem – nu se presimțise ci doar o înseninare ce venea treptat, prin depărtarea de lumea agitată rămasă în urmă și uitată. Cu cît înaintam, o liniște secretă și o pace fără

origină definită ce se întâlnesc în preajma munților se așezaseră pretutindeni și se clătinaseră puțin doar într-un târziu, când, de după un colț de pădure de mestecenii și paltini, se arată, ca o nălucă albă și nefirească, Mânăstirea.

Abia atunci mi-am dat seama de ce oamenii de la Mitropolie scădeau vocea cu câteva tonuri când pronunțau numele acestui loc, ca și cum ar fi evocat o taină grea, înfricoșată și neînțeleasă. Sentimentul era de **poruncă divină, insuflată**.

Căci, în definitiv, Mânăstirea **se încadrează și nu se încadrează în peisaj**. De o parte stă masivitatea ei geologică, arătând de parcă o coastă de munte s-ar prelungi pînă aici, în vegetația crescută în depresiune. Dar culoarea ce deosebește și impune, proporțiile ce nu repetă hazardul alcătuirilor minerale și deopotrivă sentimentul că o mîină necunoscută le așează pe toate acolo urmînd o hotărîre mai presus de străvechimea munților și a lumii văzute – acestea se întrezăresc și tulbură iremediabil.

Curînd, ne așezarăm în „mânăstirea veche” în mijlocul unui parc de o liniște nefirească, unde iarba atît de verde și de neverosimil de curată părea a oglindi însăși pășunile Raiului. Dar, cîndva, către seară, cînd ne retrăsesem pe terasa casei Mitropolitului Nicolae Bălan, se auziră vreme lungă pași aproape nenumărați, ca ai unui popor în exod ce venea dinspre „Sîmbăta Nouă” și se îndreptau către undeva, încoace, pierzîndu-se în apropiere și stingîndu-se treptat. Mulțimea ce clădea Mânăstirea se retrăgea la odihnă, în noaptea nepătrunsă ce se așezase cu răceala sticloasă a Munților Făgăraș.

Căci, la drept vorbind, construcția însăși era faraonică. Dar nu atît dimensiunile – ce impresionează, cu toate acestea – și scala acestui prototip de așezămînt impun de îndată, oprind graiul comun ci, la drept vorbind, **nedeslușitul tainei**. În toate acestea, stau șiruri de senzuri, recapitulări de tîlcuri, fragmente de Timp smulse hazardului și prefăcute într-un altceva ce se proiectează în întregul ca o hieroglifă, unde, la sfîrșit, însuși Stăpînul vine, precum Faraonul, să-și doarmă somnul de veci sub steaua necunoscută ce îl veghează. Fiindcă, de fapt, ca și Piramidele, dacă au, „Sâmbăta” are codul ei misterios ce nu se așează nici măcar în impresia de speculație geografică unde s-ar întrezări „axa” lumii de pe aici, „omphalos”, **osia getică**.

Concepția este tulburătoare și uimește, de fapt, printr-o viziune atît de enigmatică încît nici măcar nu s-a studiat cum se cade, căci mulțimea de evocări ce se fac de obicei arată superficialitate și triumfalism ușuratec, fără penetrație. Este aci un amestec de **uto-pie și restaurație** și de **revoltă a fondului neconsumat pînă la**

capăt, alături de un fel de a înțelege istoria prin recuperări ce ignoră dezvoltările ei neprielnice și adesea chiar dramatice prin ostilitatea neînțeleasă. Gîndul caută a crea și a întreține o **realitate paralelă**, arătînd o lume a lui **Als Ob**, a lui *ca și cum* nu s-ar fi întîmplat, și, la drept vorbind, creează o cu totul altă idee despre români decît se evocă în mod curent. În fața celor ce deplîng absența destinului istoric al Franței la acești carpatini cu vitalitate misterioasă, Antonie Plămădeală înfăptuiește **ce are de înfăptuit**, încredințat că noi **am avut** destinul istoric al Franței și istoria ne-fracturată ce o merităm. Totul este refăcut **ca și cum** nu s-ar fi risipit odinioară, demult, ci ar fi continuat, în cicluri lungi ce se răsfrîng în aceleași cadre și ieri și azi pînă într-un mîine nedefinit. „Sîmbăta” însăși – care nu mai este „mînăstire” ori „așezămînt complex” cum i se mai zice, prin vorbe de repertoar – devine o hieroglifă de **altfel** de istorie decît cea consumată, de fapt. Principiul însuși păstrează schemele originare, de parcă și ceea ce s-a lăsat, ca o semănare mistică pe ogor, generează din bob peren aceleași mecanisme de atunci pînă azi. Aci, Vodă Brîncoveanu închipuise un **ceva** nedeslușit prin putere de a înrîuri și de aceea apărură, la doar cîțiva ani după zidire, școală de grămătică și de zugrăvie, avînd dascăli, „tiparnici” și pictori „de subțire” și iconari. Schema nu se modifică, în ultimă analiză, căci ceea ce astăzi ar fi **Academia de la Sîmbăta** este, la drept vorbind, **matricea reprodusă**, modelul neclătit cu, inclusiv, evoluția lui.

Ceva simbolic se întrevede aci, traducînd ideea de „a pune piatră pe piatră” într-un fel de continuitate de gest ritualic ce ar semăna cu o reconstrucție de Templu ce se va încheia odată, nu prea tîrziu. Vodă Brîncoveanu ridicase mînăstirea pe locul ce destinase unei bisericuțe de lemn rubedenia lui, Preda, cu aproape jumătate de veac mai înainte; Andrei Șaguna se învrednici a pune o piatră peste pietre iar Nicolae Bălan făcu, la o vreme, acum aproape un secol, alt zid mai mărunț peste zidurile rămase neisprăvite. Și aceea pînă cînd, la o vreme, apăru omul providențial, cu metodă și insuflare.

Sensul faptei lui este altul decît se spune îndeobște în limba fără o semnificație mai înaltă ce evocă „restaurare”, „ctitorie”, „grijă pentru istorie” ceea ce se confirmă, de fapt, dar nu traduce **misterul, filosofia** și, la drept vorbind, **mitul**. Căci în acest om cu atitudine împăcată și ce impune în imediat doar celor ce știu să întrevadă **sensul** și să deslușească **tîlcul**, stă o energie uimitoare, ce **nu-i aparține**, și care, în ultimă analiză, explică totul. Dar, deopotrivă, și fenomenala lui singurătate neînțeleasă.

Iunie 2004, în Duminica Sfinților Români

ZECE „CONVORBIRI DE AMURG“

„O Mănăstire frumoasă, acum cincizeci de ani,
unde s-a uitat totul ...“

Artur Silvestri: *Cred că era prin 1988, sau poate în 1989, când am citit în „Luceafărul“ o „precizare“ semnată de Antonie Plămădeală, de fapt o notă ceva mai extinsă ce dorea să așeze lucrurile în datele lor corecte. „Punerea la punct“ avea în vedere un articol ce apăruse cu ceva timp în urmă, unde i se atribuiseră altcuiva meritul de a fi descoperit niște manuscrise slavone, cu o anumită importanță; dar autorul sau, mai bine zis, „descoperitorul“ adevărat se arăta abia acum și, cu o anumită delicatete, amintea când și în ce fel avusese norocul să afle, **ca din întâmplare**, la Mănăstirea Dragomirna, acele documente ce prezentau însemnătate.*

*Reparația morală se făcu, deci, atunci, deși n-aș zice că era la mijloc, cu tot dinadinsul, o mică „delapidare intelectuală“ din acelea care se produc nu prea arareori la noi, astfel încât sînt **idei, fapte și formulări** ce ajung într-un folklor cult și se anonimizează, depozitînd pe autor de meritul de a le fi emis. Cred, mai degrabă, că vinovat este **omul prea repede uitător**, înclinația lui de a crede că lucrurile sînt așa de nu se știe cînd și că nu au un făptuitor, o mîină ce le-a împlinit ori le-a așezat cum se cade. Iată, de pildă, la Mănăstirea Râșca, despre care am scris și eu, să tot fie vreo jumătate de an, un fascicul ce am intitulat „Clopote sub ape“ și unde, nici pe atunci pe cînd am văzut-o prima oară și nici astăzi chiar, nu se menționează că, odată, demult, pe acolo un ieromonah tînăr și întreprinzător „ridicase“ mănăstirea din necazul unde o duseră vremile și „răotățile“. Să fi știut că troița ce străjuește porțile mari și impunătoare și că pînă și lacul din apropiere sînt ieșite din mîna lui Antonie Plămădeală, m-aș fi întrebat **de ce** le-a făcut atunci, **cum și cu cine** și de ce se vor fi uitat faptele bune ori, poate, sînt tot atît de „anonime“ cum **devine anonimă „fapta mare“**. Sînt, de fapt, întrebări pe care mi le-aș pune și acum.*

Antonie Plămădeală: *Întrebările acestea vin parcă dintr-un trecut îndepărtat. Au trecut de atunci peste 50 de ani. Îmi pare însă bine că mi le-ați pus, pentru că e un prilej de a mă întoarce eu însumi în trecutul meu și să încerc o autobiografie pe care altfel nu aș mai realiza-o.*

Era încă de pe vremea cînd eram călugăr la Mănăstirea Slatina, pierdut în mulțimea călugărilor noi care veneau acolo spre a face

călugărie în jurul părintelui de vrednică amintire Ilie Cleopa. Trebuie să o spun, totuși, că eram cu facultatea terminată la Cluj și mă călugărisem la Mănăstirea Prislop din Țara Hațegului, unde era pe atunci stareț părintele Arsenie Boca, care abia ieșise din închisoare și se călugărise, mi se pare, la Mănăstirea Antim din București unde stareț era părintele Vasile Vasilache, după care a urmat, părintele Sofian Boghiu. Cunosc foarte bine Antimul din vremea aceea, pentru că eram printre cei doisprezece ucenici ai părintelui Daniil Tudor (Sandu Tudor), care începuse o mișcare împreună cu scriitorii Alexandru Mironescu, Ion Marin Sadoveanu, Vasile Voiculescu și mulți alții, printre care a venit acolo și părintele Ioan Culâghin, refugiat din Rusia, împreună cu arhiepiscopul Nicolae al Rostovului, cu care se stabilise în Mănăstirea Cernica.

În timpul acela, părintele Daniil a înființat, la Mănăstirea Antim, un cerc de studiu numit „Rugul Aprins”, în care se țineau conferințe, nu-mi mai aduc aminte bine acum, dar parcă de două ori pe săptămână. La început, cercul era foarte restrâns, dar apoi a crescut încetul cu încetul, adunînd lume multă în jurul lui. Mi-aduc aminte, cum am mai spus, că erau acolo și doisprezece studenți, de la mai multe facultăți, printre care, de la Teologie, eram eu și Nicolae Bordașiu, azi preot la Sfântul Silvestru din București. Mai pe urmă, timpurile ne-au dispersat pe toți, ba chiar ne-au condamnat la pedepse grele pentru aceasta. Căci fenomenul „Rugul Aprins” era un fenomen de atitudine și de rezistență împotriva „noilor stăpâni”. Părintele Daniil a fost un vizionar. După o vreme el s-a călugărit în Mănăstirea Antim, iar, mai apoi, când „Antimul” s-a destrămat, el a trecut pentru o vreme stareț la Schitul Crasna. Tot pe atunci, eu am fugit din București, stînd o vreme la Schitul Crasna și de aici am plecat, sfătuit de părințele Arsenie Papacioc, și am ajuns la Mănăstirea Slatina, unde, de altfel, am fost făcut și preot. Părintele Daniil era deja scriitor, publicase un volum de versuri intitulat „Comornic”, apoi mai publicase câteva Acatiste și versuri care își găseau locul în gândirea vremii.

Acestea le-am spus, pentru a face legătura, în trecere, cu biografia mea anterioară. Când am ajuns la Slatina, eram deja licențiat în teologie, la Cluj, și credeam că voi fi apărut de numele meu schimbat din Leonida în Antonie, ceea ce s-a și întîmplat o vreme. Cam patru ani.

Mă stabilisem în Mănăstirea Slatina. Mi-aduc aminte că purtam o dulamă albă, din când în când, și părintele stareț Cleopa m-a pus să lucrez la cancelarie. Tot pe atunci au venit la părintele Cleopa câteva maici din Mănăstirea Râșca, să-l roage să-mi dea voie să le

ajut să se organizeze. Ele tocmai veniseră dintr-o mănăstire de lângă Iași, erau tinere și voiau să pună bazele unei mănăstiri mari, deși la început erau puține. Cu timpul s-au organizat atât de bine, că au ajuns la o sută de maici și surori, toate tinere dar cu mare râvnă către Dumnezeu. Am lucrat mult împreună. A trebuit să curățim curtea și să îngrijim livada dimprejur. Am făcut acolo în timp, pentru că am lucrat câțiva ani cu ele, o mănăstire de toată frumusețea. Trebuie să spun că Mănăstirea Râșca avea o sută hectare de pământ împrejur, vie la Cotnari și un lac de toată frumusețea sub pădure, aproape de mănăstire.

Mi-aduc aminte și astăzi ce muncă deosebită am întreprins acolo. Pentru că erau foarte tinere, mi-a trebuit o înțelepciune de om bătrân, deși aveam doar 23-24 de ani. Veneam apoi la Mănăstirea Slatina, unde părintele Cleopa mă avea de mare ajutor. Nu puteam sta însă mult la Slatina, pentru că maicile veneau mereu acolo și mă chemau înapoi. Maica stareță era oarecum în vârstă, Dumnezeu s-o ierte, și se ocupa mai mult de tipicul Bisericii. Nu știu cum, dar când veneam eu la Râșca, lucrurile parcă se linișteau, și viața își relua cursul după toată rânduiala călugărească. Mă ajuta la cancelarie o maică – acum este foarte în vârstă – maica Minodora. Acum se află la Mănăstirea Agapia. Și așa, treburile începuseră să meargă foarte bine. Am reparat bucătăria, sala de mese (trapeza), încă o sală mare care se afla deasupra beciului. Am strâns pietrele din ogradă în fața mănăstirii, și apoi am zidit un grajd nou, pe un loc mai ridicat, schimbându-le locul dinainte, care era cam jos și inundabil. În el ne țineam toate animalele și calul cu care ne făceam toate trebuințele necesare. Îmi aduc aminte că mă ajuta un părinte pe nume Iosif, care era diacon, apoi Părintele Pangrație; și mai era un părinte, care se numea, mi se pare, Damaschin. Am mai făcut apoi un iaz, destul de mare, pe câmpul din fața mănăstirii. Am construit pe urmă alei foarte frumoase, mărginite de flori, care, vara, ne dădeau un miros foarte plăcut. În sfârșit, am înălțat în fața Bisericii o troiță mare, care mai există și astăzi. Chiar dacă nu are numele pe ea, așa era obiceiul pe atunci și eu eram foarte tânăr.

Cum astăzi mănăstirea a devenit din nou de călugări, – după ce fusese desființată prin decretul 410 – ea s-a refăcut pe urmă. Călugări care au uitat, sau nici nu au știut, cine a făcut troița mărească care străjuiește în fața Bisericii și astăzi, frumos sculptată în lemn, și care îi dă liniște mănăstirii. Uneori se mai amintesc acestea, precum într-o carte bună despre „Râșca, vatră de istorie și spiritualitate”, unde autorii notează ca din întâmplare: „În anii 1950, pe când

Ierodiaconul Antonie Plămădeală (actual mitropolit al Ardealului), era la Slatina, adesea poposea la Râșca, preferând răcoarea și liniștea lacului mănăstirii, pe malul căruia se sfătuia cu Vasile Lovinescu“. Într-adevăr, Vasile Lovinescu venea adesea acolo pentru că era o mănăstire veche pe care eu o restaurasem și în care mi-am petrecut aproape vreo trei ani.

Era stareță Maica Nimodora Baltag, dar de fapt eu conduceam mănăstirea.

Toate aceste lucrări le-am făcut din bunăvoința mea, pentru că am considerat că maicile trebuie să aibă o casă frumoasă. Și, într-adevăr, era o mănăstire foarte frumoasă. Nu știu cum mai e astăzi. Știam că maicile, mai ales, au nevoie de un spațiu plăcut, și ele m-au ajutat foarte mult în privința aceasta. Proiecte mai aveam încă. Am vrut să restaurez casa din fața bisericii, care desigur fusese înainte stăreția mănăstirii. Proiectul însă nu mi-a reușit, pentru că, atunci, cei aflați la putere nu ne-au dat voie. Ar fi fost frumoasă, dacă am fi construit-o atunci și am fi reușit desigur s-o facem, pentru că maicile erau tinere, obișnuite cu munca și toate binevoitoare.

M-au întrebat unii dacă am lucrat cu ingineri sau cu arhitecți la toate acestea? Dar ce ingineri și ce arhitecți ar fi putut să-mi ajute? Tot ce am făcut acolo, și îmi aduc aminte că erau foarte frumoase, am făcut singur, cu ajutorul lui Dumnezeu și binecuvântarea starețului meu și, bineînțeles, cu ajutorul maicilor. Toate acestea, și mai ales educația maicilor, mi-au luat foarte mult timp, dar cred că am reușit să creez un mediu plăcut, pentru ele și pentru ceilalți pelerini.

Acestea toate s-au întâmplat până în anul 1954, când am fost arestat la Iași, de Securitatea care-mi dăduse de urmă. După ce am făcut închisoare și am ieșit, gândurile mele s-au orientat spre studiu. M-am înscris la doctorat, iar între timp mănăstirea a fost desființată, maicile s-au dus care pe unde au putut, multe din ele au murit, iar cele care mai trăiesc, cred că păstrează amintirea unei frumoase mănăstiri și a unei vieți închinată lui Dumnezeu.

Mai întâlnesc și astăzi pe unele din ele, iar altele îmi scriu într-un duh de smerenie și bunăvoință, mai ales cele care s-au stabilit la Schitul Buciumeni de lângă Fălticeni-Suceava. Îmi aduc aminte cu plăcere de anii petrecuți acolo, de incinta frumoasă pe care o lucrasem. Acum e iarăși mănăstire de călugări, încât până și numele maicilor s-au uitat de parcă n-ar fi fost vreodată mănăstire de călugărițe.

Îmi amintesc acum de maicile Epistimia și Tecla, Tomaida, Adriana, Eupraxia și Antonia, și de multe altele care ajungeau până la o sută. Acum unele au mai rămas, dar au peste 70-80 de ani.

Dumnezeu să le țină amintirea, iar mănăstirea să cunoască progres și mântuire pentru cei ce astăzi locuiesc acolo.

„Am venit hotărât să accept orice chemare din partea Bisericii“

Artur Silvestri: *Dacă mă gândesc bine, „acțiunea” de la Râșca parcă s-ar fi petrecut în vremea fanarioților, cu tot ce presupune o astfel de clasificare: anonim, retragere din fața istoriei negative, în hibernare dinspre „partea văzută” și în recesiv. Dar, după mai mulți ani și după ce vremurile așezară o pecete ce poate că nu se vede întotdeauna dar există în voința **de a face repede** și, poate, cu frica de a nu se încheia „cînd trebuie”, desăvîrșindu-se, îl aflăm pe Antonie Plămădeală ridicat la treapta de „episcop-vicar patriarhal”. Impresionantă și surprinzătoare ascensiune, ce parcă s-a făcut „peste noapte” dar, de fapt, „chemare nouă” și **ocazie, alta, mai mare, de a înfăptui.***

Antonie Plămădeală: Terminasem studiile de doctorat în Anglia și, îndată după aceea, am fost chemat la București de Patriarhul Justinian Marina. Sigur că am venit cât de repede am putut, dar, spre deziluzia mea, aici lucrurile nu erau prea clare. Eu venisem în București, am luat viața de la capăt și am fost aproape de sfârșitul peregrinărilor mele. Mi-aduc aminte că, încă în Anglia fiind, mi-a venit vestea că Patriarhul m-a propus să-i fiu vicar, ceea ce desigur mă încânta, deși știam că va fi foarte greu. Eram însă hotărât să îmi încerc destinul, alături de cei în nevoie, alături de persecutați. Ar fi fost ușor să rămân în Occident, dar nu știu cât ar fi fost de productiv și cât ar fi corespuns aceasta idealului meu. Căci în timpul studiilor fusesem la Roma, în Franța, Spania, Germania, în Statele Unite și apoi în Grecia și Israel. Cunoșteam, deci, viața din țările Occidentale și nu numai din ele. M-am întors hotărât acasă, după ce chiar aici fusesem exclus din mănăstire, așa încât știam foarte bine unde mă întorc, în ce vremuri; dar am hotărât să risc.

M-am întors astfel la București. Fiindcă avusesem o bursă de la Vatican și fiindcă în Anglia lucrurile erau foarte ieftine, am adus multe cadouri pentru familie care sigur că i-au bucurat. Am venit imediat la Patriarhie dar aici lucrurile nu erau prea clare. Desigur că am venit hotărât să accept orice chemare din partea Bisericii.

În primul rând, am luat parte la Sinodul Bisericii Ortodoxe Române. Patriarhul Justinian m-a asigurat că voi fi ales vicar patriarhal.

Au început lucrările sinodului. Erau, mi se pare, încă doi candidați la alegerea în episcopat, părintele Nestor Vornicescu și părintele Vasile Coman. Cu dâșii problema părea foarte simplă. Când s-a pronunțat însă numele meu, Mitropolitul Justin, care era la Moldova în acea vreme, s-a opus. Cred că aceasta se petrecea pe la ora 10. Atunci Patriarhul Justinian a închis lucrările Sinodului, spunând că va merge undeva la conducere. Și au mers împreună cu Justin, la șeful cultelor, care era generalul Emil Bodnăraș. Au stat acolo până la ora două. Mi s-a spus mai târziu, de către Patriarhul Justinian, că acolo au fost lupte mari, că eu fusesem muncitor aproape 10 ani la mase Plastice, și că acum el mă propunea pentru vicar patriarhal, fapt pentru care, el, Justin, se opunea. Ce va fi fost acolo, cât se vor fi luptat, Dumnezeu știe. Fapt e că până la urmă Patriarhul a fost acela care a biruit.

S-au întors apoi la Patriarhie și, trecând pe lângă mine, patriarhul mi-a spus: „Hai, vino la masă că, în sfârșit, s-a terminat”.

Am înțeles atunci ceea ce de altfel mi-a povestit mai târziu chiar el, că totuși el a biruit. După-amiază am fost ales și astfel a început activitatea mea cea nouă, care a durat 10 ani. Apoi mi-am început munca de vicar al Patriarhului Justinian și nu mi-a fost deloc ușor. Cât am lucrat împreună cu Patriarhul, nici măcar o singură dată nu m-a certat.

Pe urmă am intrat în Mișcarea Ecumenică și în Conferința Bisericilor Europene, unde am pus tot sufletul. Mergea și Mitropolitul Justin cu mine, dar nu mi-a pomenit niciodată despre cele ce se întâmplaseră la începutul alegerii mele. Dimpotrivă, când mergeam la Mișcarea ecumenică, mă puneam pe mine pe primul loc, fiindcă el era mai rezervat. Doar o singură dată, când a ajuns el patriarh, mi-a spus ceva de felul: „Ei, ce-ai să te faci acum?”. I-am răspuns că Domnul va avea grijă de mine. După ce a fost ales Patriarh, nu mi-a mai amintit niciodată despre aceasta, dar mă oprea la masă până noaptea târziu.

În timpul cât am fost vicar la București, mă ocupam de toate. Am făcut multe călătorii în străinătate dar, de câte ori eram în țară, Patriarhii, Justinian și apoi Justin, erau prea ocupați acasă, cu treburi internaționale și naționale. Eram foarte puțini, pe vremea aceea. Acum la patriarhie sunt cinci vicari patriarhali, iar pe atunci, o vreme l-am avut pe episcopul Antim Nica la Arhiepiscopie, iar eu singur făceam treburile de la Patriarhie.

Apoi, Episcopul Antim Nica a plecat Arhiepiscop la Galați și eu i-am ținut locul până ce a fost ales Episcopul Roman Stanciu, fost stareț la Mănăstirea Cernica, care acum devenise episcop vicar al Eparhiei Bucureștilor.

E greu să-mi aduc aminte acum, după atâția ani, câte biserici am ajutat să se restaureze, să se picteze, nu mai spun de mănăstirile din jur pe care le vizitam cu timp și fără timp. Mi-aduc aminte că tot eu am organizat atelierile de la Mănăstirea Pasărea și, pe urmă, cât am ajutat atelierile de lumânări și obiecte bisericești care s-au organizat la București, la Popești-Leordeni, Plumbuita, Mănăstirea Țigănești și multe altele. Toate acestea le-am făcut cu binecuvântarea Patriarhului Justinian și Justin. Problema bisericilor era lăsată mai mult în grija mea. Apoi, bineînțeles, am condus lucrările de restaurare la administrația patriarhală, unde șef era părintele Sabin Verzan.

Tot în aceeași perioadă, am fost și rector al Institutului din București și, de ce să nu spun despre casele de la Mănăstirea Antim, pe care le-am restaurat după cutremurul din 1977. Și multe, multe altele.

Munca la Patriarhie era foarte grea și numai tinerețile mele au reușit să o facă. Mi-aduc aminte că plecam la Antim pe la ora 10 dimineața și mă întorceam acasă târziu, era poate chiar și 11, 12 noaptea. Pentru că eram singur cu toată responsabilitatea din Patriarhia Română și mai eram în același timp Secretar al Sfântului Sinod, Președinte al Comisiei de Pictură Bisericească, unde aveam ședințe foarte dese. În orice caz, făceam de toate, eram trimis pe la diferite parohii și mănăstiri în refacere, dar niciodată nu am refuzat nimic pentru că era nevoie și pentru că Patriarhia nu mai avea alți vicari.

Tot pe atunci, sub Patriarhul Justin, au început și mutările de biserici. Aceasta a fost o găselniță a unui inginer pe nume Eugen lordăchescu. Cu utilaje foarte moderne, el a început mutările de biserici care stăteau în calea modernizării orașului. Mi-aduc aminte că am fost cu Patriarhul Justin la câteva dintre ele. Desigur că n-au fost mutate toate. Voi aminti doar câteva: Schitul Maicilor, Biserica Olari, Biserica Sf. Ilie-Rahova, Biserica Mihai Vodă adică construcția lui Mihai Viteazul, apoi Biserica Sfântul Ioan Botezătorul din Piața Națiunii, apoi Biserica monument istoric Sfântul Gheorghe (Capra) construită în 1877. Nu trebuie să uităm nici de Palatul Sinodal de la Mănăstirea Antim, care a fost mutat cu câțiva metri mai în față, fiindcă împiedica construirea străzilor dimprejur.

În orice caz, această metodă a mutării bisericilor a salvat doar câteva biserici, însă a fost o mare durere pentru București, fiindcă

locul în care erau mutate era în dosul unor clădiri și nu se mai vedeau deloc. Totuși, să zicem că aceste biserici au fost totuși salvate. Multe însă au fost distruse în ciuda protestelor a o mulțime de credincioși. Dacă ar fi să ne gândim numai la Biserica Sfânta Vineri, Mănăstirea Văcărești, care au dispărut cu totul fiind pur și simplu dărâmate. Nu s-a cerut voie Bisericii, regimul de-atunci făcea cum voia el.

Apoi trebuie să ne amintim de ajutorul Consiliului Ecumenic al Bisericilor. Au dat bani pentru construirea unui spital la Roșiorii de Vede, și apoi, cu alți bani, de fapt dolari, dați tot de Consiliul Ecumenic s-a restaurat Seminarul Teologic de la Radu Vodă, afectat în mare parte de cutremurul din 1977.

Mi-aduc aminte că, deși eram încă la București, am dat vreo 30 de mii de dolari la construirea Muzeului de Icoane vechi de la Parohia Sibișel unde, datorită vredniciei și priceperii preotului Zosim Oancea, s-a înfiripat un Muzeu cu icoane pe sticlă de toată frumusețea. Acest Muzeu ne face mare cinste, atât sibienilor cât și locuitorilor din Mărginimea Sibiului. N-am putea spune că a fost o contribuție prea mare dar totuși a fost ceva care a întărit credința poporului în Biserica sa.

Când îmi aduc aminte de toate acestea, sufletul meu se bucură că, deși vremurile erau anti-bisericești, noi am reușit, măcar în parte, să salvăm unele biserici în fața unui regim ateu, care nu le vedea bine, și care doar cu ajutorul poporului nostru credincios s-au putut reface.

Acestea am avut de spus despre o perioadă destul de lungă – zece ani – în care am fost vicar patriarhal. Totuși țin să se amintească un fapt care a trecut drept o mare izbândă a Patriarhiei Române, acela că a dus la menținerea tuturor preoților și a tuturor bisericilor, în măsura în care a fost posibil.

Faptul că regimul s-a temut să procedeze la distrugerea lor propriu-zisă, a însemnat totuși o biruință a credinței asupra necredinței.

„La Buzău, când am venit acolo, totul trebuia refăcut, și refăcut cu grija de a nu strica ceva“

Artur Silvestri: *Prin 1987, când am ajuns la Episcopia din Buzău, imaginea unei cetăți sacre impunătoare, ce ocupa întinderi mari din centrul orașului și părea să oglindească fața lui purificată, era uimitoare și emoționa de îndată. Palatul brâncovenesc, aproape scenografic și impresionant prin concepție, „nou“ de parcă abia ieri Vodă Brâncoveanu l-ar fi ridicat din temelii, dădea un sentiment straniu, ca de **ocean întors** și de tulburare de timpuri și te-ai fi așteptat*

să se audă, de undeva, zgomot de trăsură și voci de odinioară și să-l vezi pe chiar Mitropolitul Antim Ivireanul scoborînd din vehicolul tras de cai. Episcopul de atunci, Prea Sfințitul Epifanie, făcea parte din această tulburătoare pictură imaginară, de epocă gîndită, ceva mai înainte, de predecesorul lui ce stătuse acolo numai doi ani, numit *Antonie Plămădeală*. Mai încoace se desăvîrșise ceea ce începuse „omul faptei”, cînd, așa cum am și scris mai recent, **descălecuse** în Buzău.

Antonie Plămădeală: Întâi și întâi trebuie să știți că, în momentul cînd am trecut eu din vicar-patriarhal în Episcop al Buzăului, totul acolo trebuia refăcut și refăcut cu grija de a nu strica ceva; dar în mai mare măsură de a restaura palatul așa cum va fi fost el.

Palatul era aproape în situația de dărîmăre și era într-un hal fără de hal, deoarece în decursul istoriei el mai fusese reparat așa încât i se pierduse identitatea. Eu am pornit cu mare grijă aceste lucrări. Cum și biserica era afectată de cutremur, am început lucrările la biserică și nu mică mi-a fost mirarea cînd am găsit, sub pietrele care pardoseau biserica, mormîntul unui ierarh de care nu se știa nimic. Și am găsit scris pe cărămida care se afla sub cap timpul cînd a fost înmormîntat, care coincidea exact cu data Palatului Episcopesc de acolo. Am avut deci un prim indiciu.

Iar mai apoi am găsit pe peretele dinspre nord al palatului, ascunsă sub straturi nenumărate de var, inscripția originală de pe timpul zidirii palatului. Și acolo se spunea clar că palatul a fost zidit de Constantin Brîncoveanu, ceea ce mi-a dat un motiv de entuziasm, cînd lucram deja la restaurarea palatului. Dar tot atunci am descoperit, în sfârșit, printre pietrele mari care sunt întrebuintate în zidărie, desigur după alte cutremure și dărîmături, o piatră mare pe care scria: „Eu, Constantin Voievod”, ceea ce ne-a întărit credința că palatul era din vremea lui Constantin Brîncoveanu, ceea ce însemna foarte mult.

De îndată am început restaurarea palatului, legîndu-l cu centuri de oțel, așa cum probabil nu s-a făcut la prea multe clădiri. După aceea am început cu palatul în interior. Trebuia să degajez beciul, care între timp se stricase. Din opt bolți, câte avea la început, mai rămăseseră doar patru, așa încât a trebuit să-l construiesc aproape din nou.

De asemenea am început să refac intrarea în palat, printr-o construcție nouă, așa cum găsisem în documente că fusese odinioară. Astfel, am ridicat o scară exterioară, am comandat stâlpi de susținere, și am obținut o intrare cu totul nouă direct la etaj, obținînd

o cameră nouă la intrare, care până atunci era stricată, prefăcută în casa scârilor ceea ce nu era cazul să mai păstrez. Mi-a dat multă bătaie de cap, dar am reușit. Nu știu dacă am terminat foișorul, dar știu că atunci coloanele erau deja aduse, bine sculptate de părințele Simion Tatu de la Plumbuita. Dumnezeu să-l ierte, că a murit.

Palatul episcopal, când m-am mutat eu de la Buzău la Sibiu, nu era încă gata în interior, dar erau începute toate lucrările care îi dădeau profilul viitor. Mi-aduc aminte că era la etaj o cameră Cuza Vodă, în care stătuse Cuza Vodă în drum spre București, și palatul avea o ieșire care ducea în paraclisul episcopiei de unde episcopul putea asculta slujba și putea avea momente de liniște oricând dorea.

Toate acestea au însemnat un pas important pentru cultura românească, de vreme ce am descoperit un palat brâncovenesc.

E păcat că Episcopul Antim Angelescu era prea bătrân, avea 86 de ani; și a mai trăit încă o vreme, fiind însă bolnav la pat. El a făcut tot ce a putut în timpul episcopatului său, dar a ajuns la vârsta neputințelor omenești. A strâns însă banii necesari și e bine că Episcopia a mai durat sub dânsul, așa încât lucrările de reparare au putut începe, fiind el încă în viață. Dumnezeu să-l numere printre aleșii Săi, pentru că a lăsat o Episcopie care, deși era trecută de un cutremur, avea banii necesari pentru începutul restaurării.

Odată cu biserica am refăcut și Seminarul Teologic pentru că, deși aveam un Seminar nou, „noii stăpâni” îl ocupaseră și numai după plecarea lor s-a putut recupera Seminarul.

Am avut la Buzău, printre multe altele, și timpul să scriu o carte: „*Nume și fapte în istoria culturii românești sec. XVII-XIX, la Buzău*”. Am mai scris apoi o carte foarte mare cu contribuții diferite la istoria eparhiei Buzăului, intitulată: *Spiritualitate și istorie la Întorsura Carpaților*, care a apărut în 2 volume, format mare.

Ideea restaurării palatului, a Seminarului și a bisericii, era să fie făcută de oricine ar fi ajuns episcop acolo. Sau, cine știe, dacă n-ar fi găsit oameni cu știință în reparații de mare valoare, poate că ar fi dărâmat clădirea. Eu mă bucur că am avut răbdarea și-am găsit oamenii prin care s-o refac. Nu trebuie uitat marele arhitect Nicolae Diaconu. El și-a pus în mișcare toate cunoștințele lui ca să o scoată așa cum este astăzi.

Eu mă bucur și binecuvântează atitudinea arhitectului și a altor arhitecți care mi-au ajutat să duc clădirea la bun sfârșit.

Mă bucur că lucrarea a fost terminată de Prea Sfințitul Epifanie Norocel, care a respectat toate ideile avute de mine, și-a scos *palat nou*, care face cinste Bisericii Ortodoxe Române. Munca n-a fost

ușoară, pentru că problemele erau multe și soluțiile trebuiau descoperite de noi.

Acum am vestea că Prea Sfințitul Epifanie vrea să picteze trapeza, care a apărut acum după restaurare, și cred că este o idee foarte bună. El a fost zilele acestea să vadă trapeza de la Mănăstirea Sâmbăta, pe care am pictat-o și care este destul de frumoasă.

Buzăul își reface astfel toată bogăția din trecut, bogăția culturală bineînțeles, și eu sunt bucuros că toate acestea vor duce la înflorirea Episcopiei și la mai binele ei.

„La Sibiu, multă lume nici nu mai știe ce am făcut acum două zeci de ani“

Artur Silvestri: *Era, precum țin minte o altă atitudine, mai deschisă, a Bisericii, vădită către '80. Epoca „apostolatului social“ nu se încheiase complet dar începea să se modifice trecând în aceea a „bisericii slujitoare“, ca un act continuu, distinct și cu efect instituțional. O „slujire“ ce aparținea și unui intelectual, nu doar unui ierarh. Prin anii '70, se auzise despre „vicarul de la Mitropolie“ care, scormonitor și neliniștit, făcea nu doar din „cele bisericesti“ ci și literatură, eseu, scria cărți de o natură ce nu semăna cu aspectul didactic și catedratic, ținea predici înflorate și literare. „Stilul distinct“ ce deschidea „bisericescul“ către viața curentă se văzu la Buzău dar și-a căpătat la Mitropolia de la Sibiu înfățișarea, ca să zic așa, clasică. Și **urcarea pe scaunul lui Șaguna** s-a făcut parcă „peste noapte“, ca și cum **așa ar fi fost dat.***

Antonie Plămădeală: Parcă așa și este, căci am venit la Mitropolia din Sibiu cumva pe nepregătite. După ce stătusem zece ani la București, apoi aici la Buzău abia aveam doi ani, și începusem să refac tot, Palatul, biserica și Seminarul, numai la plecare nu-mi stătea gândul. De aceea, spuneam că alegerea mea la Sibiu era pe negândite. De altfel, Patriarhul mă și întrebase dacă n-aș vrea să trec în locul Mitropolitului de la Banat, al Înalt Prea Sfințitului Nicolae, că acesta va merge la Sibiu.

Am răspuns că nu vreau să merg nicăieri, că am început atâtea lucrări la Buzău și vreau să le termin. Nu știu ce a mai urmat după aceea, fapt este că m-am trezit numit Mitropolit la Sibiu, unde locul era vacant, deoarece Mitropolitul Nicolae Mladin era bolnav de multă vreme și a fost dus la Mănăstirea Sâmbăta să se odihnească, iar eparhia a rămas vacantă.

Astfel, într-o zi de februarie 1982, m-am trezit la Sibiu. Din București venise Patriarhul Justin, consilieri și alții. Erau bineînțeleș și mulți ierarhi, dintre care au murit cea mai mare parte dintre dâșșii.

Sibienii au pregătit o agapă la un restaurant, așa că totul urma să fie bine. Nu știu de ce – poate din vechea antipatie legată acum și de faptul că am refuzat să mă duc la Banat – Patriarhul Justin a întrerupt masa, când nimeni nu se gândea la aceasta. I-am dat pace. Când am terminat, eu m-am întors la Palat unde Patriarhul Justin era culcat. Ne-am sculat a doua zi, el nu mi-a spus nimic ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic, și vesel a plecat spre București, eu rămânând cu povara unei Mitropolii mari, cu camere dezorganizate și, bineînțeleș, cu întreaga răspundere.

Trebuie să spun că la început mi-a fost foarte greu, mai ales că nu îmi încetaseră legăturile cu Organizațiile creștine internaționale, pe care le aveam încă din timpul când eram șeful Relațiilor extreme bisericești. Dar să trec peste acestea.

O vreme m-am preocupat de lucrările cele mai apropiate, punând ordine în ele. Cred că eram în anul al doilea de activitate când am început să pun, încetul cu încetul, ordine în cele ale Arhiepiscopiei. Astfel nu era mult de când se crease Episcopia de Alba Iulia și nouă ne-a revenit via de la Sărăcsău. A trebuit să o pun la punct, pentru că era aproape pierdută. Cu timpul am mai reînnoit-o, așa încât acum ne dă circa douăzeci de mii litri de vin pe an, când anul este bun. Am început pe urmă lucrări la reședința mitropolitană. A trebuit să refac încăperile, am schimbat covoarele, mobilierul și a trebuit să-mi instalez biblioteca personală care număra aproximativ 25 de mii de volume. Aceasta mi-a luat destul timp, pentru că trebuia s-o pun bine în camerele care existau. Am cumpărat corpuri suspendate de bibliotecă și am instalat-o în două camere mari, iar parte am depus-o în dormitor, în birou și prin camerele alăturate. Nici nu știam când s-au adunat atâtea cărți!

Cărțile erau averea mea personală, de care aveam nevoie tot timpul în munca mea de zi cu zi. De altfel, am scris, mai ales noaptea, circa 35 de volume care sunt în creștere mereu pentru că ideea scrisului nu m-a părășit niciodată. E drept că romanul *Trei ceasuri în iad* l-am scris încă pe când eram muncitor necalificat în fabrică la București. Am ajuns cu el la ediția a patra, pentru că e un roman de neliniște, scris direct, pentru că era mai mult autobiografic și nici nu l-am dus la vreo editură. Și așa, de fapt, am produs primul roman de critică socială. De atunci nu am mai scris romane, am spus ce am avut ca pentru veșnicie.

Aud că, ieri chiar, un scriitor a început din nou tipărirea lui, socotindu-l ca pe un roman mereu actual și o să vedem acum cum reacționează publicul la asemenea romane. Și mie încă îmi mai place. Nici nu știu cum mi-a dat Dumnezeu în minte o asemenea carte. Așa că sunt, aproape fără vrerea mea, și un autor de cărți beletristice, în afară desigur de celelalte volume, care tratează din punct de vedere istoric fenomenele literare din trecut și de astăzi.

Să revenim însă la Mitropolia Ardealului. Pe lângă multele probleme pe care le aveam cu preoții, care au fost cumiți totuși, am observat însă curtea interioară a palatului, care era cam părăsită, cu un lac care se învechise și cu o clădire care era plină de cărți. A trebuit deci să le găsec un loc mai civilizată, înainte de a începe o clădire nouă. Și le-am găsit. De aceea, acolo trebuia să scot camioane de moloș, să pun pardoseală nouă și să obțin astfel în *Casa Eminescu* un Muzeu de toată frumusețea. Mi-a trebuit mult timp până să-l realizez. Dar mi-a reușit. E plin de icoane și de alte obiecte bisericești din epocă și mai dinainte. E păcat că, cei care l-au avut în grijă, l-au ținut mai mult închis. Oricum, el e acum acolo și păstrează bine fondul de icoane.

Apoi am revenit la curtea Mitropoliei. A trebuit să curăț locul mai întâi, apoi s-o proiectez, lucru la care m-a sprijinit arhitectul Nicolae Diaconu. Trebuie să spun însă înainte de toate, că am lucrat cu poarta închisă și, așa, nimeni nu m-a deranjat. Am făcut-o de altfel repede de tot, fără să cer vreo aprobare de la cineva.

La parter am făcut cinci camere de oaspeți, pe care le-am îmbrăcat cu paturi noi, șifoniere noi, cu tot ce le mai trebuia. Apoi, la mijloc, am creat o mare sală de recepție, de circa o sută de persoane pe care am îmbrăcat-o cu modele artistice, cu candelabre iar în cele din urmă am adus un pictor din București, pe care îl chema Moroșan, care a pictat pe peretele din față scena instalării mele ca Mitropolit, de către Patriarhul Justin și mulți ierarhi, părinți profesori și consilieri mitropolitani, care va rămâne, fără îndoială, o probă istorică a trecerii prin Mitropolia Ardealului. Am chemat apoi un alt pictor, Lefter, tot din București, care a pictat pe toți Mitropoliții, începând cu Vasile Moga, până la cel de azi. Trebuie să spun în mod deosebit că, printre tablourile pictate înainte de 1989, l-am reșezat și, deci, reabilitat și pe Vasile Mangra, care fusese scos din Dip-ticele Mitropoliei. De asemenea, i-am introdus și pomenirea în biserică, la locul convenit printre Mitropoliții Ardealului. Nu se dovedise sinuciderea lui, ba chiar au apărut multe articole ale istoricului Pr. prof. dr. Gheorghe Lițiu care l-a apărat foarte mult și care m-a

convins de necesitatea reabilitării lui. Și apoi era și membru al Academiei Române.

Revenind la clădirea care am înălțat-o în curte, am făcut deasupra ei o sală de conferințe a Sinodului Mitropolitan și a Adunării Eparhiale, în care am expus icoane vechi pe sticlă și a ieșit un lucru de toată frumusețea.

Au trecut de atunci aproape douăzeci de ani, așa că multă lume nici nu știe că am făcut atunci această clădire, absolut necesară. Astfel, am dotat Mitropolia cu cele necesare unei funcționări bune. Apoi am pavat drumul din curte, am pictat intrarea în reședință, am pus al doilea rând de porți, apoi am pictat casa scării de la intrarea în Palat, am înlocuit scările, care erau de lemn, prin scări de marmură. Și, de asemenea, am refăcut ușa de la intrare în Palat, făcând în loc o ușă masivă sculptată. În grădină, am făcut un foisor pe care l-am împodobit cu pictură în mozaic. Și, în sfârșit, am îmbrăcat din nou în gresie și faianță, un frumos bazin de peste un metru adâncime, în ceea ce a mai rămas din grădina Mitropoliei.

De asemenea, am făcut un frumos gard de sticlă verde între curtea Palatului și Facultatea de Teologie, așa încât curtea era acum frumoasă, plină de copaci cum este azi; nu lipsesc nici florile de tot felul, bine mirositoare.

Apoi, tot în acest timp, am modernizat altarul, organizându-l proscomidarul și îmbrăcându-l în scaune noi, moderne, de jur împrejurul altarului.

M-am apucat apoi de modernizarea schitului Păltiniș, o casă de vară a Mitropoliei pentru odihna preoților în special. Am făcut la o parte încălzire centrală, am acoperit casele cu șită, am mobilat camerele, așa fel încât preoții să aibă un loc de odihnă prielnic. Iar deasupra, la Schit l-am acoperit din nou, tot cu șită și am făcut o casă ultramodernă în care locuiesc slujitorii Schitului. Am pictat biserița și, așa, Schitul Păltiniș a devenit ceva cu totul nou în istoria Bisericii Transilvane. În dreapta Schitului l-am înmormântat pe Constantin Noica, care se retrăsese în Păltiniș și acum îi îngrijim mormântul ca pe ceva scump inimii noastre. La îngroparea lui au luat parte mii de credincioși. Slujba înmormântării am săvârșit-o chiar eu.

În felul acesta am dat Schitului Păltiniș rosturi noi, o funcție nouă într-o stațiune modernă, care s-a dezvoltat din ce în ce mai mult. Și, câte încă nu am putea spune despre lucrările care le-am făcut!

Mai avem o casă destul de mare la Bazna. Am numit acolo o maică administrator, care, sper, să o întrețină, mai ales acum când viața Stațiunii se pune pe picioare.

Apoi, viața mănăstirilor a început să crească și să se dezvolte în mod neașteptat. Am refăcut pe urmă Mănăstirea Predeal, pe care am dat-o în folosință unor maici care sper să-și facă datoria așa cum trebuie. Asta pe lângă faptul că am deschis în Predeal și o Biserică nouă, care va fi foarte frumoasă.

„Nu știu cum, la Sâmbăta Dumnezeu m-a luminat să pornesc restaurarea ei“

Artur Silvestri: *S-a nimerit să văd, de fapt, Mitropolia și casa Eminescu, prin 1989, și am și descris, în acest an, într-un fascicul recent ceva din senzația stranie ce am încercat atunci. Dar parcă, totuși, „Sâmbăta“ rămîne lamura, mesajul final, „marea hieroglifă“. Avea și ceva simbolic în stratul cel mai adînc ce a scăpat contingentului și asaltului ruinător al vremurilor pline de rele. Țin minte, cred că de acum un deceniu și jumătate, sentimentul greu de tradus în cuvinte ce am încercat privind „biseriçuța“ brîncovenească, parcă o parte dintr-o Atlantidă ce se scufundase într-un cataclism neexplicabil.*

Antonie Plămădeală: Mănăstirea Sâmbăta este singura rămasă în picioare, dar cu biserica zdrobită de uniți la anul 1785. Era o mănăstire frumoasă. Era sprijinul Transilvaniei. Rezistase după 1700 pentru că mai trăia cineva din familia Brâncoveanu la Brașov. Când însă au murit toți cei din Brâncoveni, nu a mai putut rezista. Înainte, un general austriac, von Bukow, distrusese o sută cincizeci de schituri și mănăstiri ortodoxe din Transilvania, în numele unui catolicism agresiv, care a crezut că astfel omoară toată Ortodoxia din această parte. Dar cel care a distrus mănăstirea Sâmbăta era generalul Preiss, care conducea și el o armată din Imperiul austriac. Astfel, Ardealul a rămas fără nici o mănăstire ortodoxă iar monahii au fost fie uciși, fie trimiși pe la casele lor. Trebuie să ne închipuim că a fost o mare jale în popor după aceste mănăstiri.

Tradiția ne spune că pe locul acela a existat mai demult o biserică de lemn, în locul căreia, în jurul anului 1692, Constantin Brâncoveanu a zidit mănăstirea de piatră, înconjurată desigur de chillii. Când ultimul din familia Brâncoveanu a murit, ei au distrus totul și Biserica a rămas o ruină până în anul 1925, când Mitropolitul de piosă amintire Nicolae Bălan s-a hotărât să o restaureze. Se schimbaseră vremurile, Transilvania era în sfârșit liberă. Și el a purces

la alcătuirea planurilor mărețe de restaurare a mănăstirii. La circa un kilometru de biserică a construit chiliile, în care locuiau câțiva călugări. Era o epocă în care Mitropolitul Bălan era în relații bune cu arhiepiscopul greco-catolic, căruia era gata să-i cedeze Mitropolia, dacă ar fi trecut la Ortodoxie.

Ideea a fost însă stopată de începutul celui de-al doilea război mondial. Totuși, bisericuța brâncovenească fusese zidită, dar a rămas în acest stadiu, adică numai ea, tocmai din cauza războiului. Când a fost profesorul Nicolae Iorga pe la Sâmbăta, el a găsit casele dărâmate, „cu totul sfărâmate”.

Avem și o altă însemnare despre o vizită la mănăstirea dărâmată, de pe vremea Mitropolitului Andrei Șaguna. Ultimul stareț al ei a fost Visarion. Așa cum a fost restaurată de Mitropolitul Bălan, ea a fost sfințită în 1946. Același lucru îl scrie și Ilarion Pușcariu, vicar la Sibiu.

Episcopul Petru Pavel Aron de la Blaj a distrus peste 37 de mănăstiri, care erau la poalele Făgărașului. Era episcop unit în 1785, când a fost distrusă Sâmbăta, Grigore Maior. El i-a scris generalului Preiss.

Eu am cunoscut situația mănăstirii, vizitând-o încă pe când eram student în anul doi sau trei, când stareț era părintele Arsenie Boca, care era un predicator înăscut, căruia i se păstrează încă amintirea pe acele locuri. Destinul a făcut să ajung Mitropolit la Sibiu în 1982. Nu știu cum și când, și în ce împrejurări, mi-a venit ideea restaurării mănăstirii.

În acea vreme la București se dărâmau biserici, sau se translatau în locuri ascunse. Ducându-mă eu pe la Sâmbăta, am verificat atent locurile, și, nu știu cum, Dumnezeu m-a luminat să pornesc restaurarea ei. M-am asigurat mai întâi de o aprobare, care spunea că mi se permite să restaurez, la Sâmbăta, o casă în care să se adune obiectele de patrimoniu din ținutul Țării Făgărașului, aprobare dată de un director de la Cultură, care mai avea câteva luni până la pensionare. Pe baza acestora, am început cu forțe mari construirea mănăstirii. Nu era lucru ușor, dar am fost ajutat mult de arhitectul Nicolae Diaconu, de prof. dr. Răzvan Theodorescu, de ing. Sinu, de ing. Țițaru, care mi-a făcut mai ales, la clopotniță, foarte puternice baze.

Desigur că m-am sfătuit îndelung cu prof. Vasile Drăguț, cu arhitectul Cristian Moisescu și cu arhitectul Mircea Mihai. Toți aceștia știau că nu aveam autorizație să fac mănăstire. Totuși au lucrat cu noi în viteză mare, construind Palatul Brâncovenesc, apoi loc pentru

biblioteca, muzeu, sală de mese (trapeză) și apoi, în partea de nord, am construit clopotnița și biserica nouă.

Trebuie să spun că biserica, deși era mare, am declarat-o mai întâi ca sală de expoziție. Dar i-am făcut bineînțeles și altarul, așteptând vremuri mai bune, când trebuia să-l descopăr și, dintr-odată după aceea, după decembrie 1989, am dăruit zidul și l-am prefăcut în iconostas. Apoi am pictat Biserica, am pictat trapeza și am sfințit-o în 1993, cu Sanctitatea Sa Bartolomeu, Patriarhul Ecumenic de la Constantinopol. Nu mai fusese un Patriarh Ecumenic în România din 1517, când Patriarhul Teolipt a sfințit Mănăstirea lui Neagoe Basarab, la Curtea de Argeș.

„Oamenii erau gata să-mi dea voie să fac orice, pentru că ei nu mai puteau face nimic“

Artur Silvestri: *În „modelul Antonie Plămădeală“, ce a lăsat urmă – o urmă mare – în lumea românească de azi intră, după cum s-a văzut, restaurarea și re-facerea nu doar purtarea de grijă. Bineînțeles că se va zice – și nu fără dreptate – că orice înțelșător, de la stareț de mănăstire în sus, are datoria aceasta și, la drept vorbind, așa se și prezintă lucrurile în „realitatea ne-ideologică“. Prin anii '80, când se pretinde că dezastrul ar fi fost maxim în materie de monumente, Episcopul de Alba Iulia, Emilian Bîrdaș restaurase zeci de biserici și o mulțime de mănăstiri. Și nici măcar nu era singurul, după cum ar trebui să se știe. Și nu **se vrea să se știe!***

*Dar aici parcă ar fi mai mult decât atitudinea firească de **mare protector de văzute și nevăzute**, parcă ar fi un fel de „misiune“ ce vine dintr-un dat enigmatic, dintr-o viață potrivită într-un anume fel, ca să scoată omul trecător din mulțime și să-l ducă acolo unde, în atmosfera rarefiată, rămîne doar **fapta**.*

Antonie Plămădeală: Nu știu cum, dar parcă toată viața am lucrat la restaurări. Când stau și mă gândesc acum, mi se pare că aceasta a fost îndatorirea mea dintotdeauna. Peste tot pe unde am umblat am găsit lucruri dărăpănate așa că a trebuit să mă gândesc la ele cu urgență, ca să le pun la punct. Astfel, dacă m-aș gândi numai la Râșca, ar trebui să spun că am găsit-o dezorganizată, pentru că monahii care trăiau acolo erau în vârstă, puțini, și a trebuit să depun o muncă deosebită când au venit aici maicile. Nu știu cum s-a făcut că această mănăstire aproape dăruită, cum am găsit-o eu și câteva maici, trebuia să capete o înfățișare cât de cât civilizată, ca un loc în care trăiau maici, venite din alte părți. Așa că a trebuit să o reparăm și să facem din nou multe lucruri.

Mi-aduc aminte că mănăstirea era plină de pietre din case dărâmate. A trebuit să le adunăm, să le adunăm, să le dăm o formă cât de cât omenească, ceea ce a însemnat multă muncă, și mai ales o muncă cumva calificată.

Eu m-am dus acolo, așa zice, la întâmplare. Nici nu știu pentru ce m-au chemat la început. A trebuit să-i aranjăm pietrele mai întâi, să le dăm niște forme omenești, fiindcă nu era posibil să le aruncăm la întâmplare în altă parte.

Apoi am făcut rânduială în gospodărie. Am început cu grajdurile, le-am mutat din locul unde erau pe un loc mai ridicat și le-am făcut din nou. Apoi pământurile, iazurile, toate ne-am luat o muncă deosebită. Ba chiar am făcut, cum am mai spus, în fața mănăstirii un lac nou.

Toate acestea au însemnat pentru mine o experiență cu totul nouă. Stareța era foarte bună, dar nu în gospodărie. Era foarte bună doar la biserică. Așa că din punctul acesta de vedere, eu am putut să mă ocup de toate aceste amănunte însemnate, care puteau da chipul unei mănăstiri. Aici, prin urmare am făcut cunoștință, mai întâi, cu toate nevoile unei gospodării. Cred că aceasta m-a ajutat foarte mult în viață.

Când m-am dus la Dragomirna apoi, mănăstirea avea doar câțiva monahi și neputincioși, bineînțeles fără carte, așa încât a trebuit să iau totul de la început.

Toate acestea m-au pus în situația de a învăța, de a mă strădui să învăț. Norocul meu a fost că și într-un loc și în celălalt, oamenii erau gata să-mi dea voie să fac orice, pentru că ei nu mai puteau face nimic.

Ei, pe urmă a urmat perioada grea din viața mea. Am fost dat afară. Apoi cu greu, după alți ani de munci necalificate, m-am angajat la Mase plastice. Abia după zece ani, după Praga mai ales, Patriarhul Justinian a putut să mă recupereze din fabrică, și m-a trimis la Facultatea de Teologie, m-a reîmbrăcat în haina călugărească, și am putut încetul cu încetul să-mi dau examenele de anul trei de doctorat, pe care, spre mirarea mea, le-am luat pe toate cu zece. M-am mirat și eu pentru că eram după zece ani în care nu pusesem ochii pe o carte teologică.

Apoi, în aceeași toamnă am plecat în Anglia, cu o bursă romano-catolică, ca să îmi fac doctoratul în teologie. În același timp am făcut și doi ani de filozofie, la un colegiu foarte renumit, condus de iezuiți la Oxford. În doi ani mi-am terminat lucrarea, și am fost apoi

chemat acasă. După multe peripeții, Patriarhul Iustinian a reușit să mă aleagă episcop-vicar patriarhal.

Pe atunci, eram plin de viață. Viața mea se scursesese greu, dacă nu foarte greu și acum, în sfârșit, mi se oferea o muncă grea. Acum sunt cinci vicari patriarhali, dar eu am dus singur această muncă grea. Fiind angajat mereu și în munci ecumenice, am făcut călătorii aproape în toată lumea. Abia după aproape zece ani, Patriarhul Iustin Moiescu mi-a dat cu greu voie să candidez pentru Episcopia Buzăului.

La Buzău am rămas doi ani, în care am fost nevoit să restauriez palatul brâncovenesc, biserica și seminarul. A fost o muncă grea, mai grea decât și-ar putea închipui cineva. Și aici însă m-a ajutat Dumnezeu, așa încât aproape am terminat unele lucrări.

După doi ani, tot cu greutate, m-am trezit totuși numit la Sibiu. Nu știu cum s-a făcut, dar și aici totul era dezorganizat. Mitropolitul Nicolae Mladin era bun cărturar, dar n-a mișcat nimic în casă. Așa încât, am mai spus deja, am făcut o casă nouă, le-am modernizat pe toate celelalte, dar în special am făcut Mănăstirea Sâmbăta, care pentru mine este o mândrie fiindcă, în timpuri grele am început să o fac și apoi chiar am terminat-o.

Nu știu dacă am spus despre celelalte nouăsprezece mănăstiri, toate fiind clădite din nou, și având acum o viață mănăstirească bună.

Toate aceste restaurări, care au fost destul de multe, mi-au luat timp mult până să le văd gata.

Dumnezeu mi-a ajutat mai mult decât am sperat eu. Aceasta, desigur, și pentru cazul în care m-a trimis tot la lucruri învechite pe care a trebuit să le înlocuiesc.

„Pe multe ar fi trebuit să le public eu, încă din vremea când mai eram în viață“

Artur Silvestri: *Ceea ce de obicei se cheamă „restaurare“ și, la drept vorbind, identificare de valori ce se află uitate ori aproape de a se sfârși exemplifică nu doar un gen de activitate ce folosește dar exprimă numai instinctul de protecție căci acțiunea însăși este mai extinsă și ilustrează o doctrină. Prin 1989, cred, s-a nimerit să public, în „Contemporanul“, un comentariu despre „descoperirea arhivelor ignorate“ ce se observase – mai mult decât ca o metodă ci propriu-zis ca o **idee literară** – în câteva **cărți mari**, unificate de același „instinct de restituire“ ce am observat, tradus în alte formulări, la Buzău, la Sâmbăta și la Sibiu. Aici nu se restaurează ci se*

„descoperă” ceea ce se uită, se pierde ori se risipește, zăgăzuind prin lipsa de memorie și nepăsarea colectivă, ce trebuie înlăturate și stinse, în cele din urmă. Aici se vede, de fapt, **omul mare** ce s-ar putea descrie în felul unei acțiuni ce lasă „urme” distincte și memorabile în toate cele ce făptuiește dar întâi și-ntîi în **sentimentul misiunii**. „Misiune” într-un anumit fel arată și literatura, de un eseism superior, memorabil în formulare și mult prea puțin sacerdotal în concepție, ce a dat „operă” nu schiță, de la „Tradiție și libertate” și pînă la „Cuvinte la zile mari”.

Antonie Plămădeală: Eu am pînă acum publicate vreo patruzeci de volume. Multe din ele sunt asupra literaturii și asupra unor subiecte mai mult sau mai puțin curente. Printre aceste volume însă, am câteva care sunt cu totul speciale. Am scris, de pildă, vreo trei cărți despre Miron Cristea, când el fusese aproape uitat. Mi-au trebuit multe căutări, în multe cărți, ca să scot în evidență personalitatea **omului mare**, care a fost și va rămîne Miron Cristea, primul Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române. Și mai mult decât atât, a fost omul care a luat parte la Unirea României, alături de viitorul cardinal Iuliu Hosu și de alți candidați și laici, care au realizat Unirea.

Am fost bucuros când am putut face aceasta, scoțând la lumină figura marelui mitropolit primat al României, de altfel și Primul Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române. Apoi am descoperit eu cel dintîi manuscrisele lui Lazăr Leon Asachi, preot, tatăl lui Gheorghe Asachi. Nici nu știu cum, pînă la mine el fusese total ignorat de istoria Bisericii noastre. Am fost bucuros când am putut să-l scot la lumină și să-l pun la locul potrivit, în istoria Bisericii și Culturii române.

Am redat astfel literaturii române un mare scriitor de epocă. Poate că aceste lucruri se vor descoperi cândva, de cercetători conștiincioși ai literaturii noastre vechi. Am descoperit apoi mai multe lucrări de la 1848-1850, care îmi așteaptă de acum încolo tipărirea. De asemenea, am mai descoperit încă o carte de versuri, din aceeași perioadă, pe care o am gata pentru publicare. Se numește „Ceașuri slobode” de M.I. Kițulescu, scrisă în 1845.

Toate acestea îmi așteaptă încă apariția, așa cum am spus. Sunt sigur că acestea și celelalte sunt nepublicate, așa încât voi face, cu ele, un serviciu mare literaturii române vechi. Nici nu știu cum de au ajuns în mâinile mele, de la cine anume. Cred că le-am cumpărat de la cineva din Iași, pentru că fac parte din literatura veche a Iașului. Din aceeași categorie mai este „Unitate, romanitate, continuitate” în care am cercetat ceea ce s-a scris de Johann Troster. El cercetează dacii apoi vechimea și romanitatea românilor din spațiul vechii Dacii.

Se ocupă apoi, de argumentele lingvistice ale romanității românilor, de îmbrăcămintea și jocul românilor din Transilvania, și originea lor romană. E o carte foarte bună care însă, nu prea e folosită de istorici, deși e o sursă frumoasă și obiectivă asupra originii și traiului românilor din Transilvania.

O altă carte, tot din arhive inedite, cuprinde 245 pagini, format mare, cu scrisori de Emil Babeș, Ioan Bîanu, Martha Bibescu, Valeriu Braniște, I. A. Brătescu-Voinești, George Coșbuc, Onisifor Ghibu, Gala Galaction, Spiru Haret, Nicolae Iorga, Ioan Lupaș, Simion Mehedinți, Ioan Mețianu, I. Petrovici, Stelian Popescu, Sextil Pușcariu, Vasile Stroiescu, Elena Văcărescu; am până la o sută șaiszeci de scrisori de la oameni mari, pe care le-am descoperit într-o arhivă moartă, amestecate cu gunoaie, în subsolul Palatului Sinodal de la Mănăstirea Antim. Toate acestea le-am publicat la Editura Minerva sub titlul: „*Pagini dintr-o arhivă inedită*”, București, 1984. Tot aici am publicat *Viața și Opera lui Eminescu*, scrisă în limba maghiară, de Miron Cristea, pe când era student la Filozofie în Budapesta. Nu știu cât e de exactă, pentru că e scrisă în limba maghiară și eu am vrut să salvez cât pot din această carte. Nu cunosc limba maghiară dar m-am ajutat de unii maghiari din Sibiu.

Pe urmă am publicat, tot în cartea aceasta, *Proverbe, maxime nepublicate*. Am publicat apoi un apel pentru întemeierea unui muzeu etnografic din Sibiu, apoi datini la nuntă din Toplița, Cântecul orbilor și ursirea, toate rămase nepublicate din opera lui Miron Cristea. Și acestea au fost găsite amestecate cu gunoiul. Eu cred că acest volum e foarte necesar când e vorba de operele lui Miron Cristea, precum sunt și scrisorile pe care le-am publicat sub semnătura **oamenilor mari** din Țara Românească.

Toate aceste cărți au fost publicate, sau nu încă, dar eu cred că sunt valori pe care istoricii literaturii ar trebui să le folosească.

Aceste cărți sau manuscrise vechi, care sunt încă în posesia mea, le voi publica dacă Dumnezeu îmi va mai da sănătate și putere. Dacă nu, le voi lăsa la Mănăstirea Sâmbăta, de unde vor putea fi folosite. Pentru că, drept să spun, ar fi trebuit să le public eu încă din vremea când mai eram în viață. Știu că la Mănăstirea Sâmbăta este un bibliotecar bun, dar el încă nu a avut timp să le descopere printre multe pe care le-am depus acolo.

În orice caz, acestea și încă multe altele se vor găsi între hârtii rămase de la mine. Le urez tuturor răbdare în cercetarea arhivelor, din care, dacă vor găsi ceva demn de publicat, au voie să le publice după moartea mea.

**„N-am lăsat nici un timp să treacă fără a-l umple cu ceva,
folositor atât mie cât și celor din jur“**

Artur Silvestri: *Opera chiar impunătoare, cum se prezintă, pare să rămână neterminată ceea ce, de fapt, caracterizează pe **marii enciclopediști** de la noi, unde Hasdeu rămîne exemplul tipic. Dar, în ultimă analiză, ea dăinuie deschisă și probabil chiar oarecum neînțeleasă fiind „prea bisericească“ pentru laic și „prea laică“ pentru mediile bisericești, în fond o combinație de cărturărisim de **Ev Mediu perpetuu** și de atitudine intelectuală modernă, cu metodă ce urmează pe Nicolae Iorga dar formulată în stil strălucit, cu pagini ce merită „antologia“.*

Antonie Plămădeală: Cărturarul și intelectualul n-a lipsit niciodată din tot ce am făcut. La mine, de altfel, acestea s-au îmbinat. Desigur că la început am fost mai cu grijă, cu mai multă atenție spre ale serviciului, până când m-am obișnuit cu el. Apoi, chiar la București încă, mi se pare că sub Patriarhul Iustin, am și început să scriu cărți. Ce aș vrea să menționez: romanul „Trei ceasuri în iad“ a fost dat spre publicare înainte de a pleca la studii în Anglia. Aceasta se petrecea în anul 1968. De altfel această carte, care a fost publicată în timp ce eram eu la studii în Anglia, a fost cea dintâi carte care mi-a apărut. Acesta e singurul meu roman scris. De ce am scris acest roman? Acest roman a fost scris mai mult ca să las o amintire a vieții pe care am dus-o. Nu aveam de gând să-l public, pentru că nici nu mi l-ar fi publicat nimeni. Cum însă trebuia să-mi ocup timpul cu ceva absolut diferit de ceea ce mă obliga serviciul, l-am scris acasă, și apoi câțiva buni amici, cărora l-am dat să-l citească, l-au trimis la o editură fără să mă întrebe. Mi se pare că era Constantin Bărbulescu. Nici nu știu dacă mai trăiește. El a făcut pe urmă ce a crezut că e mai bine. Așa m-am trezit chemat la Editura Eminescu din București, unde mă aștepta un fost coleg de-al meu de cămin, care a murit între timp, dar care nu știa că e vorba chiar de mine.

E drept că înainte de aceasta l-am mai arătat cuiva, și anume lui Geo Bogza, care i-a sesizat structura de roman care nu se poate publica, și mi l-a dat înapoi după ce l-a citit într-o singură noapte, scriindu-mi textual cam așa: *Dacă vrei să mori, trimite-l la o tipografie.* Tocmai de aceea eu nu l-am trimis la tipografie, ci l-am dat colegului Bărbulescu să-l vadă. Abia pe urmă am aflat că el nici nu prea îl citise, ci l-a dus direct la editură, unde a încăput pe mâna lui Cursaru. După câteva luni, Cursaru a descoperit că sunt undeva la facultate, și mi-a trimis vorbă să vin la editură, fără să știe cine sunt eu. Abia

la editură m-a recunoscut. Mi-a spus că ar mai trebui să intervin într-un loc, dar eu i-am răspuns că mâine nu mai pot veni, pentru că plec în Anglia. Aveam de altfel biletul de avion în buzunar. Și atunci Cursaru a luat manuscrisul, l-a întors pe toate părțile și mi-a zis că nu-i nimic, să-l las acolo și ei îl vor publica. Era de altfel într-o perioadă bună, după cele întâmplare la Praga, așa încât ei au avut curajul să-i dea drumul. Așa că romanul a apărut, când eu îmi făceam doctoratul la Oxford. Am spus aceste lucruri pentru că mi s-a părut interesant modul lui de apariție. A fost o scurtă perioadă când a putut să treacă prin editură și un asemenea roman, care evident era împotriva a tot ce se întâmplase până atunci.

La întoarcerea de la Oxford, era deja epuizat tirajul. Au mai dat totuși aprobarea să se tipărească și o ediție în limba bulgară.

După întoarcerea mea, am mai publicat teza de doctorat susținută acolo: **Biserica slujitoare** în care profesorul coordonator al tezei de doctorat scria: *„Este speranța și rugăciunea mea că splendida carte a părintelui Antonie va aduce o contribuție majoră la refacearea înțelegerii reciproce, încrederii și a dragostei între toți creștinii, și la restaurarea mărturiei unite într-un Domn, o credință și o comuniune, în așa fel încât întreaga Biserică să poată străluci în fața întregii omeniri, ca un semn adevărat în această lume a lui Hristos – Slujitorul”* (Prof. Robert Murray).

După aceea am fost ales vicar patriarhal, și mi-am făcut datoria întâi pe lângă Patriarhul Iustin Moisescu, așa cum am crezut eu și cum au crezut și alții, adică bine. Numai după ce îmi făceam datoria, îmi mai rămânea puțin timp și pentru cărți. De foarte multe ori făceam din noapte zi.

Așa am scris: *Biblia de la București. Cine a făcut traducerea*, apoi: *Hans Kung și declarația „Mysterium Ecclesiae”*, apoi: *Bizanț, Constantinopol, Istambul în trecut și astăzi*, apoi: *Clerici, ctitori de limbă și cultură românească*. Și apoi au urmat cărțile mele mari, cum ar fi: *Ca toți să fie una*, așa încât am ajuns la patruzeci de volume. Dar nu sunt încă toate.

Toate se găsesc acum prin biblioteci și la instituțiile mari bisericești, mai ales la cele ctitorite de mine. Și dacă mi-ar fi permis să adaug la acestea încă vreo opt volume care sunt sub tiparul Arhiepiscopiei noastre. Apoi am în manuscris încă vreo câteva volume, după care, cu ajutorul lui Dumnezeu, dacă îmi va mai da timpul necesar, voi mai continua și cu altele.

O bună parte din scrierile mele s-au ocupat de cartea veche românească, pe care am descoperit-o pe unde s-a putut, ceea ce-mi aduce astăzi o mare bucurie sufletească.

Multe cărți am scris. Nu știu dacă toate vor avea trecerea despre care am gândit eu. Eu cred că mi-am făcut în mare parte datoria cum se cuvine atât față de Biserică, cât și față de Cultură. N-am lăsat nici un timp să treacă fără a-l umple cu ceva, cu ceva folositor atât mie cât și celor din jur, și să nu se uite că-n tot acest timp am condus și o Eparhie relativ grea, ca aceea a Sibiului.

Cred că am avut colaboratori foarte buni de-a lungul anilor, cum sunt și cei de astăzi. Fără colaboratori buni nici nu aș fi putut să scriu atâtea cărți și să zidesc o mănăstire din temelie, apoi să refac o parte la Reședință, Schitul Păltiniș, Muzeul Eminescu și multe altele. Și nici n-aș fi putut să adun atâtea cărți, cu care voi face astăzi biblioteca de la Sâmbăta și n-aș fi adunat atâtea cărți străine de prin toate locurile unde am fost.

Și mai presus de toate, nu aș fi putut aduna atâtea lucruri de prin străinătate, cu care să împlinesc cele două camere mari de muzeu de la Mănăstirea Sâmbăta, în care muzeul s-a trezit dintr-o dată ca fiind unul mare și frumos. Mi-au dat la aceasta un concurs larg și părinții de la mănăstire, în frunte cu Părintele Stareț Ilarion Urs cărora le mulțumesc. În tot acest timp a trebuit să țin seama și de Eparhie, să-i dau ce i se cuvine mai bun, s-o fac înfloritoare, s-o gătesc ca pe o mireasă înaintea lui Dumnezeu.

Paginile acestea, dacă ar fi să le scriu cum trebuie, s-ar înmulți peste măsură, dar mai las și altora să se gândească ce a însemnat trecerea mea prin Sibiu, pe care l-am iubit și am dorit să-l văd frumos, vrednic de cinste și laudă.

„Dacă mă vor pomeni sau nu urmașii? Fie voia lor“

Artur Silvestri: *Cred că am mai invocat „omul mare“ aici dar, de fapt, ar fi trebuit să adaug ceea ce îi dă acestuia accesul în memorabil, adică aptitudinea de **erou civilizator** ce, lucrînd mult, extins și misionar, „face să se miște“ în imediat ceva esențial și, poate, printr-o potriveală ne-explicată, înalță contingentul în simbolic. Dar, mai mult chiar, nu avem „om mare“ și „fapte mari“ acolo unde nu se răspunde gîndul și „făcutul“ în produs ce rămîne viu și netrecător spre a se vedea nu doar de cîțiva aleși ci de mulțimile unde, printr-un mister al misiunii, se răspîndește tîlcul și se însușesc povețele. Noi nu știm, de aceea, **care** ar fi cea mai de seamă faptă*

și care se va răspîndi mai în lărgime și va pătrunde mai în adînc ori va avea durată nu doar clipă de glorie.

Antonie Plămădeală: Dacă ar fi să încep într-o ordine, nici nu știu bine care ar fi întâi și care după aceea. Așa că voi începe mai întâi cu Casa Eminescu. Cred că era goală, zdrobită, și eu am început să o refac, cu gândul de a face într-însa un muzeu. Ceea ce mi-a și reușit. Dar a trebuit să muncesc destul. Oare de ce îi zice Casa Eminescu? Pentru că se zice că atunci când a fost Eminescu prin Sibiu ar fi fost găzduit în această casă care aparține Arhiepiscopiei. Așa și a fost. Dar cum era, ce avea într-însa, cum era împărțită, aceasta se știe mai puțin.

Când am venit eu, casa era într-o stare jalnică, avînd îngrijit doar peretele dinspre stradă, pe care era și inscripția despre Eminescu. A trebuit să scot de acolo camioane de moloz, să pun parchet pe jos, și numai după aceea să-i găsesc o întrebuintare. Și care a fost aceasta? Aveam multe cărți bisericești vechi, aveam icoane pe sticlă, așa încât m-am gândit pe loc că ar fi un bun muzeu, ceea ce s-a și făcut. Măcar acum vom hotărî deschiderea lui câteva ore pe zi, în cursul fiecărei săptămîni. E o casă recuperată. Obiectele expuse merită să fie văzute și merită apreciate.

Apoi la Catedrală am făcut străni noi în Sfântul Altar, pentru ca să poată sta preoții în timpul când le permitea slujba bisericii.

Am făcut apoi o clădire nouă în curtea Arhiepiscopiei, cu două etaje. La parter am făcut camere de locuit pentru oaspeți mai importanți, le-am mobilat frumos cu tot ce era necesar, dîndu-i și încălzire centrală. Am trecut apoi la etajul întâi, unde am făcut o mare sală de recepție, care lipsea Arhiepiscopiei, i-am pus marmură pe jos, i-am făcut o pictură a celor ce au fost prezenți la instalarea mea, împreună cu Patriarhul Iustin și alți membri ai Sfântului Sinod. I-am pus mese. Încap în jur de 85 de persoane. E o sală în care au loc mese oficiale, la diferite sărbători cât și mai ales masa Consiliului Eparhial al arhiepiscopiei, cel puțin de două ori pe an. Am mai făcut și alte lucruri care erau de strictă necesitate. De ce le-am făcut? Pur și simplu pentru că nu erau și Mitropolia simțea o lipsă mare din cauza lor. După 1989 am început să zidesc mănăstiri care au acum o biserică, chilii și tot ceea ce le trebuie pentru a funcționa în bune condiții. Și bineînțeles, revin și aici, am zidit din nou Mănăstirea Sâmbăta, de a cărei frumusețe se bucură toată lumea.

De ce le-am restaurat? Pentru că toate acestea trebuiau restaurate, pentru ca Mitropolia să arate cu totul altfel, mai bine și nu ca și cum ar fi ceva părăsit, uitat, pentru că în ultima vreme a

avut mitropoliti bolnavi. Așa că m-am simțit eu dator să fac toate acestea.

Eu am bucuria de a fi făcut toate lucrările acestea din nou. Dacă mă vor pomeni sau nu urmașii? Fie voia lor. Eu am căutat să fiu cât mai îndatorat față de toate nevoile Eparhiei.

„Nu știu cum mi-a fost dat, dar parcă lucrurile anume ar fi așteptat un om pe care să-l pună la treabă“

Artur Silvestri: *„Misiunea“ și datoria morală apar, deci, fără a se compune cu intenție și cu obiectiv precis ci aproape ca o potrivire ce face să se între în **urzeală** și unde ne conduce mîna nevăzută care, alegînd „omul mare“, îl orînduiește **unde și cînd trebuie**. Gîndul propriu apare, evident, dar cînd se organizează, el organizează un „ceva“ ce i se spune adeseori fără cuvinte ci doar în felul unei insufări care, spre a se incorpora, îl îndrumă prefăcînd viața prea repede trecătoare în destin și, deci, în model. Totul „se lucrează“ în enigmatic, în tăcut și neuzit de către cei ce percep doar rumoarea clipei, cu lentoarea geologică a picăturilor de apă ce modelează, în sute de ani, piatra cea mai tare.*

Antonie Plămădeală: Cred și eu că toate acestea le-am făcut încetul cu încetul și le-am făcut din proprie inițiativă, fără să țin cont de nimeni, uneori lucrînd chiar împotriva timpurilor. În orice caz, toate câte le-am făcut, le-am făcut de nevoie. Trebuia să țin cont de realitățile cu care mă confruntam, și acestea n-au fost puține, ci dimpotrivă. Căci așa mi-a fost mie dat. Să găsesc peste tot situații învechite, conduceri de instituții bătrâne, așa că a trebuit de fiecare dată, în fiecare loc să refac lucrurile, să mă bizui pe inițiativa mea. Cu plăcerea unui destin care parcă a trecut prea repede, dar pe care l-am împlinit, peste tot pe unde am fost trimis, cu credincioșie. Nu știu cum mi-a fost dat, dar parcă anume, peste tot pe unde am fost, lucrurile erau în așa fel orînduite de parcă anume ar fi așteptat un om să-l pună la treabă. Toate acestea pe care le-am spus în mare, mi-au făcut și o bucurie deosebită, deși am lucrat greu. Deși mi-a fost foarte greu, pe toate le-am dus până la capăt. Și astăzi încă mai am grijă de ele ca să le încheg, să le dau o suprafață vrednică de un număr de ani, cât va vrea bunul Dumnezeu de acum încolo.

N-aș putea spune care e cea mai mare operă a mea, fiindcă pe toate, mici sau mari, le-am tratat ca pe cele mai interesante. Firește că mie mi-e drag ce-am făcut mai ales la Sâmbăta. Și sper să rămână multă vreme.

Am avut însă norocul să fac niște lucruri în niște timpuri grele, când nu s-a prea vorbit de ele. Dar le-am făcut totuși. Dacă m-aș mai gândi acum, spre exemplu la Mănăstirea Râșca, aceea a fost la prima mea tinerețe, și stau acum și mă gândesc, îmi vine greu parcă să gândesc, că în tot acel timp eu eram deja condamnat, și dau slavă lui Dumnezeu acum, că am îndrăznit să fac ceea ce un om normal nu ar fi îndrăznit nicidecum.

Când m-au trimis apoi la Dragomirna, eram de asemenea condamnat, dar am lucrat cu conștiință pusă parcă anume sub responsabilitatea mea, și am salvat astfel o mulțime de manuscrise, care altfel cine știe ce s-ar fi întâmplat cu ele. Și așa mai departe.

Cât am fost la București, și acolo am avut parte de restaurări. Cine mai știe astăzi, că atât casa cât și împrejurimile au trebuit date jos, interioarele, și făcute din nou? N-ar trebui poate să mă repet, dar aici într-o viziune de ansamblu, cred că se poate vorbi și de Episcopia Buzăului, pe care aproape că am refăcut-o din nou. Biserica și Palatul brâncovenesc. Și apoi mi-a revenit greaua sarcină să restaurez totul aproape, într-o Arhiepiscopie și în jurul său, și au ieșit lucruri frumoase, dar mai cu seamă folositoare.

Iar noaptea am reușit să scriu aproape 40 de cărți, despre care eu cred că vor fi folositoare în viitor. Cu acestea toate mă bucur că milostivul Dumnezeu m-a binecuvântat și m-a ajutat ca să le termin.

Iunie 2004

„DOUĂZECI ȘI OPT DE SCRISORI DE ALTĂDATĂ“

*Epistolarul ce urmează cuprinde cam tot ce s-a păstrat atât de mine cît și în arhiva Mitropolitului Antonie Plămădeală, din cele cîteva zeci de scrisori concepute acum mai bine de un deceniu și jumătate. Unele s-au pierdut definitiv, altele sînt, poate, rătăcite dar ceea ce a rămas este, cu toate acestea, esențial spre a fi, deopotrivă, **document de epocă și foaie de temperatură intelectuală**. Citite astăzi, după atîta timp, ele păstrează un uimitor aer de entuziasm și o febrilitate în a înfăptui, ce aparțin, poate, altei vîrste decît cea de acum, cînd toate se privesc cu mai pronunțat scepticism și cu un gen de seninătate mată, ce începe să aducă a resemnare. Am hotărît să le publicăm **ad litteram** căci, indiferent de opinia comună, acestea exprimă puncte de vedere și concluzii ce nu am retractat și poate vor sluji drept exemplu și pentru alte suflete înaripate ce vor trăi în ani de plumb.*

București, 10 martie 1987

Înalt Prea Sfinția Voastră,

Nu știu ce mă face să cred că nu ați primit nici felicitarea mea de Anul Nou și nici scrisoarea pe care v-am trimis-o ulterior, la o relectură – de noapte – a lui „Miron Romanul”, care m-a încîntat făcîndu-mă să vă scriu pe loc, entuziasmat. Adevărul este că, repet și aici ceea ce spusesem acolo, demonstrația e cu totul impecabilă; las deoparte mizele, care sînt cele care sînt! Din acest punct de vedere, o consemnare mai bogată a cărții mi se pare absolut necesară și intră sub imperiul urgenței.

Acum, să mă întorc la ceea ce voiam să vă spun: oare nu ar fi indicat, acum, în conjunctura mai recentă, să se gîndească cineva la o sinteză, fie și de dimensiuni mai mici decît de obicei, asupra continuității românilor în Transilvania (secolele III-X) privită din punct de vedere confesional? Creștin? Oare nu e necesară o subliniere à propos de situația ortodoxiei în Transilvania din secolul al X-lea și pînă, să zicem, către secolul al XVI-lea, cînd regimul confesiunilor se modifică din rațiuni de ordin istoric (după „Mohacs”)? Vă pun aceste întrebări, poate de tot brutale, întrucît vă știu (și vă apreciez în chip superlativ) ca unul dintre bărbații lucizi ai acestei țări, țară care trece, vai, prin clipe atît de grele.

Nădăjduiesc, Înalt Prea Sfinția Voastră, că nu am îndrăznit prea mult, propunîndu-vă aceste subiecte de reflecție; m-am întemeiat

pe semnele de simpatie pe care mi le-ați arătat și, de ce să n-o spun?
pe prețuirea pe care v-o port.

Cu adîncă stimă și prețuire,
Artur Silvestri

11 aprilie 1987

Stimate Artur Silvestri,

Sînt tot așa de încurcat ca și dv. în legătură cu corespondența. Nu numai că am primit felicitările și scrisoarea dvs. mai veche, dar am și răspuns la ele, pe adresa dvs. de la „Casa Scînteii”!

Vă mulțumesc încă o dată pentru cuvintele bune pe care mi le scrieți despre „Miron Romanul” și aștept cu mult interes „consemnarea” de care vorbiți. Mă întreb numai cînd veți mai avea timp s-o faceți, *pentru că sînt mereu uimit de cît de mult scrieți, și cit de diverse teme vă atrag. Și, dincolo de toate, cu cîtă competență le abordați pe toate! Vă urmăresc scrisul cu interes și am vorbit adesea despre dvs. în cercul meu de legături culturale, cu admirație și prețuire.* Despre perioada dualistă am mai scos de curînd o carte pe care, de îndată ce va ieși de la legat, îmi voi îngădui să v-o trimit. De data aceasta am alcătuit-o pe bază de documente, scrisori etc. rămase de la Elie Miron Cristea, și ca să termin odată cu arhiva fostului patriarh, pe care am descoperit-o într-o cameră oarbă de la M-rea Antim, îndată după Paști voi scoate ultima carte despre Miron Patriarhul, de data aceasta consacrată perioadei 1918-1939. Printre altele, în addendă, voi publica și însemnările sale. E mai mult decît interesantă și binevenită sugestia dvs. în legătură cu o sinteză asupra continuității românilor din Transilvania (sec. III-X), privită din punct de vedere al istoriei bisericești. Tot așa de interesantă și necesară ar fi și o prezentare a istoriei bisericești din Transilvania din sec. X-lea pînă în al XVI-lea.

Vă mulțumesc pentru sugestii și pentru a vă fi gîndit la mine în legătură cu aceasta.

Deși am pe mesele de lucru vreo 4 cărți în pregătire (și în plan aprobat), pe care le simt ca pe niște pietre de moară pe creștetul meu, totuși sugestiile dvs. mă ispitesc, cu atît mai mult cu cît vin să confirme o idee foarte apropiată pe care o am și eu de cîtva timp, și iată despre ce este vorba:

Am organizat cu Profesorii de la Institutul Teologic din Sibiu o carte care va apare, cum se zice, „sub îndrumarea I.P.S. Mitropolit” sau cum se zice în Apus „Edited by ...” sub titlul: „Teologia românească din Transilvania”. Cartea a și fost scrisă, e aprobată în planul anului

acesta și, chiar dacă nu va apare în anul acesta, în orice caz culegerea ei va începe în jur de luna septembrie. Am inițiat cartea tocmai cu gândul de a arăta cum a acoperit Biserica spațiul spiritual și cultural transilvănean cu contribuțiile sale de-a lungul vremurilor, de la primele începuturi sesizabile documentar. Ar fi trebuit ca acestei cărți eu să-i fac o introducere mai mult formală, cum se obișnuiește, dar după ce a apărut mult discutata acum „Istorie a Transilvaniei”, editată sub egida Acad. Ungare de științe, mi-am schimbat planurile și mi-am propus să scriu o introducere de cca. 60-80 pagini, care să sintetizeze tot ce va fi mai important în articolele celor care contribuie la volumul nostru, cât și ceea ce aș mai putea eu adăuga, exact în sensul sugestiilor dvs.

O mică schiță scrisă la repezeală într-o noapte – știți cum se întâmplă cu asemenea lucruri – am și publicat în „Telegraful Român” sub titlul „Transilvania, adevăruri din trecut – adevăruri de azi”. Nu știu dacă primiți „Telegraful român”, dar dacă nu-l primiți, vă rog să-mi scrieți de urgență ca să vi-l trimit regulat. Numărul acesta, în care, repet, nu e vorba de un studiu, ci de o schiță, vi-l trimit totuși aparte, chiar dacă-l mai aveți o dată.

Din cele de mai sus vă puteți da seama cât de mult mă încurajează sugestiile dvs. Și cât de mult m-a bucurat scrisoarea dvs. Cer iertare că răspund atât de târziu, dar am găsit scrisoarea după o mai lungă ședere în Elveția, așteptându-mă acasă.

Cu doriri de bine și multă sănătate,
Antonie, Mitropolitul Ardealului

P.S. Sper să nu-mi luați în nume de rău că vă pun alături tradiționala Pastorală pe care o trimitem noi, ierarhii, de marile sărbători, împreună cu un gând bun de sărbători.

Antonie

21 aprilie 1987

Înalt Prea Sfinția Voastră,

Cu mulțumiri pentru admirabilul număr al „Telegrafului Român”, primit chiar acum, și cu felicitări pentru intervenția (nu mă îndoiesc că plină de miez) a Înalt Prea Sfinției Voastre, vă reînnoiesc urările de sănătate și fericire, de succes în ceea ce întreprindeți în direcția propășirii acestui neam.

Contribuția Înalt Prea Sfinției Voastre la zidirea sufletească a românilor transilvăneni, la coagularea unei conștiințe românești de pretutindenii este binecunoscută și merită, încă o dată, admirația unanimă.

„Hristos a înviat!”

Artur Silvestri

București, 30 aprilie 1987

Înalt Prea Sfinția Voastră,

Citesc cu încântare epistola Domniei Voastre, primită, din păcate, abia astăzi, cu aceeași întârziere devenită tradițională, căci serviciile poștale merg, de la o vreme, mai rău decât pe vremea olăcarilor; e, ca întotdeauna, plină de sugestii și dătătoare de entuziasm. E sigur că atîta timp cît vor exista conștiințe apte să înțeleagă sensul unei culturi, evoluția acesteia nu se va abate de la principiile ei ordonatoare, conducîndu-i mișcările dinlăuntru. Aștept, de aceea, cu un nedisimulat interes, cele două contribuții pe care mi le anunțați (aceea privind arhiva lui Miron Cristea și, desigur, cea de a doua, privitoare la Miron Patriarhul); ele se vor adăuga unei cercetări îndelungate și impunătoare, aplicate pe o perioadă de „istorie negativă”, cum e aceea a „dualismului”. Apoi, metoda este cu totul insolită; această comunicare exhaustivă a unei arhive (ajunsă la altitudine de model odată cu „Lazăr-Leon Asachi”) e rarissimă și arată soluția științifică cea mai potrivită pentru cercetările de aparentă bibliografie pură. De la investigație la sinteză, trecînd prin conexiuni, cronologii, disociații, e distanța care desparte studiul îngust de impunătoarele desfășurări de pînze sociale și politice; o distanță pe care astfel de scrieri, cum sînt cele ale Înalt Prea Sfinției Voastre, o elimină cu rezecțiune.

Ideea de a vă dedica o vreme studierii continuității românilor în Transilvania, privită din perspectivă confesională, mi se pare, de aceea, cu totul salutară și poate aduce încheieri cu valoare de eveniment; însă va fi, nu am nici o îndoială, o cercetare grea. Cu aproape zece ani în urmă, când am început să elaborez un vast ciclu de volume (care, nădăjduiesc, cel puțin, va fi definitivat în următorii 2-3 ani) intitulat „Imago Daco-Romaniae”, nu-mi închipuiam că documentația propriu-zisă e atît de laborioasă. În aceste șapte cărți (începute cu „Hiperborei și traci”, urmată de „Ordinul getic”, de „Dacia scufundată” – primele trei dintre ele, aflate în forme încheiate în chip mulțumitor) voiam să fac cercetare de istoric literar și să compar „imaginea” spațiului românesc (y compris civilizație, cultură, politică, istorie) așa cum rezultă din izvoarele străine, cu realitatea lui, documentată arheologic, etnologic, istoriografic. „Izvoarele”, cum se zice, sînt citite nu o dată rău și o lectură nouă, interdisciplinară, aduce adeseori lumini; desigur că și **tradiția falsurilor** trebuie consemnată și îndepărtată.

Sigur este că am citit, pentru aceasta, zeci de mii de pagini și am făcut cam tot pe atîtea fișe: cîteva stagii de specializare și

documentare în străinătate au venit tocmai la vreme, spre a putea să completez, în biblioteci mari, o înțelegere altfel fragmentară a materiei. Norocul de a cunoaște cinci limbi străine (franceză, engleză, spaniolă, italiană și portugheză) m-a ajutat; însă a trebuit să adaug la cunoașterea latinei (pe care o știu bine) și documentația grecească; învăț acum germana, care e necesară pentru cercetări în Evul Mediu târziu și, bineînțeles, în chestiuni de bibliografie elementară.

Epoca post-aureliană o cunosc bine și am făcut disocieri interesante (de ordin filologic) pe „Breviarium” a lui Eutropius: nu rezultă de nicăieri, cel puțin la examenul semantic al părților de vorbire folosite, ideea de „evacuare” și nici de „nimicire” a dacilor. Eutropius nu utilizează, de pildă, verbele de golire („Vastare”, „relinquere”) ci „intermittere”; Dacia este „intermisit”, este „interpusă” de romani între ei și barbari. E un fel de autonomie, rezultând dintr-o gândire imperială care lasă pe autohtoni să primească ei, și nu legiunile, lovitura asiatică.

Sînt multe de spus pe teme precum acestea și, de aceea, îmi permit, în ideea că veți începe să lucrați la sinteza privitoare la continuitate, să vă atrag atenția asupra unor „chestiuni de metodă”. Disociații metodologice nu se fac la noi și din acest motiv cercetătorii lucrează cum dă Dumnezeu, salvați uneori de intenție și adeseori de un simplu noroc; așa se explică și atitudinea de tot necritică față de rezultatele anterioare ca și față de „izvoare”. Metoda nu e totul, însă atunci cînd ea nu e potrivită obiectului, încheierile suferă. În privința istoriei vechi a creștinismului la români se pot face, de pildă, cîteva discuții absolut necesare.

Mai întîi de toate, apariția acestei religii la români. Noi zicem că *am devenit români fiind creștini*, ceea ce e înălțător și, în definitiv, corect, însă ne mulțumim la adaosul că întîile îndemnări creștine vin pe canal roman, prin intermediul legiunilor. Există, desigur, *un folclor al taberei militare*, asemănător cu amestecurile monetare produse, în economie, prin existența comerțului și piețelor; însă întrebarea este: putea creștinismul să pătrundă masiv prin mijlocire alogenă, prin militari? Prin raport la Imperiu, *doctrina creștină e o răscoală a marginilor*, un principiu centrifug, o revoluție socială și egalitară, un fel radical de a înțelege o lume de existență anterioară: nu e o întîmplare că persecuțiile imperiale apar devreme și sînt într-atît de brutale. Aceasta nu vrea să spună că nu vor fi fiind creștini militari (dovadă stau „pățimurile” lui Dasius, a lui Astion și Epictet, a lui Aemilianus, unde chiar dacă nu întotdeauna martirul e militar, sînt creștinați unii dintre aparținătorii de ierarhia militară). Însă argumentul, în sine corect, este insuficient. Înclin să cred că vechimea

creștinismului a considerabilă în raport de ocupația Daciei și trebuie să-i fixăm originile în epoca apostolică. Izvoarele propriu-zise sînt puține și desigur că este indicat să luăm *cum grano salis* știrile lui Origene (Comentarii de ist.ed., III), ale lui Eusebiu din Cezareea (la Geneză, III, 1) privind misiunea Sfîntului Apostol Andrei în Sciția Mică. Însă tradiția folclorică asupra acestui sfînt e impunătoare și însemnează document etnoistoric. I-am recomandat P.S. Epifanie Norocel să continue studiul asupra acestei chestiuni, schițat în „Pagini din istoria veche creștinismului la români” (pg. 194), examinînd *toate* fragmentele din folclorul românesc unde e vorba de Sfîntul Andrei (cel care leagă gura lupilor, fel de a comunica simbolic opoziția doctrinei propovăduite de el față de aceea a autohtonilor „lupi”, adică „daci”); sînt numeroase și pot să se confirme, prin răspîndire teritorială (înțelegînd prin aceasta frecvență geografică, intensitate a imaginii etc) în spațiul de misiune. Desigur că acesta poate fi un stereotip, ajuns în folclor prin degradare de informație cultă (tradiția andreiană e prezentă, mi se pare, și la Dosoftei); însă imaginile andreiane (*legarea gurii lupilor*, magia, descîntecele, arătînd un miraculos al Învierii) sînt, fără îndoială, fapt spontan de creație, adică *document*.

Altă chestiune de metodă: noi studiem adeseori geografia creștină a românilor în raport de geografia politică de azi, ceea ce e, să o mai spun?, cu totul greșit. Rareori îndrăznim să ne raportăm la episcopatul de la Durostorum, la Novae, la Remesiana însă demografia europeană a lumii Evului Mediu timpuriu nu e nicidecum aceea a lumii de azi; aveam atunci români (în stadiu proto-român, desigur) în dreapta Dunării pînă la Balcani, în munții Haemus, chiar în Pind, la Salonic, în Moesii, în Sciția Mică, dincolo de Nistru probabil (căci populația getică e documentată continuu în acele teritorii). Acestea nu sînt „pînze de populație” (teoria lui P.P. Panaitescu) e *spațiu compact de etnogeneză*; cine ar fi fost, așadar, obiect de misiune pentru episcopatele de la Odessa, Markianopolis, Nikopole ad Istrum?

Vin acasă la spațiul transilvan și arăt că a invoca emoționantul document de orferierie „Ego Zenovius” este cu totul insuficient. Avem certitudinea unei basilici în Porolissum, arătînd o structură creștină mai mult decît rurală, o formă de organizare mai înaltă decît aceea horepiscopală. Însă Porolissum e o localitate aflată către nord, într-un spațiu de civilizație a cărui legătură cu apusul e continuă și veche (mișcărilor celtice sînt o dovadă); astfel de contacte nu au caracter întîmplător, ele ajung tradiții atunci cînd se organizează teritoriul. De aci, rezultă o întrebare: ce înseamnă, în Evul Mediu timpuriu, a fi „pannonian”? „Pannonieni” sînt, se știe aceasta, Martin de Tours

și Martin de Dumio sau „de Bracara”; nu cumva sînt ei la fel de „pannonieni” cît sînt de „sciți” călugării din „Sciția Mică”? Pannonia Superior e abandonată de Roma în jur de 400; cele două Pannonii trec, la 424, la Imperiul Roman de Răsărit. Cel puțin unul din cei doi Martini, cel „de Dumio”, crește în spațiul determinării politice a Bizanțului. Ce se știe despre el? Că era „Pannonius genitus” (după epitaful compus chiar de el; cf Florez – „España sagrada”, vol. XV, pg. 449), că „Pannoniae ut perhibent veniens e parte” (după cum zicea Venantus Fortunatus; Florez – ibid, pg. 379; la Venantius F. „Carmina”, V, 8, 21-22). Venise de acolo, s-ar părea, prin Sirmium, trecînd, pe uscat, prin Balcani, pînă la Bizanț. Însă Venantus Fortunatus explică mai bine acest itinerar („Carmina”, V, 1, 10 pagini): „Pe apele înspumate ale *Pontului* ai venit pînă la mine, desăvîrșit părinte, ca un dar aducător de adevărată dulceată”. *Pontul e Pontus Euxinus* și căile de acces către Bizanț, prin Pont, trec, desigur, pe Dunăre (instabilitatea politică a Balcanilor la 525-530 e.n. cînd se produce această călătorie e considerabilă. Cf. Theophylact Simocatta). Martin de Dumio merse în Orient la Locurile Sfinte: este itinerariul lui Ioan Cassian, poate al lui Dionysus Exiguus Ca și aceștia, ajunge la Roma; apoi ca și Ioan Cassian, ajunge într-un mediu gallic (însă în Spania de azi), la Dumio, înființînd, ca și Cassian, o mînaștire. Celebritatea cîștigată de el îi vine din combaterea arianismului (adoptat de suevi, la 465, prin insistența episcopului galat Ayax); însă inteligența anti-ariană nu era exercitată la Dunărea de Jos, unde erezia se întinse-se mult și persista în mod sigur și la 520-25 (poate și mai tîrziu, de vreme ce la curtea lui Simeon cel Mare, la 966, se traduceau scrieri anti-ariene ale lui Atanasie de Alexandria)?

Față de Martin de Tours, „pannonian” și el, Martin de Dumio arată mai mult decît simpatia unui concetățean. El știe că predecesorul contribuise la creștinarea unor neamuri felurite: „Alamanus, Saxus, Toringus / Pannonus, Rugus, Sclavus, Nasa, Sarmatus, Datus / Ostrogothus, Francus, Burgundus, *Dacus*, Alanus” (Florez, „España Sagrada, vol. XV, p. 448). Un „pannonian” care creștinează pe „daci”, așadar; ce ar însemna aceasta întîi de toate? Că geografia misiunii leagă Transilvania și de Pannonia și de Moesia Superior și de Tracia; e o străveche regiune daco-romană, unde legăturile de cultură sînt străvechi (scoborînd în arhaic) și continue. E *spațiul nicetian*, ca să îi zicem așa (nu fără semnificație, de vreme ce înfrîurarea teologiei lui Niceta de Remesia asupra lui Martin de Dumio e fapt sigur – cf. J. Perez de Urbel – „Les monjes espānos en la Edad Media”, vol. I, p. 189, aceeași discuție la J. Zeiller – „Les origines

chrestiennes dans les Provinces Danubiennes”, 1911, p. 553, n.2, p. 556), activ cu multă vreme înainte și încă mult timp după aceea, de vreme ce „bulgarul” Menumorut (care trebuie să fi fost român balcanic) are voievodatul în Bihor. À propos de Menumorut, declarația lui de ascultare față de împăratul de la Bizanț presupune și ascultare confesională (sînt încredințat că avea episcopie în Biharia).

Presupune *spațiul nicetian* o slăbiciune de argument în fals folos roesslerian? Nicidecum, eu nu cred că trebuie să ne ferim să spunem ceea ce e de spus și anume că: legăturile romanilor din Europa estului se produc pe spații largi, într-o geografie *nu luată în posesiune ci moștenită*; ele au caracter statornic și au origine arhaică; conțin și Moesiile, Tracia, o parte din Pannonia (unde sînt găsiți de unguri „pastores Romanorum”). Putem zice, în concluzie, că avem documentate coagulări creștine (cu rang probabil episcopal) la Porolissum (în sec. IV și mai târziu), într-o regiune incertă, la limita estică a Pannoniei (începutul sec. VI, regiune unde se formează Martin de Dumio), foarte probabil la 787, cu Ursus (despre care trebuie făcute cercetări suplimentare), în secolul IX, în Biharia lui Menumorut etc.

Întrebarea este: sînt aceste episcopii documentate în cataloage patriarhale ori (să zicem!) papale? Cu excepția aceleia a lui Ursus – nu! Explicația vine din *paradoxul creștinismului la români*: geții cu credință în raport direct cu Dumnezeu și predispuși la ideea ortodoxă a bisericii naționale, erau schismatici față de Roma prin aceea că nu admit intermediar în legătura cu Ziditorul deși vorbesc limba apostolică romană; ortodocși prin esență, ei vorbesc latinește, ceea ce îi arată predispuși la schismă, de aceea primesc de la Constantinopol nu îngăduință ci reprimări.

Eh, sînt multe de spus și constat că am înaintat pe prea multe pagini, supunînd, posibil, răbdarea Înalt Prea Sfinției Voastre la grele încercări. Însă introducerea la un studiu vast, pe care o faceți în „Telegraful român”, cu titlul „Transilvania, adevăruri din trecut – adevăruri de azi” (foarte solidă, scrisă cu aceeași peniță de eseist care, de n-ar fi fost a unui ierarh, ar fi fost a unui urmaș al lui Pârvan) m-a interesat peste măsură și mi-a amintit cîteva dintre dosarele mele de studiu, încă deschise.

Mulțumesc, de aceea, pentru acest număr din „Telegraf” și pentru pastorală, scrisă cu aceeași iubire laică pentru formula literară de stil nobil (iertare pentru erezie!); ideea contemporaneității prin credință, dezvoltată acolo, atinge dimensiunile gîndirii mitice.

Mă întrebați, cu aceeași amabilitate, dacă primesc regulat „Telegraful”; nu l-am primit niciodată și dacă vă gândiți să-l primesc de acum înainte, prefer la adresa de acasă, pe care v-o comunic printr-o carte de vizită, unde există și numărul de telefon. Nu ascund că aș fi încântat să vă reîntîlnesc, la București, într-una din zilele pe care le petreceți aci, drept care vă invit la mine ori de cîte ori veți avea cîteva ceasuri mai libere; ar fi o reînnoită delectare intelectuală, unul din momentele rarissime de biografie spirituală.

Îndrăznesc să vă reamintesc promisiunea făcută în decembrie vis-à-vis de un exemplar din „Tradiție și libertate”; e atît de greu să procura aceste cărți fundamentale încît adeseori rămîi doar cu un gust incert, al iluziei.

Cu adîncă stimă și prețuire,
Artur Silvestri

16 iulie 1987

Iubite Artur Silvestri,

Deși cred că între timp v-am mai scris și v-am trimis și ultimele cărți despre perioada dualismului, după documente de la Miron Românul, și o alta după documente de arhivă Miron Cristea, totuși cred că nu v-am confirmat primirea scrisorii dvs. din aprilie 1987, care își așteaptă de mult rîndul sub un maldăr de corespondență, de care n-am avut timp să mă ocup, din cauza multelor călătorii din ultima vreme. Vă urmăresc atent și în presă și, cu și mai mult interes, am citit lunga dvs. scrisoare. **Sînt uimit de cît de multe lucruri știți și pe cîte portative ale spiritului vă încercați gîndurile și cuvintele, fiind dintre cei cu posibilități de a cuprinde ușor mai multe octave.** Deși am avut prilejul să stăm puțin de vorbă, mi-a fost de ajuns să-mi dau seama de izvoarele pure ale cunoștinței din care beți cu nepotolită însetare. De aceea mi-ar face plăcere să stăm mai mult de vorbă, prilejuindu-ne încîntări de care nu în fiecare zi și în tot locul are parte omul pămîntului din galaxia noastră.

N-am vrut să fac mai mult decît să confirm primirea unei scrisori care m-a bucurat, și să vă risipesc nedumerirea pe care mi se pare că am întîlnit-o în unele din scrisorile dvs. cu privire la aceasta.

Vă doresc o vară cu folos, cu gînduri și cu pagini bune,

Antonie
Mitropolitul Ardealului

5 august 1987, București

Înalt Prea Sfinția Voastră,

Mă emoționează și mă bucură cuvintele atît de frumoase și de însuflețitoare pe care mi le adresați: ele îmi arată că, atunci cînd izvorește de la o conștiință culturală născută, prețuirea trebuie, cu atît mai mult, însoțită de eforturi pe măsură. Adeseori, în viața noastră, vai, prea repede trecătoare, nu înțelegem la vreme ori înțelegem tîrziu unde stă valoarea etică și punem mize care se dovedesc, la încercări felurite și, cîteodată, nu prea mari, a fi perisabile și, de aceea, greșite. Iată de ce vă fac părtaș la această confesiune, exprimată poate alegoric, însă cu atît mai sinceră cu cît desprind din admirabila epistolă a Înalt Prea Sfinției Voastre semnele unei solidarități intelectuale care e, în ziua de azi, lucru rar.

Solidarizări de o clipă, urmînd o părelnică adeziune la niște idei, am mai văzut și nu mă mai impresionează, mai ales că acestea lasă întotdeauna un gust amar; nu am simpatizat cu ele și nu voi simpatiza, căci am un instinct al lealității față de valori și un cult al prieteniei intelectuale egalitare pe care nu le schimb pe nimic. Am avut întotdeauna, în petto, o prețuire superlativă față de anvergura intelectuală a contribuțiilor pe care le-ați dat și împrejurarea că nu m-am putut exprima deocamdată despre ele o socotesc de-acum înainte, un accident. Sînt sigur, însă, că voi avea, cît de curînd, prilejul să corectez această, vai, atît de neplăcută lacună.

Din nefericire, n-am primit volumele pe care ați avut amabilitatea să dispuneți a mi se expedia și aceasta împiedică definitivarea unui studiu(la care țin!) și care privește un tip de cercetare istoriografică, aparținînd, deocamdată, prin inițiativă și concretizări, doar Înalt Prea Sfinției Voastre: e vorba de, să-i zic așa – cu un termen provizoriu – *epuizarea unei archive*. O procedare interdisciplinară, fundamentală de români, unde documentele încă sînt nu în totalitate cunoscute. Aceasta nu mă împiedică, firește, de a reciti, în momentele faste și calme, pagini din „Dascăli...”, unde eseistica e la nivelul celor mai de seamă stilști ai acestei literaturi. Dați-mi voie, să închei cu acest elogiu pentru cărturar, om și ierarh.

Cu adîncă prețuire,
Artur Silvestri

31 august 1987

Stimate Artur Silvestri,

Voi face un nou pachet cu ultimele cărți, cu riscul pentru Dvs. de a le primi, pe unele, a doua oară. Nu știu ce s-a putut întîmpla.

Poate Providența, auzind (are auzul bun) de „epuizarea unei arhive”, a făcut ceva ca să întîrzie lucrurile. Foarte repede va ieși de sub tipar ultima carte alcătuită din rămășițele arhivei lui Miron Cristea (1918-1939), și pentru „epuizare” era necesară și aceasta! Dar fiți vă rog încredințat – și știu să-mi măsoar cuvintele – că nu pentru a scrie în comuniune spirituală cu un om ca Dvs., cumva ca unui profesor căruia elevul vrea să-i arate ce scrie. Ceea ce fac, de altfel, și cu publicul.

Cîțiva prieteni îmi reproșează că m-am lăsat ademenit de arhive, că aș putea face și altceva. Poate. Poate dacă mă desfășuram ca romancier și creșteam cum se cuvine, aș fi fost azi altceva. Poate eseistica mi-ar fi oferit posibilități mai largi de comunicare. Încerc acum ce pot: un fel de eseistică într-o carte de... predici, pentru sfîrșitul anului. S-a mai întîmplat și altora, lui Varlaam, lui Antim Ivireanul, lui Lazăr-Leon Asachi și dintre cei vechi, lui Ioan Gură de Aur.

Dar de fapt voiam să vă spun altceva. Că le-aș reproșa prietenilor care nu-mi înțeleg pasiunea pentru arhive, că nu mă pot înțelege pentru că nu trăiesc ceea ce trăiesc eu cînd scot oamenii din hîrtii. Am sentimentul că-i nasc, că fără mine ar rămîne ca orașele vechi, acoperite de vreme, ca niște Histrii nedescoperite.

Am aproape convingerea că *mi s-au descoperit* ca să-i recontez, să-i redau vieții. Ce s-ar fi făcut ei fără mine? Lazăr-Leon Asachi, Miron Romînul, Miron Cristea, Vasile Stroescu și mai am cîțiva care așteaptă. Dumnezeu îi duce pe oameni unde are El nevoie de ei, nu unde cred oamenii că trebuie să fie. Și hai să mă laud puțin: fără mine nu ar exista un palat brîncovenesc la Buzău. Am descoperit după cutremur niște pietre cu numele lui Brîncoveanu, am săpat în fața casei și am găsit fundațiile unui foișor și am imaginat un palat brîncovenesc. I-am făcut scară exterioară cu foișor din piatră sculptată, i-am schimbat ferestrele, iar în interior am prefăcut o pivniță împărțită în vreo cinci încăperi mici, pentru vin, cartofi, varză etc. într-o elegantă sală de recepție, cu marmură pe jos, cu o scară interioară care nu exista, refăcînd și cele opt bolți din care trei nu mai existau.

Cînd m-am dus la Buzău episcop, nu știam *de ce* mă duceam acolo. Cînd am văzut pivnița, am știut: ca s-o fac sală de recepție. Apoi a venit ideea cu întreg palatul care devenise o casă oarecare în urma deselor cutremure din zonă. Cînd am pus totul pe roate și urmașul n-avea altă alternativă decît să termine ce începusem eu,

inclusiv seminarul dăruit și refăcut, m-am trezit mutat la Sibiu. Și nu știam de ce. Când am ajuns la Sibiu am descoperit din prima zi. De vreo 25 de ani nu se mai bătuse un cui nicăieri și nu se zidise o cărămidă. În doi ani am înnoit totul. Totul. Aproape incredibil. Ba am mai făcut și o clădire cu trei nivele, cu săli de ședințe și recepție moderne, cu camere de oaspeți confortabile și am umplut casa lui Șaguna cu vreo 30000 de cărți (Cartea veche e cea mai nouă pasiune. M-aș bucura să mi le vedeți).

Și apoi am descoperit și motivul adevărat al venirii la Sibiu. Trebuia să scot din uitare pe Miron Românul și pe Miron Cristea. Și mai trebuie să re-ctitoresc Sîmbăta lui Brîncoveanu din care rămăsese doar o bisericuță în bătaia vînturilor. Am imaginat o incintă à la Hurezu și, pe iarba verde, incinta e acum la acoperiș. Am înnoit ca din temelie și Păltinișul.

Gata cu această lungă paranteză autobiografică. Poate, de nu se va pierde, să fie singura, deși sînt ispitit s-o povestesc uneori la mai mulți, dînd-o exemplu despre **convingerea mea că Dumnezeu ne cheamă unde are treabă cu noi. Cu mine a vrut să-i scoată din uitare pe niște oameni pe nedrept uitați. Echilibrul trebuia restabilit. Oare, cîndva, va face și pentru noi, cineva, așa ceva? Cred că da. Cel puțin în măsura în care facem noi pentru alții.** În ce mă privește, fiindcă acum sînt obligat la multă modestie, ceea ce îmi face bine, (dacă veți vrea, într-o zi vă voi explica ce însemnează aceasta) și aproape că se organizează tăcerea asupra unora din cele ce fac, grămădesc mărturii într-o arhivă personală. Vai de cel care, peste vreo 100 de ani, va fi sortit să mă scoată de acolo! Voi fi greu de realcătuit!

Și tot la autobiografie am rămas! Asta pentru că nu țin un *journal*. Îl împrăștii așa. Vreau așadar să mă scuz pentru dreapta acuzare de orgoliu cu care aș putea fi gratulat!

Dar toate acestea nu vor să însemne decît o dovadă de comuniune și asta duce inevitabil la confidențe. Uneori obositoare pentru lector. Mai ales cînd trudește, cum ar zice confrății basarabeni, ca o țesătoare eroină, la nu știu cîte războaie deodată. Așa că mă opresc, mulțumindu-vă pentru scrisoare și pentru gîndurile bune. Le trimit și pe ale mele, *cu admirație și mirare pentru cît de mult puteți face în cultura românească.*

Antonie
Mitropolitul Ardealului

7 septembrie 1987

Înalt Prea Sfinția Voastră,

Primesc, cu emoție și cu încântare, cărțile pe care ați avut amabilitatea de a mi le trimite prin intermediul părintelui Damian. Înainte de toate încântarea de a putea citi „Tradiție și libertate”, pe care „folclorul” de azi o socotește o contribuție fundamentală și, acum, la o lectură atentă, mă conving că așa și este. Mai mult chiar, este o cercetare de filosofia culturii pe care dacă o așezăm doar în mediul teologic, o lăsăm fără nu puține din vigori. Ca și cele mai multe din sintezele pe care le-ați înfăptuit, aceasta e, în primul rând, o expresie a experienței istorice românești, un răspuns către universalitate însă întocmit în termen carpatin. Aceasta e caracteristica operei științifice a Înalt Prea Sfinției Voastre, evidențiată de „Dascăli”, de „Biserica slujitoare”, și pe care acum o primesc, iată, în volum, pe care o aveam, prin desfacere din „S.T.” 5-8/72, unde apăruse întâi și întâi și pe baza cărei apariții îmi făcusem un „volum” util pentru studiu.

Desigur că o personalitate completă, cum îndrăznesc să susțin că sunteți (și nu greșește cine vă consideră cea mai proeminentă figură a ortodoxiei de la Petru Movilă încoace) are operă în sensul creației integrale și al atitudinii integratoare; în acest fel se explică prezența „Românilor în Transilvania” (cercetare esențială) și, în general, a ciclului dedicat lui Miron Romanul. Cine ține partea a lor lui, prin studiu și înțelegere a stratului celui profund, simte că trebuie să o țină și în mod susținut și vizibil, la lumina zilei. Sîntem un popor încredințat că sensul lumii e și sensul nostru, încă obligat să afirme, prin lucrare istorică, adeviziunea la aceste mișcări ale universului.

Prin august, anul acesta, m-am retras, cu îngăduința Prea Sfințitului Epifanie la o mănăstire unde, năzuind să mă odihnesc, nu mi-am luat nici o carte ci doar carnetul de însemnări și stiloul, pe care nu le las niciodată acasă. Însă, prin hazard, am nimerit peste mai multe colecții de reviste bisericești, pe care nu puteam, desigur, să nu le studiez. Și ce constat? Că o impunătoare parte din opera Înalt Prea Sfinției Voastre zace în publicații, ceea ce nu e deloc recomandabil, o spun chiar și eu, care am mai bine de 2-3000 de pagini în reviste și constat adesea că ideile mele au trecut în „folclor”. Și ce mai constat? Că oriunde se exprimă acest condei miraculos pe care vi l-a dat Dumnezeu, din el răsar minuni. Iată, de pildă, un lung reportaj „Bizanț – Constantinopol – Istanbul, în istorie și astăzi” (în BOR, 9-10/74) care ar putea să fie un fragment dintr-o admirabilă carte de călătorii, pe lângă care alcătuirii de felul „Drumurilor prin memorie”

s-ar dovedi șterse. Ori excepționala evocare „Un episod important din lupta pentru limba română“ („Ort.“, 3/78), care scoate la iveală evenimente ascunse cu grijă de cei care ar dori ca acest popor să nu aibă memorie; de aci ar putea să iasă o continuare a „Românilor din Transilvania“ – sau, poate (fără adăugiri), un opuscul de sine stătător. Cu delicii am citit, în „BOR“ 5-6/80, despre „Stolnicul Cantacuzino în istoria și cultura românească”, o sinteză cum nu s-a mai făcut și care ar merita editată separat (ca, de altfel, și studiul despre Dionisie Romano). Însă cite nu sînt! și, de aceea, dați-mi voie să vă prețuiesc ca pe un spirit înalt, enciclopedic și ca pe un admirabil scriitor, de însemnătatea lui Hașdeu și Pârvan.

Cu stimă,
Artur Silvestri

10. IX. 1987

Iubite Artur Silvestri,

Mai mult o telegramă decât o scrisoare! Am coborît azi de la Păltiniș și am găsit „Revue Roumaine“ cu articolul Dvs. *uluitar de informat*, ca și „Poeziile“ lui Zaharia Stancu post-fațate cu o cheie care, cum am scris în semnalarea pe care am dat-o redacției, te obligă să reîncepi lectura de la capăt, dacă n-ai avut inspirația s-o începi ... de la dreapta spre stînga.

Vă mulțumesc. Th. Damian, poetul nostru, mi-a spus că v-a găsit și că v-a dat pachetul cu cărți. Cînd veți trece prin Sibiu, veți controla dacă Vă mai lipsesc unele din cele scrise de mine, și, de se vor mai găsi, le vom completa.

Graba mea în a vă răspunde se datorește faptului că mîine plec într-o lungă călătorie din care mă voi înapoia la începutul lui octombrie (USA-Canada-Finlanda) și, ca înainte de orice plecare, sînt atîtea de pus la cale, mai ales în administrație. Dar n-am vrut să rămîn dator cu confirmarea scrisorii Dvs. din 31.VIII.1987.

Cu prețuirea dintotdeauna,
Dr. Antonie Plămădeală,
Mitropolitul Ardealului

27 septembrie 1987

Înalt Prea Sfinția Voastră,

Nici nu știu de unde să încep: să mulțumesc, totuși, mai înainte de toate pentru gîndurile bune pe care le aveți față de studiul meu din „R.R“ nr. 7/87. Nădăjduiam să se vadă acolo *viziunea* despre *formula culturală autohtonă* și erudiția, adică două dintre însușirile

care se observă poate mai greu în foiletonistică, deși nu cred. Apoi, semnalarea pe care (încă o dată – mulțumiri!) ați făcut-o à propos de „Cîntecul arhaic”: e o întâie formulare publică a metodei de studiere antropologică a scriitorilor romîni, care dezvoltă o tehnică intuită de G. Călinescu (și care nu mai are nici pînă azi pandant european) însă abandonată de el îndată după „Istoria literaturii române”. E un fel de a vedea, într-o cultură, straturile componente, atît regional (adică geografic) cît și antropologic (adică rasial), bineînțeles cu atenție la proporțiile care exemplifică opera unui individ căci tipologii pure nu există. Cînd am început, acum cîțiva ani, să cercetez literatura română contemporană din această perspectivă nu credeam că voi ajunge acolo unde am ajuns, adică la formulări care o individualizează antropologic și îi dă într-adevăr o dimensiune istorică. Sîntem români: însă una este, dezvoltînd acest postulat, a fi român din Schei, să zicem, (adică „bulgari” deci aromâni) și alta – din Subcarpații Buzăului, adică podgoreni. „Dunărenii” au o psihologie, cîmpenii, alta. Chiar și danubienii se diferențiază, căci într-un fel înțelege elementele un dunărean „de fluviu” și altfel „un dunărean de Bălți”. Desigur că aceste unități regionale *impulsionează individualitățile* și dau impresia de impunătoare diversitate, evidentă de îndată cînd privești această literatură în viziuni rezezi și lente; ele nu afectează ci întăresc ideea de românitate.

Apoi, antropologia: avem, încă active, straturi celtice, agatîrse, slave de sud și de est, pe lîngă acela, fundamental, tracic, adică indo-european cu legătură în Georgia și Armenia, esențial în Carpați, în Caucaz și pe Ararat. Recuperarea acestor straturi (unele din ele – firave) nu-mi aparține mie ci creației literare însăși; sînt autori care, ignorînd ceea ce sălășluiește (rasial vorbind) în ei și voind să exprime o individualitate, eliberează aceste componente ca și necunoscute, adormite precum „gena crimei”. E un proces care nu se repetă în aceleași cadre la doi scriitori diferiți; el dă, în ultimă analiză, ceea ce noi socotim că este „inconfundabilul”.

În acest fel e gîndit ciclul „Ortogeneza literaturii române” (care introduce noțiunea de „ortogeneză” cu o semnificație deosebită de aceea pe care i-o dă Cioran, în „Schimbarea la față a României”), proiectat în 5 volume, aflate și ele pe o masă de lucru deja neîncăpătoare. Ceva din acest proiect a pătruns și în mica sinteză (aprox. 200 pagini), pe care am intitulat-o „The archaic island” și pe care urmează s-o trimit, pînă la Crăciun, la editura „Nagard”, unde e așteptată spre a apărea anul viitor. Sînt acolo comentariile mele din „Romanian News”, „Romanian Review” (în prima din ele am ținut doi ani la rînd „Cronică literară” săptămînală); însă totul se „îmbucă”, cum se zice,

dovadă că n-am făcut foiletonistică întâmplătoare ci am gândit totul cu o strategie pe termen lung. Deocamdată, atât: nu vorbesc decît rar despre aceste cărți și cred că, afară de soția mea, sînteți singurul om căruia i-am mărturisit cîte ceva pe această temă.

Constat, însă, că îmi propusesem să încep cu o scurtă punere în curent și am intrat într-o disertație; îmi cer iertare însă condeii se arată capricios și nu ascultă de regulile compoziției. Voiam, mai întîi de toate, să întăresc încă o dată impresia pe care „Tradiție și libertate” mi-a lăsat-o: e o sinteză majoră, aș zice genială (dacă nu ar fi un cuvînt greu și care întotdeauna poate fi întîmpinat cu scepticism, aci însă de tot potrivit). Spre a defini spiritualitatea românească, e cercetarea contemporană deschizătoare de drumuri, a cărei anvergură trimite, de îndată, la Hașdeu, însă și la Blaga, fără să aibă, strict, mai nimic din aceștia, decît puterea de sinteză și viziunea (de la cel întîi) și *formulistica visătoare* (de la cel de-al doilea). Științificește, soluțiile sînt noi și, îmi pare rău că trebuie să o spun, arată declinul formulei blagiene (de unde e întrebuintată, cu altă funcțiune, *sugestia sofianică*). Însă e un deces istoric, ca să zic așa. Și eu susțin că trebuie înlocuit „spațiul mioritic” (formulă care datează, istoricește vorbind) cu o altă noțiune, inteligibilă pentru români în ciclul de civilizație unde sălășluiesc acum. „Spațiul mioritic” exemplifică un ciclu de civilizație pastorală, țărănească, un ciclu lung, de altfel, cu obîrșie în neolitic și viu pînă recent. Însă noi nu mai sîntem țărani, oricît am evoca această cultură populară care ne-a asigurat regenerarea, ori de cîte ori nația a fost primejduită. Țărănimea a fost distrusă și poate că în chip organizat, în vremea cînd totul părea să conducă la ștergerea de pe fața pămîntului a acestui popor; procesul este inexorabil. Și, totuși, cum se poate înlocui pornind de la procese organice de cultură, un concept, activ pînă la un punct istoric, cu un altul? E posibil a se descoperi un astfel de concept? Opinia mea este că există o astfel de soluție și am și scris, într-un număr din „Argeș”/1986, cred că 10 sau 11, pe această temă (un eseu pe care, cît de curînd, vi-l trimit în copie xerox, împreună cu altele, pe care cred că nu le cunoașteți, de la rubrica „Argumente ale continuității”, pe care o țin, de mai bine de un an, în revista „Pentru Patrie”). Putem înlocui „spațiul mioritic” cu „spațiul eminescian”; însă termenul de pe urmă nu e doar melodramatic și neoperativ. Numesc „spațiu eminescian” acel spațiu de cultură (teoretizat de Eminescu, în publicistică) unde răspunsul național la presiuni inter-imperiale se organizează spontan și își găsește formele proprii de conservare. Acest „spațiu” e recent istoricește, el se arată în istorie, mai întîi și mai întîi,

pe la 514 înainte de Hristos, cînd un „anonim istrian“ (așa îl denumesc pe acel rege al geților...) a îndrăznit, prin „nechibzuință“ („anaphrosyne”, zice Herodot) să se opună perșilor lui Darius care făceau război imperial cu un alt imperiu, cu sciții. Doctrina apare mai tîrziu; o vedem enunțată clar în *apologul lui Dromichete*, care e celebru. În acest spațiu de cultură intră monahismul, isihasmul, retragerea la munte, în păduri, în grote, în bălți, în pămînt (în „bordeie”, ceea ce îi face pe celți, neînțelegători de specific, să o considere viață de „trogloidiți”) și în general, în regresiv și recesiv. Este istoria negativă pe care o trăiesc românii, adică propria istorie pe care o fac ei, respingînd istoria scrisă, făcută de alții și de unde ei sînt nevoiți să lipsească.

Pentru români, soluția istorică este clară: a dezvolta acest spirit organicist și negativ față de orice însemnează determinism supra-etnic, integraționism. Formele hibride, de felul „uniației”, nu sînt românești și conduc la dezastre; ele fac parte din ceea ce am denumit (într-o carte, „Sfidarea apatridă”) *iluzia protecționistă*. Este aci prezent un nociv *spirit creol*. În acest fel interpretez (ca punte de legătură) ideea întregitoare a operei Înalt Prea Sfinției Voastre, care afirmați organicitatea (în „Tradiție și libertate”) și negați „uniația” (în ciclul transilvan, ca să-i zic așa).

Ajung acum, inevitabil, la aceste contribuții mai recente, privind pe Miron Românul, pe Miron Cristea, pe care le înțeleg poate mai bine decît alții. Sînt contribuții nu doar științifice și arătînd înaltă morală, sînt gesturi pe care le calific, în mod decis, eroice; și dați-mi voie să mă tem pentru Înalt Prea Sfinția Voastră. Eu știu mai bine decît mulți, în această țară, ce însemnează a te confrunta cu *mîna obscură*: am scris, timp de aproape trei ani, un ciclu de comentarii ideologice unde am putut spune ceea ce nu s-a spus, atît de direct, nicio-dată; am umplut peste 600 de pagini; au apărut, Dumnezeu știe cum? Însă volumul nu s-a tipărit și nu se va tipări; împotriva autorului s-a pronunțat „Keremul”; sentimentul de singurătate morală e absolut; izolarea e deplină. Ceea ce m-a salvat, în aceste condiții și la această tensiune practic de nesuportat (pe care alții n-au putut s-a îndure, cum s-a văzut la jumătatea lui august, anul acesta...), a fost certitudinea că dreptatea e de partea mea și că dreptatea e întotdeauna, la români, de partea acelor care țin cu poporul român. Un popor sărac, trist, singur și veșnic.

Însă dați-mi voie să vă mărturisesc, încă o dată, ceea ce mă frămîntă: am impresia că gesturile Înalt Prea Sfinției Voastre, care păstoriți acum Ardealul și ați scris ceea ce ați scris, nu vor fi iertate.

Mîna obscură e poate mai activă decît oricînd. Acum șapte-opt ani, de pildă, cine se preocupa de chestiunea confesională și cine, afară de cei interesați (care niciodată nu dorm) își mai amintea de „uniți”? Însă anii de pe urmă au modificat cu totul acest tablou, arătînd năzuința de a lega pe români la o forță internaționalistă străină și de a poloniza, apoi, acest popor pașnic și cu simțul măsurii și al rosturilor lumii. Spre a traduce în faptă acest plan nu a lipsit nimic: presiunea diplomatică, politică, economică, transportul întregii afa-ceri (care e, repet, politică și nu confesională) în domeniul culturii. E prea mult „Blaj” în jurnalistica românească de azi ca să fie totul o întîmplare. Întîmplare e volumul „Blaj – vatră de istorie”, prefațat de „monsieurul” Ion Brad? Întîmplare e recenzia făcută acestei cărți, în „România literară” din 6 decembrie 1986 cînd se știe că pe 9 decembrie se sărbătorește ziua „mortîlor” uniți? Autorul recenziei (V. Râpeanu) să nu fi știut aceasta? Însă textul e plin de „parole”! Întîmplări să fie: reeditarea unor romane de același Ion Brad, care pune acum, la începutul „Romanului de familie”, istoria unui preot unit care nu vrea să treacă la ortodoxie (episod absent din volumul inițial „Descoperirea familiei”); volumul lui Ioan Chindriș – „Figuri de cărturari”; articolul lui Ion Brad (din „Suplimentul Scînteii tineretului”, revistă care i-a oferit rubrică și debușeu „unit”), de ziua Președintelui, intitulat „România unită”? E întîmplare că Vasile Sălăjan mărturisese, într-un interviu recent din „Flacăra”, că scrie o piesă despre Blaj? Sînt gesturi întîmplătoare mărturisirea de credință „unită” pe care o fac, public și nu doar prin viu grai, un număr considerabil de intelectuali? Ascult, în 24 sept. a.c., la „Voice of America”, un interviu al avocatului american Pamfil Ripoșan (recunoscut drept „prieten” al mai multor președinți de „state”) care slăvește „Biserica Blajului” și profetește „vremea ce va să vină” cînd aceasta va ieși din „întuneric” – și mă înfior.

Veți zice, poate, că afacerea unită mă preocupă obsesiv și vă va fi greu să explicați de ce eu, un valah, cu obîrșie vlăsceană mă interesez de această bătălie confesională. Și răspund: am ajuns la chestiunea aceasta și la aversiunea totală pe care o am față de această categorie pornind de la una definitivă pentru stalinism. E același fenomen, aceeași mișcare anti-națională, e aceeași încercare de a înlocui forțele organice, cu legătură lăuntrică în rădăcina populară, și legitime, să le înlocuiască, deci, prin artefact creol, prin hibrid care disprețuiește legea tradițională. Nu e doar o întîmplare că afacerea unită

place atît de mult aceluia dintre stalinîştii care sînt în viaţă; căci, în definitiv, ce este internaţionalismul proletar dacă nu un catolicism ateu?

Iată de ce (daţi-mi voie să repet) mă tem pentru Înalta Prea Sfinţia Voastră!

Cu dragoste,
Artur Silvestri

2 octombrie 1987, Bucureşti

Înalta Prea Sfinţia Voastră,

Îmi face o deosebită plăcere să vă semnez o însemnare a Mariane [Brăescu] despre „Românii din Transilvania” şi „Lupta împotriva deznaţionalizării”, lecturi, de altfel, esenţiale pentru orice intelectual lucid. Nădăjduiesc că, foarte curînd, un comentariu al meu, intitulat „Restituirea arhivelor ignorate”, va apărea în „Lucafaşul”, la rubrica „Idei literare româneşti”. Apoi, desigur, şi altele, provenite din lecturile noi şi din impresii numeroase, pe care m-aş bucura să le împărtăşesc Înaltei Prea Sfinţiei Voastre, dacă veţi avea plăcerea de a ne vizita, la Bucureşti, în noua locuinţă pe care ne-am luat-o.

Cu dorinţa ca epistola aceasta să vă găsească sănătos, închei asigurîndu-vă de admiraţia mea necondiţionată.

Cu preţuire
Artur Silvestri

7 octombrie 1987, Bucureşti

Înalta Prea Sfinţia Voastră,

Constat că, în nici una din precedentele două scrisori, nu v-am pus în curent cu o iniţiativă pe care o am, acum, mai recent, şi care vă poate interesa. Iată despre ce este vorba. Alcătuiesc (şi trebuie să închei, pînă cel mult la 15 nov. a.c.) o antologie, pentru editura „Nagard”, din Milano, al cărei titlu va fi „Originile literaturii române: epoca străromână”. Antologia va apărea anul viitor, în româneşte, urmînd să fie difuzată de editor în mediile româneşti din Occident, o parte a tirajului (circa 500 ex.) fiind adusă în ţară spre documentarea celor care nu cred în această idee. Vor figura acolo texte prietoare la această chestiune aparţinînd unor categorii diverse de intelectuali, în speţă de trei feluri şi anume: istorici şi lingvişti (Gh. Ivănescu, I.I. Russu, Petru Vaida, Octavian Lazăr Cozma, Ştefan Ştefănescu) istorici literari şi scriitori (Edgar Popescu, I.C. Chiţimia, Dan Zamfirescu, Ioan Alexandru, Mihail Diaconescu, Pandele Olteanu etc.) istorici ai fenomenului creştin (Nicolae Corneanu, Ioan G. Coman, Gh. Drăgulin, Nestor Vornicescu, Epifanie Norocel). Aceste nume

sînt doar cîteva din cele peste 20 de semnături pe care le am în vedere (mai selectez cîteva: Ion Barnea, Dinu. C. Giurescu, Răzvan Theodorescu). Voi avea și eu un studiu acolo, ca și o prefață (de 10-15 pg.) privind „ideea de literatură străromână” în istoriografia noastră, susținînd teza vechimii acestei idei și a eliminării ei, din perioadă, sub presiunea unor modele istoriografice străine.

Cum poetul Th. Damian a divulgat tema cărții pe care o scrieți (privind „Unitatea, romanitatea și continuitatea”) v-aș fi îndatorat dacă ați selecta un fragment din ea, de pînă la 20-25 pg., pe care să-l introduc în această antologie. E preferabil ca el să se refere la cultura românilor în perioada de început a creștinismului carpatic (nefiind obligatorie respectarea temei din titlul întregii antologii, căci un cadru general, pe care îl dau Gh. Ivănescu, I.I. Russu încă vreo cîțiva cîțiva, trebuie să existe). Prezența Înalt Prea Sfinției Voastre în această ofensivă ar înălța cu grade multe tăria acestui lichid pe care năzuiesc să-l ofer celor cu minți prea înfierbîntate și puși pe excluderea românilor din istorie.

Cu dragoste,
Artur Silvestri

30.XI.1987, Păltiniș

Iubite Artur Silvestri,

S-au adunat cîteva scrisori de la Dvs. pe care le-am tot amînat. Unele sînt din septembrie, octombrie. Cred că v-am dezamăgit cumplit. Întîrzierea ar trebui însă să vă spună, dimpotrivă, că am dorit să vă pot răspunde pe răgaz, să iau rînd cu rînd și idee cu idee ... Ceea ce n-am să pot face nici acum, dar nu mă mai pot răbda în culpă continuă.

Din aducere aminte mă voi opri la cîteva lucruri. *Mai întîi la felul cum curge erudiția Dvs., parcă luînd-o înaintea condeifului care abia se ține după dînsa.* Un adevărat Har de la Dumnezeu. „Dumnezeu să-ți ție Harul”, spunea poetul pe limba lui ardelenescă pe care a cules-o din popor. Și astăzi se zice tot așa.

Scrisoarea din 17 septembrie a.c. era gata, gata să mă îngrijoreze. Dar am stofă de luptător. Vin, ca și ardelenii, dintr-o margine care a trăit luptînd. Eu m-am născut la opt ani după Unire și strămoșii mei – sat dacic, atestat de pe vremea lui Burebista, prezent în hărți cu o cetate (Stolniceni) – deși abia ieșiseră din suta de an (1812-1918) nu știau o boabă rusește. Și absolut nimeni din sat. Au luptat pentru „Limba noastră”. Și luptă și azi (v. „Constelația lirei”). Așa că m-am repliat „pe poziții dinainte stabilite” (așa se zicea în

vremea războiului, pe care eu l-am apucat), și nu mă mai tem. Averismentul Dvs. e util și generos. Vine dintr-o pățanie și e cu atât mai prețios. Dar eu nu sînt un negativist. Eu lupt pentru unitate. Sînt membru în Comisia internațională de dialog cu romano-catolicii și – hai să dau drumul un pic, să crap ușa orgoliului – sînt cel mai apreciat și de catolici. Eu găsesc soluțiile de ieșire din impas. Și dacă vom reuși cu dialogul, uniația nu-și va mai avea rostul nicăieri. Nu e socotit nici de romano-catolici ca un model de unitate. Am stat îndelung de vorbă cu Marele Inchizitor, Cardinalul Ratzinger, și catolic și german, cu card. Etchegaray, francez din sud, mai mult basc, cu cardinalul Willebrands, din Olanda tuturor contestatarilor de după Conciliul Vatican II, cu blîndul cardinal Hume, al Angliei, cu alt țaran cumsecade, ieșit la ogor acum, Marty al Parisului, cu, poate, viitorul Papă, Martini, din Milano, cu care mă voi întîlni din nou în februarie și cu mulți alții, și cu ultimii doi papi (îl scot din rînd pe cel de o lună) – cu mari teologi, și pot să vă spun că nici unul nu vede în uniațism soluția. De el se țin doar cei care și-au găsit în religie un mod de protest politic. Poate, la unii, inconștient. Canalizat pe naționalismul școlii ardelene etc. Dar eu am spus întotdeauna: blajenii au făcut ce au făcut pentru că erau buni români, nu pentru că erau uniți. E zguduitoare cuvîntarea lui Bărnuțiu din catedrala de la Blaj din mai 1848. Și Bărnuțiu era unit! Alecu Russo a crezut că în 1848 va fi momentul revenirii la ortodoxie, sfîrșitul dezbinării confesionale. S-a înșelat și a spus-o mai apoi. Ei ne acuză acum că revenirea s-a făcut forțat și vorbesc, mai ales cei din afară – cei dinlăuntru gîndesc – că e o faptă împotriva drepturilor omului la religia pe care și-o vrea. Problema nu se pune așa. Anul revenirii, 1948, a fost o restaurare, nu o convertire forțată. Restaurările nu se fac totdeauna cu rugăminți, și cu flori. Ele se fac de drept. Mai ales în cazul ortodoxiei transilvănene care, a rezistat prin ortodoxie cînd n-a avut nici prinț, nici guvern, nici constituție. Le-a dat Șaguna, camuflete sub forme bisericești. Uniația ne-a ajutat? Dimpotrivă. Ne-a rupt în două. Numai pentru că țărănimea a rezistat, nu s-au maghiarizat toți. Conducătorii s-au făcut Kleini, Lemenyi, Szabo... Nu toți de bună voie, dar au intrat în sistemul care le-o cerea. În palatele lor au apărut papi cu tichie, grofi și cardinali. În casele țaranilor uniți au rămas icoanele ortodoxe pe sticlă, cu sfinții ortodocși. Nici un Sfînt Francisc, nici o Sfîntă Tereză, nici un papă. Țărănimea a rămas ortodoxă mereu. De aceea a și trecut în 1948, și pînă acum, la ortodoxie, fără probleme. Nu-și mai aduce nimeni aminte de Papă. Doar cîțiva „intelectuali“ ici și colo. Suprastructura, ca și altădată, dar aceasta e o

suprastructură de frondă. Atît. Sînt sigur că mai mult de Școala Ardeleană nu mai știu nimic.

Ei nu știu cum s-a făcut uniația. Că s-a făcut cu tunul, desființînd precum Titus Ierusalimul la anul 70, două sute de mănăstiri pe care le-au ras la nivelul ierbii.

Nu știu cît l-au umilit pe bietul Atanasie Anghel, numit de popor Satanasiu, coborîndu-l de la mitropolit la vicar al Arhiepiscopatului catolic din Ungaria;

Nu știu cît a suferit, exilat, Ioan Inochentie Micu, zis și el Klein, pentru că îndrăznise să ceară respectarea condițiilor de trecere la uniatism în 1700.

Nu știu de rolul iezuitului din coasta episcopilor trecuți la uniatism;

Nu știu de cîte ori episcopii au fost siliți să treacă de partea Budapestei, în momente cruciale din istoria românilor, cînd români trebuiau să fie uniți;

Nu. Nu știu nimic din toate acestea. Au nostalgii după Blajul tinereților lor și e firesc. Școală, colegi, pater-i îmbumbați cu fireturi roșii sosiți de la Roma lui Traian... Îi înțeleg. Dar nu le înțeleg lipsa de discernămînt politic. De cel bisericesc nu mai vorbesc. De unde să-l aibă?

Am vorbit acum o lună la Constantinopol despre „Icoanele pe sticlă din Transilvania”, la un Congres organizat de Universitatea din Augsburg. Le-am spus tot ce v-am scris și Dvs. mai sus, despre țărani uniți și sfinții exclusiv ortodocși. Auditoriul era 90% romano-catolic din Occident. Dar aceia sînt oameni cu discernămînt.

Duminică 22 nov. a.c. am resfințit o biserică restaurată – monument istoric din sec. XVIII, fostă unită, în comuna Cuciulata, jud. Brașov. Participarea masivă din toate satele dimprejur. Călăreți la marginea satului. Toți foști uniți. Toți ortodocși. Dar nu acesta e lucrul cel mai important. Important e că o biserică zidită de uniți a căpătat atunci, hramul S. Cuv. Parascheva. În Transilvania. O sfință de la Iași. O sfință a ortodoxiei de peste munți. În calendarul unit nici nu exista. În calendarul sufletului românesc a existat dintotdeauna. „Uniții” din sat au vrut să arate că-s ortodocși! De aceea nici n-a venit nici un episcop unit să le-o sfințească! Cu prilejul restaurării n-au găsit nici moaște, nici hrisov în piciorul Prestolului. Eu am sfințit-o. Ca zidită acum.

M-am lăsat furat de gînd și de mîhnire. Dar nu de teamă. Cînd știi cîte știu eu despre aceste lucruri – și știu mult mai multe – nu-ți poate fi teamă. Și de libertate să nu mi se vorbească. Sofronie de

la Cioara, Visarion Sarai, Oprea Nicolae din Săliște (îi ziceau pe ungu-rește Miclăuș, Miclozs) nu s-au mai întors din temnițele în care au fost trimiși pentru că cereau libertate pentru ortodocși. Atît! Horia era ortodox. Avram Iancu era ortodox. Nu numai blajenii au monopolizat sentimentul Patriei! Dar ei pe acestea le uită.

Și de-o fi să mi se întîmple ceva, n-am ce face. Nu pot fi decît așa.

Vă mulțumesc că mă încurajați prin aprecierea unora din cărțile mele. Eu le scriu cu inima. Îmi place să scot la lumină oameni uitați. Să fac dreptate. Și mai am. Numai să am sănătate și timp.

Într-adevăr, am gata, dată „Sus“ (nici nu știu dacă e sus la etajul II în str. Snagov, sau mai sus) o carte mică intitulată „Romanitate, continuitate, unitate“. Dacă va coborî, fără vreun picior sclintit (așa se zice la noi), vom putea alege vreun pasagiu pentru ideea Dvs. După părerea mea – cineva zicea că e întotdeauna de acord cu el însuși – a ieșit ceva bun. V-am citat și pe Dvs. cu o recenzie care avea o idee bună. Dar să vedem cum va coborî!

Mai lucrez acum la niște predici pe care le-am vorbit în catedrală, dar mai trebuiesc stilizate. Aș vrea să iasă o carte bună. Altfel decît predicile obișnuite. Mai simplă și mai complicată. „Tîlcuiri noi la texte vechi“. Și nu mai pun laolaltă și unele articole care ar putea deveni o carte. Lucrez la Păltiniș. Poate ne vedem odată aici. Sau la Sîmbăta, visul meu cel mare care se împlinește.

Ce mult v-am scris. Dacă ajungeți totuși pînă aici cu cititul, vă sînt recunoscător și

Vă îmbrățișez cu toată dragostea

Antonie

Al Transilvaniei, Crișanei și Maramureșului

P.S. Aștept doar două rînduri de confirmare a primirii ca să nu mă apese mereu piatra îngrijorării și a culpei întîrzierii!

10 decembrie 1987

Înalt Prea Sfinția Voastră,

Confirm, tulburat de citirea ei, primirea epistolei pe care ați avut bunăvoința să mi-o trimitați și îmi rezerv plăcerea de a răspunde atît de profundelor gînduri pe care mi le-ați adresat de îndată ce impresiile inițiale se vor fi așezat. Nădăjduiesc să vă revăd în iarna aceasta poate cu ocazia uneia din călătoriile Înalt Prea Sfinției Voastre la București.

Cu adîncă stimă și prețuire,
Artur Silvestri

23 decembrie 1987

Înalt Prea Sfinția Voastră,

Abia astăzi am primit „Telegraful Român” cu emoționanta notă pe care o dedicați studiului meu privitor la Zaharia Stancu: astfel de cuvinte ajung pentru o întreagă operă, nu pentru o contribuție, modestă, cum este aceea pe care am propus-o. Dacă v-aș mulțumi, zicînd că rămîn îndatorat, aș zice prea puțin și este uimitor a vedea astăzi că există oameni, precum sînteți și o dovedeți pînă dincolo de marginile închipuite, a căror preocupare față de valori este exclusivă. Și știu că știți ce vreau să spun.

Odată cu „Telegraful Român” am primit și o înștiințare de la poștă, în legătură cu un colet de la Sibiu: cred că e vorba de noua carte a Înalt Prea Sfinției Voastre, pe care colegul Neacșu a primit-o zilele acestea. Am, așadar, motiv să vă mulțumesc îndoit.

Acum, cu voia Înalt Prea Sfinției Voastre, voi trece la o chestiune care nu-i plăcută și pe care îmi imaginasem că nu va mai fi cazul s-o invoc (dacă, bineînțeles, totul ar fi intrat în normal). E vorba de un eseu care privește metoda de cercetare pe care o folosiți în studiile recente, eseu amînat (la „Flacăra”) din octombrie și pînă azi. Textul a fost „în pagini”, cum se zice, și a trebuit să fie scos la indicația secției de presă: aveți, de altfel alături proba cea mai concludentă. Amîinare? Așa cred că va fi, dar nu se știe pînă cînd. De altfel nu e întîia oară cînd survin astfel de incidente, puse de unii pe seama faptului că autorul ar fi omul bisericii; desigur, un pretext și nimic mai mult.

Nutresc, totuși, convingerea că eseuul va apărea în cele din urmă chiar în forma (redușă cu 1 1/2 pg.) care se înfățișează aci, alături. Însă am dorit să-l cunoașteți o clipă (ori cine știe cît?) mai devreme. Inutil să vă precizez (căci aceasta se înțelege) caracterul confidențial pe care îl au atît epistola cît și șpaltul.

Cu cele mai bune sentimente de stimă și prețuire,
Artur Silvestri

8 septembrie 1988, București

Înalt Prea Sfinția Voastră,

Sînt încîntat a vă oferi un recent studiu, apărut în „Revue Roumaine”, dedicat pașoptismului românesc și tradiției interioare de cultură, unde, bineînțeles, „umanismul paisian” are o contribuție pe care o socotesc fundamentală. Aceasta e o cercetare (mai bine zis, fragment dintr-o cercetare) care, adăugată altora, va alcătui o sinteză de circa 5-600 pagini pe care o pregătesc pentru 1990;

va avea titlul „Dodecagon. Douăsprezece ore astrale ale culturii românești” și va studia, desigur, 12 momente pe care le consider esențiale, de la „geți” pînă azi. Nădăjduiesc să închei, către noiembrie-decembrie, această obositoare carte, gîndită de mai mulți ani și abia recent clarificată sub raport propriu-zis doctrinar. Voi încheia, tot în această toamnă, o carte de eseuri, „Memoria ca un concert baroc”, unde este vorba de vetrele fundamentale de cultură românească; între ele, mai bine de trei sferturi dintre comentarii privesc mănăstirile românești. Dacă ar fi posibil și se va găsi timp pentru aceasta, voi ajunge și pe la Sîmbăta, care îmi va permite evocarea monumentului brîncovenesc și catastrofa uniată.

În altă ordine de idei, să vă felicit pentru volumul dedicat „romanițății”, pe care l-am putut răsfoi, un sfert de ceas, prin bunăvoința colegului Aurel Dragoș Munteanu, care îl primise cu o lună în urmă. Impresia e, după cîte îmi pot da seama, la o repede ochire, cu totul deosebită, confirmînd, pe de o parte, stăruința pe care o depuneți în a restitui „arhive” întregi ori cercetări vechi ignorate și, pe de altă parte, năzuința de a epuiza, într-o formulă cu libertate eseistică, noțiunile culturologice fundamentale. O lectură liniștită ar clarifica și, cu probabilitate, întări cele dintîi impresii, repet, extrem de pozitive. Adaog la exemplarul din „Revue Roumaine” o cronică dedicată „Imnelor Maramureșului”, spre a se vedea că, în vreme ce N. Manolescu demască (termenul este exact!) această creație pentru așa-zisul ei „gîndirism”, există și perspective lucide. Și, să nu uit: probabil dactilografa de la „R.R.” „a colaborat” cu mine și a înțeles, bătînd greșit la mașină, în loc de „Dascăli” – „voința” (în titlul cunoscutei cărți a Domniei Voastre, citată într-una din notele studiului publicat). N-am făcut verificarea științifică la vreme și iată ce a ieșit. Eroarea este de dactilogramă, toate cele patru versiuni străine conținînd această născocire. Îmi cer iertare!

Cu prețuire,
Artur Silvestri

10 octombrie 1988

Stimate Artur Silvestri,

Ce carte extraordinară pregătiți! Abia aștept s-o am în mîină, în minte și în inimă. Sînteți dintre cei care fac într-adevăr cultură și nu prea sînteți mulți în țara asta astăzi. Mă refer desigur la cei care o fac ei înșiși, la creatori, la cei în spiritul cărora clocotește incandescentă inteligența conjugată cu intuiția, cu informația, cu gîndul de a face lumea mai bună și pe om mai pur.

Mi-ați scris în zi de 8 septembrie. Mă aflam la Sîmbăta. Crește frumos. Învie Brîncoveanu în Transilvania!

Vă mulțumesc pentru cele două studii. Se înscriu bine în cuvintele cu care mi-am introdus această scrisoare. Veți primi în curînd ceva de la mine. Am tot crezut că ne vom întîlni și vi le voi putea înmîna personal. Una din ele o veți primi, în afară de oficialii noștri, cel dintîi. Mi-am văzut cu bucurie și numele meu de două ori în studiul dumneavoastră. N-are nici o importanță greșeala dactilografei. Numai să nu-mi ceară cineva și cartea cu noul titlu! Voi spune că e unicat!

Cu toată prietenia,
Dr. Antonie Plămădeală, mitropolitul Ardealului

iarna 1988

Înalt Prea Sfinția Voastră,

Poate că vă mulțumesc cu întîrziere pentru admirabilele volume primite cu un timp în urmă, dar am certitudinea că nu v-ați aflat în țară pînă de curînd, cînd am citit rezumatul cuvîntării pe care ați ținut-o într-o ocazie oficială. Altfel nu-mi explic cum epistola (e drept – foarte scurtă, ce confirma, după cuviință, sosirea cărților) ca și telegrama de felicitare, de ziua Domniei Voastre, au rămas fără răspuns; astfel încît nu mai știu nimic despre Înalt Prea Sfinția Voastră. Altădată, cînd se găsea în țară Th. Damian mai primeam de la el cîte un număr din „Telegraful român”, de unde puteam să deduc cu ușurință calendarul pe care îl avuseseti (întotdeauna – foarte încărcat). Acum, cînd părăsesc Damian e, de cîteva luni, departe, desigur că „Telegraful” continuă să se expedieze, la „Luceafărul”, altora (între care lui Aurel Dragoș Munteanu, ceea ce este comic!). M-am interesat și voi face, de altfel, un abonament.

În altă ordine de idei, am scris – la solicitarea lui G.G. Potra – un comentariu, de 6 pg., despre ambele volume, și unul – de mai mică întindere – despre Romanitate. Vor apărea, foarte curînd, în „Revista Română” și respectiv în „România de azi”. Regret că nu voi putea publica nici unul din ele în revistele de cultură din țară, căci, la drept vorbind, ceea ce izbutesc să tipăresc în presa pentru exterior nu are, de regulă, nici o șansă în cea internă. De altminteri, cu încuviințarea Înalt Prea Sfinției Voastre, voi trimite – spre lămurire – comentariul despre care făceam mențiune mai înainte, acum rătăcit între niște texte pe care le prepar pentru o carte; poate că în volum va putea apărea. Cine știe...

Și fiindcă sunteți unul dintre cei mai avizați (eu aș zice cel mai avizat) comentatori ai epocii brîncovenești, îmi face o deosebită

plăcere să vă ofer încă un studiu apărut în *Revue Roumaine*, un fragment dintr-o cercetare mai amplă, ce constituie, la rîndul ei, unul din cele 12 capitole ale volumului *Dodecagon. Douăsprezece ore astrale ale literaturii române*, pe care îl definitivez acum; va avea vreo 700 de pagini și va fi o istorie ideologică a literaturii române.

În sfîrșit, apropiindu-se sărbătorile de iarnă și Anul Nou, permiteți-mi, de asemenea, să vă urez, în numele meu și al soției, multe izbînzî în tot ceea ce întreprindeți, sănătate și putere de muncă, precum și îndeplinirea tuturor dorințelor.

„La mulți ani!”
Artur Silvestri

19 ianuarie 1989

Iubite Artur Silvestri,

Sînt mereu pe fugă. Ca pe un teren de sport, deși nu mă iau la întrecere cu nimeni. Sînt totuși în întrecere cu timpul. Și de multe ori mă simt depășit. Așa să vă explicați faptul că rămîn în urmă cu corespondența. Și-apoi, pentru noi perioada aceasta e dintre cele mai pline. Sărbători, sfințiri de biserici, consilii, adunări eparhiale, bilanț etc. Și încep din nou călătoriile. Mîine plec în R.F.G.

De altfel așa se și explică faptul că veți primi acum o scrisoare pe care am preferat-o scurtă și grăbită, decît să mă las judecății Dvs. drepte. La telegramele de felicitări, ca și la orice scrisoare de altfel, răspund. Cînd nu sosesc, înseamnă că s-au împotmolit pe undeva. Poate chiar prin birourile revistei Dvs. De aceea prefer adresa de acasă. Sper că acasă vin mai sigur. De Crăciun și Anul Nou V-am trimis și un calendar și o pastorală. Te pomenești că nu le veți fi primit! Vreau să știu dacă vă vine „Telegraful”. „Comicul” cu Aurel Dragoș Munteanu a ajuns mai tîrziu pe la noi. Orice s-ar zice, sîntem provinciali!

Mulțumesc pentru „Revue Roumaine”. Am semnalat studiul Dvs. care mi s-a părut doct și de largi orizonturi culturale. Își așteaptă rîndul. Dacă veți scrie ceva despre unele din cărțile mele, voi fi bucuros să aflu. Mi-am găsit, de altfel, adesea, numele citat de Dvs. prin diferite studii, chiar și în presa internă. Că numele celor ca mine e admis după nu știu ce toane, ce vînt rece, ce vînt cald!...

Dacă totuși n-ați primit nimic de la mine, vă fac acum, Dv. Și doamnei, toate urările de bine de Anul Nou și vă mulțumesc pentru tot gîndul cel bun. Îmi pare rău că nu voi fi în țară la 28 ianuarie cînd se va aduna din nou Comisia de istorie ecleziastică. Parcă anume

se planifică în lipsa mea. Acolo v-aș fi întâlnit sigur și mi-ar fi făcut o mare bucurie revederea și „față către față”.

„La mulți ani!”

Antonie, Mitropolitul Ardealului

27 februarie 1989, București

Înalt Prea Sfinția Voastră,

Ignorînd durata călătoriei ce efectuați în străinătate, nu m-am grăbit să răspund frumoasei și tainicei epistole de pe la sfîrșitul lui ianuarie; acum aflu de la cineva că v-ați întors și sînt gata să vă spun „bun venit!”. De altminteri, chiar dacă – în 28 ian. nu ați fi fost plecat și ați fi participat la întâlnirea Comisiei (cea ce, am dedus din scrisoarea primită, ați fi dorit) nu ne-am fi întâlnit; deci, nu aveți ce regreta! Acum abia îmi dau seama că în 1988, (cînd vor fi fost vreo două ședințe ale acestui organism) nu am participat la nici una: Înalt Prea Sfinția Voastră „se nimereste” să fie în străinătate cînd se programează astfel de meetinguri iar la mine „nu face apel telefonul”. Prin urmare, dacă vom pune temei în ideea de a ne întâlni, – clipe plăcute, nepereche, pentru mine – pe ocaziile ce le oferă Comisia, ei, bine, nu va exista nici o șansă.

Ele, aceste preocupări, nu încetează însă, ci devin din ce în ce mai aplicate. Definitivez acum un masiv tom (ce va avea în jur de 800 de pagini), intitulat „Dodecagon. Douăsprezece ore astrale ale literaturii române”; începe cu „geții” și continuă cu „protoromânii”, apoi – trecînd prin încă vreo cîteva răsucruci (unele comunicate fragmentar în „Revue Roumaine”) – în plină modernitate. Va fi, din acest punct de vedere, un an greu: va trebui să închei această carte și apoi încă una, „Memoria ca un concert baroc”, unde – să nu vă vină să credeți – voi pune, unul peste altul, comentariile din ultimii trei-patru ani asupra mănăstirilor din România. Această carte e, de fapt, scrisă în proporție de trei sferturi și pentru cele încă 50 de pagini ce îmi propun, va trebui să stăruie, în această vară, spre a putea să închei ceea ce, de fapt, nu mai este doar un proiect. Nădăjduiesc să ajung și la Sîmbăta (unde este mult de scris) și, poate, să izbutesc a înfățișa noua școală de iconari de acolo, pe acel miraculos Timotei Tohăneanu despre care ați scris atît de impresionant într-unul din eseurile Domniei Voastre.

Și apoi? Apoi, dacă mă va ajuta Dumnezeu, am o înțelegere la Nagard pentru un volum, de vreo 200 de pagini, privitor la scriitorii români aflați astăzi în lume. S-ar putea denumi „Efectul Istrati” și ar cuprinde portrete ale lui Cioran, Eliade, Ciorănescu, Uscătescu,

Coșeriu, Dinu Adameșteanu, Turdeanu, Vintilă Horia etc. Între români (unii – „români de profesie”) risipiți în cele patru vînturi, aceștia sînt deopotrivă scriitori și români! Dar cine știe *dacă* și *cît* din ceea ce nădăjduiesc să fac se va împlini.

Cu gînduri solidare,
Artur Silvestri

9 mai 1989, București

Înalt Prea Sfinția Voastră,

Astăzi chiar am izbutit să procur mai multe numere din „Revue Roumaine” conținînd recenzia la „Romanitate...”, apărută cu oarecare întîrziere; mă grăbesc, deci, să vi le trimit, însoțindu-le de această epistolă pe care o aștern repede pe hîrtie, spre a nu mai spori și eu întîrzierea provocată de procesul tehnico-tipografic, destul de anevoios, ce editarea pretinde acestei publicații. Cît de curînd, voi reveni cu o scrisoare dezvoltată.

Îmi permit să vă sugerez să-i trimiteți un exemplar din „Calendarul de inimă...” domnului George G. Potra, care și-a manifestat interesul și curiozitatea pentru noua carte a Domniei Voastre; am înțeles că îi va face o mare plăcere. În același timp, v-aș ruga să-mi scrieți dacă aveți nevoie de mai multe exemplare din RR; cîte și în ce limbi?

Cu dragoste,
Artur Silvestri

30 iunie 1989, București

Înalt Prea Sfinția Voastră,

Probabil ați bănuțit că plecarea noastră intempestivă de la Sîmbăta a fost în legătură cu evenimentele ultimelor zile, context ce reclama prezența amîndurora în București; am și întîrziat o zi, plecînd marți în loc de luni, dar cine se poate despărți de minunatele locuri de acolo? Cu greu s-ar putea spune ce impresionează, mai întîi de toate, ochiul: natura grandioasă și arătînd în toate pecetea perfecțiunii geneziace, ori natura tradusă în cultură și extrasă din clipă spre a deveni durată, concurînd cu frumusețea de limpezimi neîntinate ce i se atribuie Ziditorului?

Sîmbăta s-a înălțat acum definitiv; aveam o emoție ținută în ascuns înainte să ajung aici dar teama de altădată s-a spulberat. Aflasem că piedici au fost multe și că nu se lucrează de prea mult (cinci ani? da, dar ce însemnează această cifră la scara proiectelor grandioase ce se aștern în concret?), acestea toate, dar și altele,

puteau să fi ținut încă în loc gîndul cutezător și imaginația febrilă și să oprească la jumătate acele linii de clasicitate modernă să treacă de pe hîrtie în volumele impunătoare ale pietrei. Dar nu! *Sîmbăta* există și încă de pe acum se poate zice că este o lume nepereche. I-a fost dat țării lui Negru Vodă să adăpostească poate o nouă vatră europeană de simțire creștină, una dintre acelea, ori *aceea* chiar, ce vor deschide pentru sentimentul ecumenic un nou ciclu de istorie, lăsîndu-l în urmă pe cel ce se definea prin așezăminte vernaculare. „I-a fost dat” – se zice, dar niciodată nu va fi destul să spunem (și vom spune!) că totul vi se datorează. De bună seamă că despre *Sîmbăta* va scrie și Mariana, dar poate că odată, după ce totul va fi gata, va trebui să se alcătuiască povestea acestui loc ce intră de acum în legendă, depășind istoria de unde, de fapt, venise. Poate o veți face chiar Înalt Prea Sfinția voastră, poate veți păstori o carte, colectivă, „de poveste” (nu de povești!). Dar sînt încredințat că ea trebuie să se facă. Zidurile noi așteaptă să se alătore și să le nemurească puterea cuvintelor, după ce Cuvîntul se va așeza acolo, cu tainic ritual.

M-am întrebat adesea, preumbîndu-mă pe cărările de sub munte, ce secret gînd v-a împins să alegeți tocmai acest loc și odată mi-am zis că este faptă de minune, ce se mai petrecuse și la Buzău și la Sibiu și cu siguranță că se va mai petrece; dar de solomonar, aș zice, știind că veți lua vorba în sensul ei ornamental. Faptă de „fîntînar” ce reține, într-un uriaș receptacol, ecouri ce vin de cine știe de cînd și nu se mai aud decît foarte arar și numai de cei puțini, capabili să le primească. Aș zice că așa v-a venit gîndul bun dacă nu aș ști că, înainte de a fi omul cu sensibilitate rarisimă și adîncă (trăind – de fapt – adîncimile) sînteți cărturarul cu gînd pătrunzător.

Astfel că voi spune așa: *Sîmbăta* nu este un dar al divinației ci o hotărîre a sufletului român. O românitate ce ne vine de departe dintr-o altă românie încercată dogmatic și care se recunoaște în chiar punctul nodal, unde românii fuseseră obișnuiți multisecular cu drama ori poate mai bine este să spunem – cu tragedia. Aici, sub munte (dar nu sub orice munte ci sub pietrele vertebrale de unde, pornind din obîrșia apelor, rîurile noastre se despart către toate zările și către pămînturi) se întîlnesc lumi de sud cu lumi de nord, într-un cuibar ce adăpostește un ou dogmatic al românismului. Apoi, mitul fondator și umbra lui Negru Vodă peste acestea toate și, înaintînd peste veacuri, identificarea în „brîncovenism”. Sîntem, oricît ne-am încerca definirea în clipă, consecința unor simboluri ce nu au existență

pieritoare. Astfel, în straturi de simbolistică română se va fi decis acest loc, avînd – desigur – geniul lui, un geniu al locului.

Imaginez cîteodată un tablou de proiect încheiat, sforțîndu-mă să aud pași rari, în liniștea nesperată ce va fi împlinită peste o vreme de toacă, pași pe marmure albe într-un loc al reculegerii, situat laoparte de vremuri. Îmi imaginez și totuși imaginația încă nu poate doborî timpul ce încă ne stă înaintea. Însă ce senzație se evidențiază treptat, descătușîndu-se din stările amorfe ce însoțesc emanațiile mari: un sentiment al clarității calme, de spațiu european, trăsături ce vă definesc și au definit, de fapt, pe acei – nu mulți – mari bărbați ai neamului.

Odată și odată aceste impresii ce se nasc în pînza prea repede primitoare a sufletului se vor putea organiza mai bine decît acum cînd încă sîntem prizonierii clipei ce nu trece însă atît de repede dar ni se ia; și ca să nu ni se ia cu totul aceste clipe le vom face să se desprindă din materia unde ne-au întemnițat, înălțîndu-se în permanent. Vă sînt, deci, recunoscător pentru că ne-ați arătat această taină ce se va revela, curînd.

Cu dragoste,
Artur Silvestri

2 iulie 1989, București

Înalt Prea Sfinția Voastră,

Precedenta epistolă, de alaltăieri, stătea sub impresia poemului în piatră al Sîmbetei ce nu poate isca decît poeme. Însă îmi dau seama că nu v-am spus încă unele dintre cele, și mai multe, pe care voisem să vi le spun. De fapt, încă de la Sibiu începusem să pășim într-o altă ordine a lucrurilor, așezată sub pecetea tainei: călătoria printre cărți vechi, în alte vremuri și în alte dimensiuni ale spațiului – semne de îngăduință pentru care ne simțim, încă o dată, recunoscători – nu putea să stimuleze alte gînduri decît cele ale tainei în comuniune. V-am regăsit astfel; dar, o să-mi îngăduiți să vă spun, v-am descoperit mai bine și mai profund. Cei ce sînt în stare să vadă doar suprafețele, fie sănătoși; esențialul, ca o piatră prețioasă, se ascunde și trebuie să ai – cum se zice – organ ca să-l percepi!

Pentru un observator atent – cum socotesc că sînt – întîlnirile de la Sibiu vor rămîne, în chip definitiv, ca niște documente de ordin cultural și moral ce nu se pot șterge, oricît s-ar întîmpla. Ele evidențiază o personalitate în multe privințe, unică, în preajma căreia este cu totul stimulator a te afla. De altminteri, un proiect anterior – și anume scrierea unei monografii despre „Antonie Plămădeală –

scriitor, istoric al literaturii, filosof al culturii" – mi se impune acum cu necesitate și capătă un caracter de anumită urgență. O înțelegere de principiu exista – încă din octombrie '88 – cu prietenul Traian Filip, opinia lui – pe care o îmbrățișez – fiind că ar fi exclus să se poată publica aici o astfel de cercetare; de-aceia a și oferit serviciile „Nagardului”, precizînd și dimensiunile (circa 150 pg.). În ceea ce mă privește, socotesc acum – și i-am împărtășit-o printr-o scrisoare trimisă astăzi chiar, prin Mihai Pelin care pleacă la Milano; o va primi, deci, cît de curînd – că această propunere s-ar putea așterne în concret pînă cel mai tîrziu la sfîrșitul lui septembrie, cînd Traian va fi din nou aici, pentru cîteva săptămîni. Am o singură îndoială și vă consult: acest fapt ar putea avea consecințe neplăcute în ceea ce vă privește? Dacă nu, voi trece, cît de repede, la lucru. Aștept, deci un răspuns în acest sens, rămînînd, poate, a completa – dacă este posibil – materia de studiu (unele cărți nu le am, din păcate).

Cu dragoste,
Artur Silvestri

10 iulie 1989, București

Înalt Prea Sfinția Voastră,

Aluzia ce ați făcut, la Sibiu, asupra unui studiu privitor la „Străromâni” pe care îl pregătiți, m-a preocupat, de bună seamă, mai ales că sînt deocamdată singurul cercetător laic preocupat de extinderea nu de restrîngerea materiei de studiu (cum propun din nefericire, alții). Chestiunea mă interesează acut și, în ce mă privește, am izbutit să obțin unele rezultate ce se vor expune de îndată. Astfel, concluzia mea este că Martin de Bracara poate fi integrat, fără dificultăți, în această categorie; de altminteri, în studiul meu din „Revue Roumaine” nr. 7/1987 l-am inclus în „școala nicetană”; mai sînt și alte argumente de ordin istorico-etnologic etc. opusculele lui (dintre care „De correctione rusticorum” s-a obținut din RFG, într-o foarte bună copie xerox pe care v-o țin la dispoziție) s-au tradus deja în românește la inițiativa mea, de către eminentul latinist Gheorghe I. Șerban și se vor tipări în „Mitropolia Banatului”, însoțite de o cercetare a mea și de către considerații ale traducătorului. Fiind „pannonian” (dar ce înseamnă „pannonian” către 540?) el a stîrnit interesul I.P.S. Nicolae așa că aceasta mi s-a părut soluția preferabilă. Argumentele îmi apar drept foarte convingătoare și problema trebuie aprofundată; voi încerca, de altminteri, să documentez și situația unui Paulus de Pannonia (sec. V), asupra căruia încă lipsesc dovezile cît de cît elocvente. Apoi,

„arieni”, unii dintre ei – importanți pentru confruntările doctrinare de la Dunărea de Jos.

În ceea ce privește natura preocupărilor ce aveți (fapt remarcabil și salutar, căci astfel se întregeste o sferă de cercetare ce conducea spre aceasta) cred că am descifrat enigma (dar descifrarea o păstrez pentru mine!): nu poate fi vorba decît despre o reeditare cu comentariu (în genul „Romanității...”) a opusculului, din 1750, a lui Stephanus Pongracz, privitor la „... Sancti Niceta Ulteris Daciae Episcopi”. Tipologia cărților alcătuite în ultimii ani conduce la o astfel de concluzie ca și, de altminteri, necesitatea de a restitui, în chip științific, acest text important. Nu-i necesar să-mi confirmați această deducție.

Cu dragoste,
Artur Silvestri

29 iulie 1989, București

Înalt Prea Sfinția Voastră,

Mă grăbesc să vă trimit numărul de ieri, din „Contemporanul”, conținînd o recenzie a „Romanității”, de fapt versiunea românească – inițială – a comentariul din „Revista Română”; aceasta nu împiedică, de bună seamă, apariția – posibilă? – în „Mitropolia Ardealului” a întregului text ce v-am încredințat (de cîteva ori mai amplu) unde se reiau, fragmentar, cîteva idei de aici.

Nu știu – în altă ordine de idei – dacă s-ar putea publica, în „Telegraful”, un eseu privitor la „Sf. Ioan cel Nou”, mănăstirea suceveană – fragment dintr-un volum pe care îl alcătuiesc acum (se va intitula „Memoria ca un concert baroc”) și unde Sâmbăta are, desigur partea ei. Chiar dacă nu se va putea tipări, vi-l trimit spre lectură. Adeseori, o părere calificată face mai mult decît o difuziune în public.

Cu dragoste,
Artur Silvestri

septembrie 1989

Înalt Prea Sfinția Voastră,

Înainte, cu doar cîteva ore, de a pleca pentru o vreme din București (concediu mai degrabă obligat de o stare de sănătate nu prea bună) vă scriu cu nădejdea de a mai putea face ceva cu o idee pe care o am mai demult și v-am împărtășit-o. Volumul „Daco-România”, în planul editurii Enciclopedice, se află într-o fază foarte avansată, „atîta” doar că – din fericire – s-a cerut re-eleborarea a două studii,

cea ce va mai întârzia cu circa o lună și jumătate trimiterea cărții la tipar. Astfel încât introducerea cercetării Înalte Prea Sfinției Voastre privitoare la „Străromânul” ce ați descoperit devine perfect posibilă, mai ales că – am impresia – între timp studiul apare în „Telegraful Român”. „Perfect posibilă” e doar un fel de a zice, ba chiar „necesară” din motive ce le veți subînțelege, de vreme ce argumentul cărții este prezența unui grup de cărturari cu notorietate, ceea ce modifică radical perspectiva.

De fapt, ar trebui să primesc pînă în jur de 20 octombrie studiul Înalte Prea Sfinției Voastre spre a-l pune la locul ce i se cuvine. Aștept cu drag!

Artur Silvestri

5 octombrie 1989

Iubite Artur Silvestri,

Am primit și scrisoarea din septembrie și o vedere de pe drumuri balcanice. Străromânul meu a constituit una din cele două comunicări pe care le-am ținut la Congresul de studii sud-est europene de la Sofia (30 august 1989). Comunicarea pe scurt va apare în Telegraful sept-oct, iar pe larg, cu note și extrase din textele lui, va apare în „Mitropolia Ardealului”. Vi le voi trimite pe amîndouă și dacă le veți putea folosi la ceva, mă voi bucura.

Cum a fost călătoria?

Plec și eu astăzi la Constantinopol și apoi, după o zi în București, voi pleca în Danemarca. Spre iarnă mă adun acasă, ca să încep anul nou odihnit măcar o lună.

Mulțumiri pentru „Triumful memoriei” din Luceafărul.

Întregii familii sănătate și bucurii,

Dr. Antonie Plămădeală
Mitropolitul Ardealului

ADDENDA: O REMEMORARE

Stimată doamnă Mariana Brăescu,

Vă mulțumesc pentru rîndurile din „Contemporanul”, privitoare la palatul brîncovenesc de la Buzău. Aproape că trece neobservat, iar „Brîncoveanul” care l-a restaurat, de n-ați fi scris Dvs., abia dacă e pomenit. Cînd am ajuns eu la Buzău, era o ruină, după cutremur. Deși trecuseră vreo cinci ani, nu se începuse, nici nu se gîndise nimeni la restaurare. Era sprijinit din toate părțile de popi (de lemn) solizi, că altfel ar fi căzut. Am fost avertizat să nu îndrăznesc să locuiesc în el. Tremura din toate încheieturile și la călcatul cu pașii. Deși mai aveam vreo 200 de biserici de restaurat – și le-am restaurat – m-am apucat și de palat. Mai întîi l-am înconjurat cu legături de beton încastrate după metoda Cișmigiu (lucrînd chiar cu el), nu numai de jur împrejur, ci și prin pod. Ar fi interesant de urcat odată și acolo. L-am schimbat acoperișul, și am început săpăturile ca să găsesc urmele foișorului din față. Le-am găsit. Piatra cu numele lui Brîncoveanu era încastrată în zidărie, sus la cornișă, probabil după vreun cutremur. Cînd am văzut de jos că un țigan uriaș (om cumsecade și bun lucrător) se căznea cu tîrnăcopul să disloce o piatră și nu putea, m-am urcat să văd ce e acolo. Am văzut o piatră albă și pe ea niște litere. Am extras-o cu grijă de arheolog și așa am descoperit numele voievodului. Apoi am găsit și mormîntul episcopului contemporan, de Buzău, pe cînd săpam în biserică pentru introducerea încălzirii centrale. În biserică am schimbat dalele, am mărit solea, care era primejdios de îngustă pentru preoții care ies cu Sfintele Daruri. Dacă le varsă, trebuie caterisiți.

Cînd m-am convins că a fost un palat brîncovenesc am chemat specialiștii: Vasile Drăguț – Dumnezeu să-l ierte – Ana-Maria Orășanu, Nicolae Diaconu și un arhitect local. Am hotărît pe loc ce e de făcut. N-ar trebui să mă laud, dar poate scriu pentru alții, de peste un veac. Eu am făcut tot proiectul. Arhitecții l-au pus în pagină științific. Cînd am intrat în beci cu o echipă de la Consiliul Culturii – era condusă de Ana-Maria Orășanu – le-am spus: „Aici va fi o frumoasă sală de recepție!” Era beci de cartofi, țelină etc. cu cîteva bolți stricate, cu cîteva împărțiri cu pereți de cărămidă și cu o ieșire în grădină, spre bucătărie.

Personalul palatului a murmurat. Cei de la București au spus că n-a fost sală de recepție. – „De unde știți? Eu știu că a fost sală de recepție, și va fi.” Au acceptat, deși n-au fost și probabil nu sînt

convinși nici azi că a fost. Dar este! Am scos de acolo vagoane de pământ ca să coborîm nivelul.

Văd că cei de azi de la Buzău spun că eu aș fi mers de la idee pînă la proiect. Nu! Am început chiar lucrările de bază. Cînd am plecat am vrut să mă asigur că vor fi continuate. Mă temeam să nu fie întrerupte, schimbate ideile. De aceea le-am început pe toate. Am dărîmat ce era de dărîmat, și am început ce trebuia continuat. Patriarhul Iustin, despre care am scris așa de frumos, nu mă iubea. Și nu vedea cu ochi buni ceea ce făceam la Buzău.

După ce am plecat și foisorul era la nivelul de sus al intrării, i-a spus actualului episcop să-l dinamiteze și să-l dărîme. I s-a părut urît, prea mare și, mai ales, i s-a părut o invenție a mea. Că, adică, n-ar fi fost niciodată așa. Mi-a trebuit mult tact ca să-l încurajez pe P.S. Epifanie să reziste. A oprit lucrările, dar cînd am intervenit eu direct la Patriarh, acesta a cedat. I-am spus: „Prea Fericite, puteți să-l dărîmați. Dar se va ști. Veți rămîne în istorie ca cel ce a dărîmat, iar eu victima dărîmată. Și istoria începe de azi!” Mi-a spus că istoria, nici cea de azi, nici cea de mîine, nu-l interesează. Dar a adăugat: treaba voastră! Continuați. Dar e urît! Așa urît, l-am continuat. E drept, nu eu, ci urmașul meu căruia i se datorează în întregime executarea lucrării pînă la capăt. E drept să fie amintit și el. Că a trecut prin momente grele!

La Buzău am restaurat și vechiul seminar.

Cînd am plecat eu nu mai avea despărțitură între parter și etaj, și toată fațada era în schele. Tot ca să nu mai poată fi întrerupte lucrările. Tot P.S. Epifanie le-a terminat. Ei, și multe altele. Mi-am amintit de ele, provocat de articolul Dvs. care, am simțit că îmi dă acea satisfacție pe care fostul Patriarh mi-a refuzat-o mereu. Oricum, Buzăul are acum un palat brîncovenesc. Fără episcopul din 1980-1982 l-ar fi avut? Eu mi-l consider prima mea mare ctitorie.

Și tot cu Brîncoveanu m-am întîlnit și în Transilvania. Sîmbăta era o bisericuță fără nici un gard împrejur. Era brîncovenească. Și-atunci m-am hotărît să-i fac ceea ce-i lipsea: incinta, cu un mic palat, cu o clopotniță, cu două foisoare interioare, cu o logie spre munți, și cu pergole pe două laturi. Sînt acum sub acoperiș. Și lucrez și sub ninsoare. Cu o încăpăținare în care abia mă recunosc. O vreau gata repede. Am exasperat oamenii mei. Se cheamă că va fi acolo o mare concentrare de obiecte de Patrimoniu, icoane, cărți, icoane pe sticlă, o școală de iconari pe sticlă și ... biblioteca mea de peste 20.000 de volume. Și cărțile mele vechi. Și mormîntul meu. Undeva sub pergola din față.

Vă ispitesc în vederea unei treceri pe acolo. Cu dl. Silvestri și cu mine. Nu spre a scrie. Doamne ferește. Poate după ce va fi gata. Să nu trezim urșii de pe valea Sîmbetei! Pe Ioan Alexandru abia l-am putut opri să nu scrie. Bine că n-a scris! Cu Buzăul e altceva. E gata. Sîmbăta va fi și mai frumoasă. Poate mai frumoasă și decît Horezu. Și mai mare. Și cînd te gîndești că acum doi ani era acolo doar iarbă! Cîte nu se pot face pe iarbă! Acum construiesc o casă mare la Păltiniș. Tot sub ninsoare, dar ieri am terminat-o de acoperit. Și jos, la Sibiu, am construit în primii doi ani de la venire, o aripă nouă a palatului, poreclită „Domnița”. Cu trei nivele. Și asta ar merita să fie văzută.

Gata. Nici nu vă cunosc și iată că mi-am însemnat pe adresa Dvs. cîteva pagini de „Memorii”, în fugă, între două „didahii” pe care le stilizez acum la Păltiniș, pentru publicare, după miezul nopții. Sper că nu mi-o veți lua în nume de rău. Am simțit nevoia să las scris ceva în legătură cu aceste lucruri. Dacă v-aș cunoaște, probabil n-aș fi făcut-o. Așa, parcă le-am trimis viitorului. Noroc de articolul Dvs. care m-a provocat. Dacă mă veți judeca rău, veți avea dreptate. Trec și de asta!

Cu doriri de bine și calde salutări dlui Artur Silvestri. Mulțumiri și pentru „Inscripții la ctitorii vechi și noi”. Le-am primit la vreme.

Antonie, Mitropolitul Ardealului

21.XI.1987, Păltiniș

„SFÎRȘIT, ȘI LUI DUMNEZEU LAUDĂ!”

Cînd eram tînăr și neștiutor și citeam adeseori cărți vechi ce compuseseră odinioară cite un călugăr cu știință de carte, descopeream cu mirare cum cel ce le însemnase dădea glas bucuriei de a fi putut încheia ce trebuise făcut cu mîna lui de țărînă: „Sfîrșit, și lui Dumnezeu laudă”. Pe atunci, aceste vorbe mi se păreau un fel de frază de retorică, făcută ca să înfrumusețeze gîndul și spre a însufleți copierea ori scrierea cu literă trudnică și spre a face chinul de a desena vorba mai ușor și mai inteligibil. Dar, la drept vorbind, aceasta era și altceva, era un fel de enigmă ce am deslușit-o, poate, mai încoace, cînd, înaintînd către asfințit, mi-am dat seama că a se desăvîrși totul la soroc și după cum se cade este nu doar o potrivire fericită ci și un mister. Mi-am întărit acest gînd tainic în mai multe rînduri, dar, nu prea demult, cu totul și definitiv.

Era în această vară, la puține zile după Duminica Sfinților Români, cînd mă aflam la Palatul Patriarhal unde mă chemase Antonie Plămădeală ca să-mi dea manuscrisul „Convorbirilor de amurg”. În chilia îngustă și răcoroasă a Mitropolitului Ardealului stăteam „față către față”, tăcînd o vreme și privindu-ne căci nu ne mai văzusem de mai bine de cincisprezece ani. Prin fereastra înaltă ce dădea către catedrală, zgomotele indistincte de sfîrșit de zile de Sinod pătrundeau pînă acolo și tulburau cu un „ceva” nesigur seninătatea acelei întîlniri. Mitropolitul stătea așezat pe un scaun încăpător și părea bătrîn, bolnav și captiv, ceea ce îmi și spuse cu voce joasă, la o vreme, ceva mai tîrziu. Un fel de resemnare stranie, de înțelesuri ce se disting mai mult decît de către alții, ce o mai întîlnisem în iarna care a trecut cînd o văzusem, cu deznădejde, la o ființă mică și neajutorată ce s-a prăpădit sub ochii mei, o întrezăream și la el, în marea lui solitudine împăcată cu Legile nepătrunse.

Atunci cartea ce se încheie acum era doar o ipoteză ce ar fi putut să se formuleze vreodată, cîndva, dar mi-am dat seama că, de fapt, ar fi trebuit făcută repede și fără a o mai amîna fără dată căci s-ar fi putut să devină fără de folosul moral ce i se atribuiseră cînd mă gîndisem la ea.

Am „făcut-o”, deci – căci nu am scris-o ci doar am rînduit-o potrivit toată ca să se nască mai repede, înainte de a fi prea tîrziu – pentru toți cei care, prea bătrîni fiind atunci sau îmbătrînind mai repede decît mine, nu mai sînt acum pe Pămînt și cărora ar fi trebuit, cînd încă mai erau, să le arăt că viața lor nu fusese în zadar. Și că, dacă avuseseră un merit și urma trecerii lor a rămas, acela

nu se va risipi odată cu amintirea ce se păstrează doar în cei care, odată și-odată, nu vor mai fi nici ei, la rîndul lor și cînd va fi să fie.

Fiind ceea ce este, aceasta mai e și un fel de **ofrandă tristă** ce aduc celor care, cuvîntători și necuvîntătoare, au putut să mă povățuiască fără să vrea și să mă învețe fără să știe, într-o viață pe care astăzi încep să n-o mai înțeleg deși aș fi vrut să-i păstrez sensurile ce am crezut altădată că le deslușesc.

Și este, poate chiar, o căință mută și înlăcrimată, gîndindu-mă că atunci cînd erau pe Pămînt nu le-am spus la vreme ce ar fi trebuit să le spun iar astăzi, cînd vreme nu mai e, este zadarnic și parcă fără rost.

12 August 2004

II. „MODELUL ȘI MEMORIA“

Opera lui *Antonie Plămădeală (1926-2005)*, Mitropolit al Transilvaniei și Învățător al românității, rămâne între cele mai de seamă ce a putut să ne dea **literatura sub-lunară a marilor povățuiri**, ce începe demult și nu se termină decât odată cu cea din urmă vorba pronunțată în românește. Căci la el ideea însăși de a exista s-a tradus în ireductibila realitate a Tradiției, acolo unde esențiale sunt Modelul și Memoria. Acestea se orânduiesc și se combină strălucit.

Nicăieri, la noi, nu s-a mai exprimat cu atâta directete, în felul unui program senin și în formula unei directive organice necontestabile, acest „**tipar modelator**” ce ilustrează, la drept vorbind, specificul în componența lui metafizică: „Apelul la exemple, la parabole și la apoftegme locale, e menit să sugereze pe de o parte vitalitatea spiritualității ortodoxe românești, pe de alta să opereze prin modele. Spiritualitatea ortodoxă este, în general, nu o tehnică, nici o filozofie, ci o **spiritualitate a modelelor realizate**. Modelele țin aici loc de Regule. Ele sunt tradiție vie, veche și nouă, adaptată, contemporaneizată. Desigur, la noi duhovnicii au fost astfel de modele, dar nu numai ei, cei mari. Mai mari au fost cei ce au știut să se facă mici, prin smerenie, atâția anonimi care au lăsat în urma lor doar un nume și o singură faptă, dar faptă-model”. Acestea nu sunt cuvintele unui prelat ci ale unui Învățător care ar fi putut să fie un șaman arhaic, un voievod medieval sau un filosof de ieri și de azi, fiind, în orice caz, o concluzie de exponent căci *Antonie Plămădeală* a fost cel mai „bisericesc” dintre scriitorii români și cel mai scriitor dintre oamenii Bisericii. Cu el, **cele două literaturi** ce trăiseră în lumi paralele, desfăcându-se heterodoxia seculară de misterul religios, se reunesc în sfârșit, într-o sinteză strălucită de unde, mâine, va ieși, fără nici o îndoială, **soluția noastră universală și profetică**. Căci, deopotrivă cu Modelul, esențială în opera lui *Antonie Plămădeală* rămâne Memoria. Rând pe rând, apar în aceste pagini de o uimitoare intuiție de solomonar ce găsește ca într-o vrajă izvoarele esențiale, chipuri și semne ce ne aduc peste timp și ni se arată ca fiind noduri în marile năvoade care fac întregul nostru constitutiv să existe. Pe mulți i-a găsit prin Tradiție dar pe și mai mulți îi aflase prin „potrivirea” magică, ce nu se va putea explica altfel decât printr-o voință ce depășește înțelegerea comună. Unii dintre cei extrași din uitare par a fi venit către el ca printr-o chemare ritualică ori ca printr-o invocare de cuvinte ce fac lumea să capete alte dimensiuni. Astfel se făcură marile cărți unde toate acestea se împletesc

Într-un fel de Predanie care se va organiza episodic, putându-se contempla, în impunătoarea ei lecție memorabilă, abia prin alăturarea tuturor părților împrăștiate. „Biserica slujitoare”, „Dascăli de cuget și simțire românească”, „Spiritualitate și istorie”, „Calendar de inimă românească”, „Cuvinte la Zile Mari”, „Tradiție și libertate în spiritualitatea ortodoxă”, „Rugul Aprins” sunt nu doar documente de creație și de povățuire ci și impresionante cărți de îndrumare, a căror însemnătate se va vedea cu timpul și va crește cu cât vremurile vor fi mai nedeslușite. Prezența lui în istoria românească se va înțelege, deopotrivă, odată cu întărirea Timpului Rău și indistinct, ca un model ce va deveni necesar căci i se potrivește Căii grele ce o vom urma. Într-un anume fel, aceasta recapitulează „modele și exemple” cu caracter emblematic. El avea intuiția și erudiția lui Nicolae Iorga, cel ce deschisese drumul Școlii istoriografice de la „Annales”, ținuta senină și profetică a lui Vasile Pârvan, care a reconstituit „Getica”, ușurința de a formula memorabil a lui G. Călinescu și marele proiect interminabil al enciclopedistului B.P. Hașdeu. Venise din Basarabia, adică dintr-o Românie aproape biblică, ieșind din acea istorie paralelă ca un fiu de țărani, fiindcă, în felul lui, și el era un „crăișor”, adică un voievod ocult și un îndreptător de oameni și de mulțimi pe al căror cer sufletesc Fapta ce ne lasă va rămâne cu fixitatea constelațiilor intangibile.

„RESTITUIREA ARHIVELOR IGNORATE“

Cele dintâi pagini din „*Istoria literaturii române de la origini până în prezent*“ de G. Călinescu, ne înfățișau, la 1941, o imagine deplorabilă a studiilor în această materie, la noi, unde absența de instrumente și de sinteze îl obliga adeseori pe cercetător în a face deopotrivă studii arhivistic, editare, bibliografie, analiză și privire „de sus”. Tabloul înfățișat impresionează prin sentimentul de nepăsare metafizică. Noi, față de ceea ce ar fi trebuit, am strâns puțin și rău și chiar și ceea ce am strâns am lăsat, uneori, deoparte fiindcă ar fi prea de tot „localist”, nesemnificativ și vernacular. Convingerea că suntem „rămași în urmă” și că mult din ceea ce am dat nu semnifică decât puțin creează neîncredere și descurajare și, de fapt, lacună nemeritată. Acest deficit se explică, deci, și persistă și cu greu s-ar închipui că într-un interval prea scurt, vom putea avea ceea ce alții au demult și întrebuițează spre a se afirma. Și, totuși, ceva s-a corectat și ar fi excesiv a zice că imaginea prezentată, în acest câmp, de G. Călinescu rămâne integral în picioare. Astăzi avem, mai mult decât ieri, ediții acceptabile spre a da istoriografiei literare postcălinesciene alte îndreptățiri și sunt câteodată extensiuni de materie ce ne aduc perspective inedite asupra câte unui autor care abia acum este editat cu ceva mai multă acuratețe decât înainte. În direcția bibliografică nu s-ar zice că acumulările sunt spectaculoase căci absențele există deși nu par alarmante. Dar acestea sunt, pe scurt, înaintări ce au putut să se cristalizeze într-un mediu unde nu s-a modificat, până la urmă, nimic din ce ne aparține, poate consubstanțial, ca **doctrina a descurajării**. Căci astfel de obiective aparțin, pretutindeni în lumea civilizată, nu cetățenilor ci Statului care, însă, aici, rămâne nu creator de strategie și de protecție pentru viitor ci agregare indecisă, **obiectivistă**, și chiar un agent neutru, dezlegat de obligația față de nație.

Însă a pune accent doar pe starea edițiilor și pe bibliografie e posibil dar nu și satisfăcător științificește de vreme ce înaintarea propriu-zisă își află temei mai degrabă în argumentul de ansamblu. Aici intervin, de obicei la noi, **omul eroic și construcția luminată** unde reacția populară aduce întotdeauna rezultatul ce trebuia fiindcă „Neamurile” presimt de obicei direcția pozitivă și fac alegerea trebuitoare. Astfel încât, oricâtă atitudine ancilară ar fi arătat stăpânirea, concepția ne apare, până la urmă, înnoită și o viziune a „deschiderilor” ce se impun treptat impresionează prin coerență. Câteva puncte de reazem în desfășurarea aceasta inevitabilă sunt, însă, demne a fi exemplificate.

Întâi de toate, izbește perspectiva. Ea năzuiește acum a ne arăta nu adaptarea la canon ci trăsăturile specifice și voința de a organiza mai potrivit înlănțuirii de cronologie cu origină mai curând autohtonă decât materia impusă ori dobândită din exterior. „Modelul de împrumut“ începe, deci, a se estompa și a pierde în putere oricât ar fi fost el de obsedant în ideea că ar fi „european”. Noi suntem europeni dar, înainte de aceasta, avem o literatură care și-a confirmat evoluția mai degrabă în termen propriu fără a se întemeia în autarhic și a se dezvolta pe „principiul vaselor necomunicante” căci și în această materie autonomia absolută e o utopie. Consecințele acestei largimi de vedere se întrevăd căci astăzi ne înțelegem mai bine „nota dominantă” și cronologia răsărită prin diferență, fiind fapt necontestabil că a-i vedea aici originile patristice și a evidenția evoluții până în secolul al XVIII-lea (într-o „enciclopedie rustică” aflată la adăpost de fanarioți) nu-i încercare fără sens ci o revizuire ce se sprijină în organicitatea perenă și în continuitate pe dedesubtul aparentelor rupturi, este a vedea mișcările în fundamental și nu în incidental. Acestea sunt, prin urmare, chestiuni de **constituție revelată** și cu o însemnătate în afară de orice îndoială, căci se vor așeza, cu timpul, căpătând stabilitate, fiind evident că și cele mai îndrăznețe ipoteze de azi vor fi, cu probabilitate, „locurile comune” de mâine când inertiile se vor împrăștia în vânt. Dar, la drept vorbind, „noutatea” nu-i, până la urmă, decât relativă căci astfel de reorganizări pornesc de la o materie ce, fiind cunoscută, era minimalizată fără motiv și ar fi aventuros a se susține că o altfel de cronologie are drept materie revelații de ultimă oră.

Abia rareori apar „documente” cu aparență de inedit. Ele decurg dintr-o **altfel de înțelegere a literaturii**, ce se îndepărtează de **heterodoxismul secular**: le aflăm în „însemnările de demult”, culese de Ilie Corfus, în extrasele făcute de G. Stempel (din „*Copiștii români de până la 1800*”), la Florin Dudaș, Ion B. Mureșianu, D. Bălașa, Chiril Pistrui (și încă la alții, câțiva) și în tot ceea ce recuperează „**a doua literatură**” ce persistă pretutindeni precum marile pânze freactice și creează inevitabil obligația de a re-compune întregul cu toate părțile ce iradiază.

Cercetările de arhivă și rezultatele ce se obțin reclamă, deci, formulări noi și când apare materia inedită se impune a le da valoare prin integrare și potriviri mai bune. Acestea ar fi datorii **istoriografului de viziune**, care beneficiază de truda cărturarilor „de chilie” rămași adeseori anonimi însă cu contribuție capitală, căci fără ei sinteza n-ar fi atât de repede posibilă. De obicei, astfel de succesiuni de etape sunt inevitabile și se explică prin organul exercitat mono-

cord pe care scotocitorul de codice vechi îl posedă, făcându-l inapt de concepție ori, în cazuri rare, oferindu-i numai o perspectivă restrânsă. Abia intervenția ulterioară ce „leagă” surse preluate de ici și de colo ar fi soluția dezirabilă și idealul ar fi a forma specialiști cu aptitudini multiple și de a stimula curiozitatea arhivistică în personalitatea „cu doctrină” și capabilă a formula o concepție arhitecturată. Aceasta face transmisiunile îndeobște dificuloase (de la bibliograf la erudit) să se producă prin accelerație, oglindindu-se într-un intellect documentat la sursele originare și căruia procesul de sinteză nu îi pretinde noi disocieri.

Astfel de alcătuiri fericite apar rar și deocamdată exemplul impunător este, la noi, Antonie Plămădeală. Când, în 1981, el ne dădea o culegere de studii înfățișând „*Dascăli de cuget și simțire românească*”, sentimentul că apare, astfel ordonată, o altă imagine a literaturii române din Evul Mediu și până în „veacul profetic” și romantic, al începutului de **Reconquista**, era izbitor. De aci, reconstrucția se pornește. „*Tradiție și libertate*” (1983) adauga principiile acestei ordonări și completa fundamentul doctrinar, unde nu doar năzuința de a evolua specific și în cadre tradiționale verificate era evidentă ci și creația prin canonic, pe unde se întrevede perfecționismul moral. Dar spre a se extrage din aceste ipoteze – cuceritoare prin formule eseistice – ideea de literatură era necesară o examinare multiplă și conjugată, practicând succesive disociații în domeniul care, în epoci vechi, se confundau cu literatura și care, azi, nu se mai înțeleg dacă lipsește „codul” căci modernii văd în literatură stratul „autonom” iar nu „efectul” și „etiologia”. Dar, în tradiție, literatura este cultură și e, deopotrivă, pedagogie, etică și filosofie și se însuflețește, în momente de comuniune, prin muzică, atunci când nu e tradusă – spre a trece de obstacole artificiale ale „limbilor sacre” – în imagini întinse pe zid, prin zugrăvire. Aceasta este, de fapt, **restituirea conceptului tradițional de literatură**, unde mulțimea de adaosuri cu aparență „neliterară” se dovedea a hotărî însăși substanța actului literar.

Tot ce se urmează de aci încolo se îndrumă după acest concept „culturalist”. Stăruința în această direcție impresionează. Când a reconstituit, din arhivele lui Elie Miron Cristea, imaginea „*Românilor din Transilvania sub teroarea dualismului austro-ungar*”, Antonie Plămădeală s-a raportat neconținut la condiția acestei literaturi unde componenta culturală fuse decisivă prin „lucrarea în mediu neprielnic”. Acest culturalism e prezent, de altminteri, și în „*Pagini dintr-o arhivă uitată*” ca și în „*Lazăr-Leon Asachi în cultura română*”, unde contribuția de arhivistică pare a fi fundamentală însă nu-i hotărâ-

toare căci puterea de sinteză impune aici ca și știința în a pune totul în serii istorice noi, plauzibile. Însă, abia „Lazăr-Leon Asachi în cultura română” ilustrează modelul și, contemplând-o fără prejudecată oarecare, o putem socoti cea mai de seamă contribuție de acest fel în istoriografia românească, ridicând procedările la altitudinea unei metode. Aceasta este **restituirea arhivelor ignorate**, revelând, prin cercetare de document, nu doar creații necunoscute ci și autori ca și necunoscuți, „uitați” ori adesea chiar „ocultați”, născătorii de operă ce fac, însă, să se modifice „perspective”, „principii de alcătuire” și, până la urmă, „hartă”. Consecințele izbesc iar metoda provine din trebuința de a se obține rezultatul maxim în timp cât mai scurt. Speciile se comprimă: acum, istoriograful alcătuiește ediția și „monografia”, reconstituind ceea ce se cunoaște puțin ori parțial; o „viață” întrepătrunsă cu „opera” de dimensiuni rotunjite prin efort de restaurator. Imaginea ce rezultă e definitivă; ea recucerește, cu un gest, o întreaie istoriografie inexactă și aduce deodată îndreptările posibile doar cu sforțări succesive și laborioase și, poate, în intervale lungi. Căci „a restitui” însemnează, acum, a epuiza arhiva, a edita, a rescrie biografia și a restaura imaginea unei opere, a face, adică, **istoriografie literară completă**, înlocuind decenii de mișcări naturale și lente. Timpul, în trecerea lui anonimă, de izvor, e supus voinței de a întruchipa o cultură prin ceea ce are aceasta definitiv, adică statuar.

*

Activitatea, cu indiscutabile merite în eseu filozofic și în istoria culturii, a lui Antonie Plămădeală tradusă în contribuții de o valoare înaltă, se organizează, deci, într-o direcție inedită metodologic însă nu mai puțin valabilă și chiar salutară la noi. „Pagini dintr-o arhivă inedită” (1984), „Lazăr-Leon Asachi în cultura română” (1985), „Lupta împotriva deznaționalizării românilor din Transilvania în timpul dualismului austro-ungar” (1986), „Românii din Transilvania” (1986), „Contribuții istorice privind perioada 1918-1939” (1987) sunt deopotrivă cercetări de istorie politică și culturală, biografie, portret caracterologic și ediție de text inedit, alcătuind o formulă literară – de o izbitoare noutate mai întâi prin metodă – ce combină restituirea de arhive ignorate și comentariul istoriografic în gust eseistic și rapsodic, proprie acestui autor cu înzestrare nativă în speculația înaltă de idei.

Căci, într-un fel, Antonie Plămădeală **și-a creat propria specie**, căutând să se exprime cât mai nimerit atât sub raportul sensibilității cât și al conformației intelectuale; acestea, până la urmă, sunt ediții masive însoțite de studii erudite și de nenumărate note lămu-

ritoare care cresc de pretutindeni ca o vegetație luxuriantă ce definesc **un fel de a fi și** o structură a personalității repede pricepătoare, impresionantă prin știința de a formula elocvent și memorabil. Geniul formulei crescând nu din calcul ci din instinct (căci Antonie Plămădeală are, ca și Petre Pandrea, *pasiunea ideilor trăite*) indică o consumpțiune extraordinară și, deopotrivă, o educație a sensibilității, ceea ce rezultă de aici fiind adevărate elaborații ce impun prin rigoare și printr-un spirit de geometrie și abia mai apoi prin stilul strălucit. În fond, opera ce rezultă este **o continuă supunere a vocației eseistice la necesitatea, înțeleasă și ea, a datoriei și** capătă o pronunțată coloratură etică, de altminteri explicabilă prin formație și prin ținuta tipică, de intelectual român excepțional, unde criteriul moral este hotărâtor. Moldav prin sensibilitate, Antonie Plămădeală este transilvan din simțul datoriei.

Asfel încât genul inedit al „paginilor dintr-o arhivă ignorată” nu doar un ideal eseistic, capabil să traducă într-o specie „de frontieră” o individualitate neîncăpătoare în canoanele strâmte, ci și un obiectiv etic și o concluzie de intelectual cu program. Căci, din acest unghi peren, esențial este, dar, a restitui unei culturi totalitatea documentelor posibile care abia acelea pot să aducă reconstrucții istoriografice fidele și o imagine a istoriei adevărate.

În fond, câteva dintre aceste studii adăugate edițiilor ce le însoțesc practică **un fel insolit de imagologie**, ori, mai bine zis, pregătesc **o viziune imagologică virtuală**, mai accentuată în admirabila cercetare „*Romanitate, unitate, continuitate*” (Sibiu, 1988). Aici, Antonie Plămădeală valorifică și totodată editează o prea puțin cunoscută „descriere a Daciei”, aparținând istoricului sas Johann Tröster: „*Das Alt-und Neu-Teutsche Dacia*”, cu o întâie ediție apărută în 1666, la Nürnberg. Pașii nu calcă aici prin teritoriu nedestelenit căci despre „Vechea și Noua Dacie nemțească” scrisese mai deunăzi și A. Armbruster, în „*Daco-romano-Saxonica*”(București, 1980, contribuție fundamentală).

Cercetarea lui Troster, sau, mai bine zis „povestea”, este întrucâtva neobișnuită. Și ideile lui arată o anumită stranietate. Căci contrar **pre-rosslerienilor**, el nu pune la îndoială romanitatea românilor și continuitatea autohtonă dar crede în originea dacică și gotă a sașilor ceea ce astăzi ne apare excentric și inexplicabil. Acestea sunt însă „genealogiile imaginare” ce izvorăsc de la Jordanes (sec. VI d.H.) susținător, în „Getica”, al obârșiei getice a goților. Altfel, descrierea etnografică, geografică, lingvistică și culturală a Daciei este încăpătoare și uimește prin penetrație. În selecția de „material didactic”, Antonie Plămădeală s-a orientat admirabil către un document esențial și obiec-

tu l i se și potrivește căci îl înconjoară de un comentariu memorabil ca studiu autonom, de fapt o sinteză originală de critica surselor istoriografice, în felul celor începute la noi încă din veacul XVII, odată cu Grigore Ureche, Miron Costin, Stolnicul Cantacuzino și, mai apoi, cu Dimitrie Cantemir. Reacția în acest câmp este inevitabilă și, de fapt, aceasta este o componentă de „blestem antropologic”. Prea adeseori noi, în loc să construim și să ne manifestăm ofensiv, trebuirăm să reacționăm întâmpinând pe detractorii ce produceau **fabula negativă**. Modelul nu-i recent și încă stăruie, uneori chiar întărindu-se periodic. Românii ar fi fost „recentți” și venetici acolo unde arată o multimilenară autohtonie; apoi – „inculți” și „necivilizați” când, de fapt, impresiunea antichității prin înalta concepție despre lume a strămoșilor geți; în fine, incapabili a se governa căci ar fi privați de o tradiție a statului, înțeleasă, în sens occidental și inorganic, deci contractualist. Acestea sunt, dar, concluzii ce provin dintr-o **altfel de istorie** și exemplifică o mentalitate de năvălitori ce își justifică astfel cucerirea. Însă, deopotrivă, creează necesitatea de a se impune și fac **cultura de ripostă** să apară încă de timpuriu, de la „Ietopisețe” și până mai încoace, când prin Școala Ardeleană, Bălcescu și Kogălniceanu și până la Eminescu, Hașdeu, Iorga și Pârvan, la Lucian Blaga și G. Călinescu, se afirmă specificul și se recunoaște, la noi, o **europenitate a originilor**.

„*Romanitate, continuitate, unitate*” de Antonie Plămădeală studiază nu o „basnă” ci o **fabulă pozitivă**. Aceasta este un mit etiologic și constă în legitimarea unei populații apărute recent în istorie (aici goți și, deci, germani) printr-unul cu străvechime și socotit, prin tradiție istoriografică, a deține o impresionantă vechime. Însușirile pseudo-strămoșilor sunt considerate a trece în acești descendenți fictivi și deopotrivă cu ele și istoria acestora, împreună cu formele ei de civilizație. „Getica” lui Jordanes, ce închipuia pe goți scoborând din „geții” elogiați, în Antichitate, de Herodot – în paragrafele (din „Istoriei”, IV) ce se cunosc – nu procedează altfel. În fond, acesta este un elogiu subînțeles oricât de inexactă ar fi o astfel de genealogie ce se înlătură când se regăsesc cu adevărat rădăcinile. La drept vorbind, procedarea apare frecvent. Cronografele ce se mai păstrează adoptă numai cronologia Vechiului Testament și ascendențele „canonice” și nici nu-i de mirare că, odată cu Grégoire de Tours, istoriograful medieval arată o incredibilă ignoranță în privința antichității „documentate”. În raport cu aceștia, erudiția în factologia de „vechime” a lui Jordanes – care ar fi putut să fie un model de istoriografie regională – ne surprinde astăzi întrutotul, chiar dacă schema etiologică nu se confirmă. Această **altfel de istorie antică** însoțită

de genealogii de fantezie continuă a circula până târziu și nu-i excen- tric să observăm că până și regii Spaniei se considerau descendenții geților și urmașii lui Zamolxis și Deceneu. Nu doar mediul hispanic cunoaște astfel de reproduceri ale mitului getic ci și, de bună seamă, și acela germanic și scandinav, unde printre strămoșii „danilor” sunt prenumărați, cu o anumită mândrie heraldică, și „daci”. În această materie, Antonie Plămădeală urmează cercetările de **genealogie imaginară**, anterioare, ale lui Al. Busuioceanu („Utopia getică”, „Zalmoxis”, despre geți, goți și spanioli) și Eugen Lozovan (“daci” și „dani”). Materia este pasionantă căci contaminări de surse și de isto- riografie „iluzorie” sunt de presupus până și în acest caz oareșicum mărunț. O anumită înrâurire trebuie să fi existat, deci, căci băgăm de seamă că Jordanes se traduse la Augsburg, în 1556, și nu- fără sens a ne închipui că de aici se extrag toate fabulațiile lui Tröster și, poate, și ale altora. Esențială rămâne, însă **ideea de noblețe genealogică**; ea ne întărește în impresia că alții ne socotesc „mo- del” și nu ne disprețuiesc precum în schema de **barbarie și incon- sistență istorică**, care este, totuși, recentă.

Studiul de acum este organizat sistematic și conceput emi- nent căci „*Romanitate, continuitate, unitate*” face examenul complet și erudit al **Daciei germanice** propuse de Tröster, disociind ceea ce este de disociat și selecționând cu virtuozitate de exeget expe- rimentat bogăția documentară a straniei monografii compuse de eru- ditul sas de acum trei sute de ani. Este de la sine înțeles că oricât de ispititoare, fabula genealogică este respinsă de Antonie Plămădeală, adept al istoriografiei „de certitudini” și scoborător din Vasile Pârvan, pe care îl și invocă într-un discurs introductiv asupra metodei care este și o declarație de principii.

Timbrul pârvanian se urmează ideologiei extrase (în „*Roma- nitate, continuitate, unitate*”) din opera acestuia, odată cu admirabi- lul „*Calendar de inimă românească*” (Sibiu, 1988). **Calendarul** însuși continuă „*Dascăli de cuget și simțire românească*” și această înseam- nă că autorul deține un **proiect de operă** și încearcă să-l aștearnă în concret într-un chip omogen lăsând încă de pe acum unitatea ei de cosmoid a se întrevedea.

Însă mai degrabă decât programul – ce nu se modifică, de altminteri – este izbitor în „*Calendarul de inimă românească*” stilul, având solemnitatea și aproape mișcarea de prozodie oraculară, attică, din „**Memoriale**”: „*Suntem contemporani cu strămoșii și ei sunt con- temporani cu noi. Noblețea lor e noblețea noastră, vitejia lor e vite- jia noastră, victoriile lor sunt victoriile noastre, suferințele lor sunt*

suferințele noastre. Apărându-le memoria ne apărăm pe noi. Noi suntem prelungirea lor în istorie, așa cum urmașii vor fi prelungirea noastră. Timpul se împarte în trecut și prezent.

Numai în speranță.

Trecutul e în prezent pentru că ei sunt prezenți în noi. și așa prezentul lor și al nostru e trecutul lor și al nostru, de aceea ne simțim atât de solidari cu ei, cu ceea ce numim trecutul. Vorbind despre trecut, fără să ne dăm seama, întotdeauna întrebuițăm pluralul la persoana I: Noi am luptat la Călugăreni – zicem; noi am luptat la Plevna – zicem; noi – am făcut unirea – zicem! Vorbim ca niște nemuritori. Și suntem nemuritori.” Acestea sunt ridicări și căderi de ton și știință de a construi oratoric aparținând unui practicant eminent al omileticii și ar putea să se compare de îndată cu invocațiile lui Ernest Renan de nu ar avea, mai mult decât la acela, o intuiție, dătătoare de profunzimi, a Tainei. „Calendarul” ce s-ar fi înfățișat altminteri în felul unei evocări de modele externe dintr-o viață istorică unde ideea de pedagogie rămâne ea însăși fundamentală, devine acum o participare prin ritual la desfășurarea unei lumi de permanențe. „Scrisul” și „vorbitul” sunt ceremonii și au întrânsele ceva dintr-o liturghie, scriitorul însuși arătându-se a fi un fel de paznic de altar sacru și sacerdot într-o Biserică a Neamului, mai mult chiar, în rânduielile ei ce depășesc însăși noțiunea de „timp istoric”.

Dar originile acestui mod de a gândi sunt patristice și ar fi surprinzător a constata reproducerea unui strat de impresionantă străvechime până la noi dacă nu am ști că bizantinitatea se prelungește la Dunărea de Jos și nu încetează a se traduce în operă și în „exemplu”, odată cu poezia lui Vasile Voiculescu, cu filosofia lui Lucian Blaga. Începuturile patristice ale literaturii române orânduiesc, de fapt, acest spirit ce se revendică tipologic de la Bizanț însă documentează deopotrivă o impunătoare autohtonitate, de felul unui „Bizanț paralel”. La drept vorbind, între „Conlationes”, ale lui Ioan Cassian (din secolul al IV-lea) și „Convorbirile” lui Ioanichie Bălan nu sunt deosebiri de obiect și nici de atitudine și de stil și e tulburător a se constata că acestea aparțin aceleiași literaturi și se întănesc în afara cronologiei seci.

Există, dar, **o componentă patristică însușită și trăită** în opera lui Antonie Plămădeală, câteva dintre noțiunile ei fundamentale arătând obârșii străvechi, poate chiar anterioare „Bizanțului istoric”. Însă scriitorul nu adaptează, precum alții conceptele sacru-lui pentru uz profan, el vorbește în numele unei colectivități ale cărei valori capătă însemnătatea de transcendență și se sacralizează. Tim-

pul însuși ia înfățișarea unui calendar sufletesc și național, existența lui numărându-se prin însemnări de clipe faste când se evocă momente și monumente, personalități ce definesc întregul, tainicul, „Neamul”. Părinții lumii noi, creștine, din Evul Mediu timpuriu, sunt astfel o sugestie pentru ceea ce, la Antonie Plămădeală, se cheamă aici **Părinți ai Patriei**, o categorie de **intemporal**, ce se definește prin Faptă, Cuvânt de înțelepciune și de povățuire și prin Predanie, deci **continuitate de model**. Aceasta este, de bună seamă, perspectiva celui care, cu nu prea multă vreme în urmă, a scris un memorabil eseu despre „*etnicitate și catolicitate*”. Dar pretutindeni, perspectiva se înalță mai mult și privirea încadrează totul cât mai de sus. Părinții Patriei, calendarul înțeles ca un sinaxar civil – acestea sunt formulări memorabile ce conțin și „o filosofie a culturii”. În privința lui Antonie Plămădeală, aceasta este o filosofie a specificității, ce se găsește acum la ora clasicității ei.

1988, revăzut 2005

MITROPOLITUL ANTONIE PLĂMĂDEALĂ ÎN EFIGIE

Oricât ar părea de inverosimilă ca formulă, „lucrarea” lui Antonie Plămădeală rămâne neîncheiată și, într-un anume fel, ea repetă, fără să aibă aceleași semnificații dramatice, cazul lui B.P. Hașdeu și al lui Vasile Pârvan. Este, parcă, același „blestem antropologic” al zidului părăsit și neinsprăvit, ce va trebui, în viitor, să îl descoperim și să stăruim a-l adăuga prin cunoaștere, susținere și dezvoltări, năzuind a ridica încă o treaptă în nesfârșita chemare de a reconstrui Templul ideal. De fapt, la noi, o concluzie și o „efigie” aproape deplin lustruită avuse numai Nicolae Iorga, a cărui operă de un enciclopedism ce ține, la drept vorbind, de miracol, cu greu s-ar închipui că ar fi putut continua altfel decât reproducând ceea ce ne dăduse și apucase să ne arate drept cale încercată și drum neclătinat. Omul însuși ar fi căzut, mai târziu decât a căzut, sub alte securi ori înjunghiat de alte pumnale căci soarta celor ce voiesc a îndrepta mulțimile și a salva Neamurile din robie pare că este pecetluită de răul ce întotdeauna izbândește, fără a-l putea recunoaște în mulțimea de chipuri ce ne prezintă.

Dar, de fapt, pare că până și „lucrarea” lui Antonie Plămădeală se întrerupse prin același blestem înrobitor. Viața lui fuse multă vreme

aproape de o mucenicie de predestinat al dramei universale și doar puțini ani apucă a se bucura de liniștea ce asigură Fapta Mare și opera memorabilă; și, totuși, ni le-a dat și le-a înfăptuit.

Și, cu toate acestea, rămân uimitor de multe **„teme suspendate”** și **„cărți deschise”** ce vor trebui știute și întărite astfel încât firele de preț ce există să se tragă dinspre „virtual” către act și către exemplu. Situația este paradoxală căci rareori, la noi, se va mai fi găsit cineva care, prin poziție, știință și capacitate de a hotărî, să fi putut să își îngrijească fructul și să îi asigure și satornicie dincolo de clipa cea repede și în viitor.

Antonie Plămădeală a făcut, în această direcție, atât cât l-a lăsat Dumnezeu și fiindcă opera inedită rămâne extinsă și, cu probabilitate, impunătoare, ne rămâne nouă nu doar obligația ci și Legatul de a o scoate, încă o dată, la lumină și de a o așeza acolo unde îi este locul. Rămân, deci, întâi și-ntâi, cărțile încheiate și încă netipărite. Cel ce îi urmează, dacă voiește a se arăta un urmaș demn, trebuie să se îngrijească a le tipări iar dacă ezită prin respect prea înalt, trebuie să îi cheme pe cei ce știu să o facă. Apoi, rămân uimitoarele „cuvântări” strălucite ce s-au rostit în multe ocazii și care, dacă s-au tipărit în publicații trebuie adunate și publicate în cărți, iar dacă s-au înregistrat, fără a se însemna, să se aștearnă pe hârtie și să devină cărți, la rândul lor. Dar între relativele „inedite” intră și fenomenala bibliografie „gazetărească”, de fapt extraordinare documente de eseistică, omiletică, exegeză în temă diversă și chiar „notă” aparent mărunță care, la un scriitor talent precum acela al Vlădiciei merită culese, toate, de pe unde se află și introduse între coperte de cărți. Deci, întâi de toate, va trebui întocmită „bibliografia operei” care, astăzi, încă nu există. Dar cine să o facă, la drept vorbind? **Și aici, ca și în alte rânduri, apare „indecizia instituțională”** căci noi, ca „mulțime”, putem încerca să acoperim singuri ceea ce trebuie să facă instituțiile dar sunt obiective ce ne depășesc în anvergură și s-ar putea îndeplini mai repede dacă efortul ar fi conjugat. În această materie, studențimea cu convingere națională și ortodoxă de la Facultățile din Sibiu și, întâi de toate, de la Institutul Teologic, căruia Antonie Plămădeală i-a purtat de grijă ca un cărturar nepereche ce era, vor trebui aduși în cercetarea șantierului măreț ce întrevădem și de unde ar învăța nu doar „cărturare” ci și metoda, „poruncă” și datorie, până la urmă-caracter. Dar, cu acestea, obligațiile noastre nu se încheie. Un „fond de corespondență” cum, probabil, abia în doar câteva cazuri va fi existat în întreaga literatură română, așteap-

tă să fie inventariat, cunoscut și publicat. Îl vor face, prin ascultare, cei ce trebuie să ne asigure „**lumina dinspre cei ce nu mai sunt**”.

Va trebui, mai cu seamă, ca întreg acest efort să se orânduiească și mai bine sub o înfățișare instituțională și locul cel mai nimerit va fi, fără de îndoială, Mănăstirea Sâmbăta, „marea hieroglifă” închipuită de marele Mitropolit. Acolo, în ceea ce se cheamă – și-o imaginase ca pentru multe sute de ani după el – „Academia de la Sâmbăta”, ierarhul locului și starețul vor fi, cu siguranță, cei care, având competența de a o face, se vor strădui să întemeieze mai mult decât „un grup” oarecare de cercetători ci chiar o „mișcare” intelectuală capabilă a reconstitui „idealul „acestei construcții cărturărești și să-i restituie sensul ei integral. Căci aproape pe oriunde a trecut, prin orice câmp tematic, Antonie Plămădeala a lăsat urmă mare, ca și Nicolae Iorga.

Prin 1989, când, la rândul meu, mă încercam să nu las deoparte nimic din ceea ce ar fi putut avea însemnătate pentru noi, îmi mărturisise că a descoperit și el „un străromân”; această concluzie mi-o deslușise șoptit, aproape ca pe o taină, dar nu îmi spusese și numele lui. Îl aflasem peste câteva luni, când, la o reuniune de savanți, undeva în lume, Vlădica îi ștersese numele, de pe piatră imaginată peste care se așezase mușchi și iarbă, altui scriitor de la Dunărea de Jos: „Cuviosul Gherman”. Promisese și un studiu făcut mai în largime și chiar o ediție; dar unde sunt? Și unde se află „dosarele” de „om vechi” pe care, ca să ajungă la o încheiere, Antonie Plămădeala le întocmise spre a se lămurii?

Aceasta nu-i o fabulă și nici întrebare retorică, este realitatea vieții noastre istorice unde risipa ne stăpânește iar sentimentul că, indiferent ce se întreprinde, continuitatea există și se manifestă de la sine trebuie întărit prin orișice efort, individual sau colectiv. Astfel am lăsat să se piardă și să se împrăștie în cele patru vânturi nu doar dovezile noastre de identitate națională ci și milioanele de „fapte” de tot felul, mai mari ori mai mărunte, a căror îngrijire ar fi dat un altfel de „om român” mai sigur pe locul lui în lume și mai întărit în convingerea că, pentru destinul lui, orice urmă este tot atât de importantă ca și o viață care trece. „Sindromul nepăsării abisale” trebuie înlăturat odată și odată și fiindcă altele sunt pierdute pentru veșnicie să nu lăsăm să se piardă ceea ce ne este, astăzi, la îndemână să facem fiindcă, orișicum ar înainta lumea de aici, Antonie Plămădeala va rămâne în veci „Modelul Omului Mare”.

„ÎNVELIȘUL, VOIT ASTFEL, AL PURTĂTORULUI DE TAINĂ“

Pentru „Memoria ca un concert baroc“ există o „cheie“ descoperită acum, când recitesc, cu sporită plăcere, Modelul „Omului Mare“, portret complex și într-o manieră foarte originală, al adevăratului „Om Mare“, Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului; un portret alcătuit de Artur Silvestri. Am avut cinstea să-l cunosc pe Mitropolitul Antonie pe vremea când era vicar patriarhal. Mare intelectual, cu vastă cultură universală, lipsit de orice urmă de orgoliu, generos, veșnic cu surâsul pe buze oricât ar fi fost de obosit, știa să primească oaspeții cu cordialitatea noastră românească și cu eleganța anglo-saxonă. De fapt, ceea ce pare simplu este *învelișul voit astfel al purtătorului de taină, căruia nu-i este îngăduit să o destăinuie oricui*. Am înțeles aceasta după ce am parcurs aceste „Convorbiri de amurg“ care trădează calitatea de **vas ales** a „marelui om“ și ierarh Antonie, purtat în misiunea Sa de mâna Providenței. Înțelegând uriașa valoare constructivă a activităților Sale, începute cu cele intelectuale și încununate de refacerea unor monumente de preț ale istoriei – fie ele edificii monastice (Râșca, Sâmbăta ș.a.), fie palate episcopale ori metropolitane (Buzău, Sibiu) – am pătruns sensul harului care i-a fost dat. **A fost trimis cu o sarcină aproape supraomenească, de restaurator al unei istorii care avea nevoie de un îndrăgostit de oamenii ei și de faptele și realizările lor memorabile.** Fiindcă Înalt Prea Sfinția Sa, în opera-i atât de vastă de rectificare a unor prețioase edificii îmbătrânite de curgerea timpului, a cuprins, tot ca o datorie de onoare, și scoaterea la lumină a unor oameni de seamă din trecut. Pătimaș bibliofil, scormonitor în arhive, a închinat câteva cărți, din cele patruzeci pe care le-a scris, unor personalități vrednice de aducerea aminte a urmașilor (care, din nefericire, își cam uită înaintașii).

Cartea despre Mitropolitul Antonie Plămădeală, comunicând realizările Sale aproape incredibile în utilitatea și frumusețea lor, capătă, prin modul în care Artur Silvestri a construit-o, **o aură de taină, ca multe altele din cărțile lui.** „Convorbirile de amurg“ și

Cele „28 de scrisori de altădată” constituie substanța propriu-zisă a tabloului, fixând trăsăturile portretului unui om excepțional. Dar încadramentul pe care autorul l-a dat, de la „Discurs împotriva uitării” și „Două povestiri enigmatice” la început, până la „Sfârșit și lui Dumnezeu laudă”, ca încheiere, ne înalță parcă într-o altă ordine, aceea a miraculosului, a harului. Cu o eleganță melancolică, el mărturisește înaltul scop al cărții, tâlcul adânc ce i s-a revelat și pe care ni-l comunică, emoționându-ne. Puterea delicată cu care mănuieste cuvântul, cules de pe pajiștile, infinit colorate și cu parfumuri inefabile, pe care le parcurge fără oprire, ne cuprinde și ne supune, strecurând în noi înțelesuri superioare, menite să ne extragă din contingent. S-au întâlnit în cartea aceasta doi „trimiși” de Sus ca să ne scoată din întunericul primejdioasei uitări. Și tot ceea ce face Artur Silvestri (și face enorm, ca și „Omul cel Mare”), zidește (în sensul dat de Apostolul Pavel cuvântului). Aceasta este, poate, taina care înconjoară și „Memoria ca un concert baroc”.

acad. ZOE DUMITRESCU-BUȘULENGA

2004

ÎMPOTRIVA UITĂRII

Poporul român, unul dintre cele mai risipitoare din lume (a se citi cu alți ochi romanul „Risipitorii” de Marin Preda, cartea „uitată” a prozatorului), are încă mult de recuperat din istoria lui, cu atât mai mult cu cât suntem tentați să aruncăm la coșul de gunoi până și valori de prim rang ca Eminescu, sau dintre cele mai recente, ca Nicolae Labiș sau Nichita Stănescu. Oare nu propunea, cu câțiva ani în urmă, un critic de „educație” nouă să se instituie o tăcere de cel puțin zece ani asupra lui Eminescu? L-am uitat prea ușor pe un Ioan Alexandru și avem aceeași tentație chiar și asupra unor mari personalități în viață, care au trecut prin impas, precum mitropolitul Antonie Plămădeală. Se pare însă că, în pofida a ceea ce susțin filosofii hazardului, nimic nu se petrece la întâmplare. În cazul mitropolitului Antonie Plămădeală, tulburătoare dovezi ne aduce recenta carte a lui Artur Silvestri „Modelul „omului mare”, subintitulată „Zece „convorbiri de amurg” cu Antonie Plămădeală urmate de „Douăzeci și opt de scrisori de altădată” (Editura Carpathia Press, București, 2004). Dar Artur Silvestri este un nume el însuși aflat în uitare după 1989, deși, cu ani în urmă, era un publicist dintre cei mai prolifici în presa din țară și în cea destinată străinătății. Autorul a luat foarte înțeleapta hotărâre de a se retrage dintr-un câmp de bătălie extrem de minat, pregătindu-se răbdător să înfrunte noul sistem mai întâi cu armele concurenței capitaliste, fără a le uita pe cele ale cărturăriei, sesizând că devin mai importante decât zădărnicele scandaluri de presă sub invazia cărora trăim de 15 ani. Îmi imaginez că Artur Silvestri, spre deosebire de alții, și-a dat seama că fusese atras într-o risipire jurnalistică ingrătă, fără șanse de izbândă. Marele scandal ideologic stârnit de talentul său jurnalistic a fost cunoscutul serial despre „terorismul cultural” pe care l-ar fi profesat postul de radio *Europa liberă*, serial care i-a ridicat în cap o lume întregă, pomenindu-se încă din acei ani într-o singură dramă devenită dramatică, pe care și-a asumat-o, după 1989, dar și mai înainte, după cum atestă corespondența sa cu I.P.S. Antonie. La 27 septembrie 1987, îi scria mitropolitului: „*Eu știu mai bine decât mulți, în această țară, ce înseamnă a te confrunta cu mâna obscură: am scris, timp de aproape trei ani, un ciclu de comentarii ideologice*”

unde am putut spune ceea ce nu s-a spus, atât de direct, niciodată; am umplut peste 600 de pagini; au apărut, Dumnezeu știe cum! însă volumul nu s-a tipărit și nu se va tipări; împotriva autorului s-a pronunțat «keremul»; sentimentul de singurătate morală e absolut; izolarea e deplină. Ceea ce m-a salvat, în aceste condiții și la această tensiune practic de nesuportat (pe care alții n-au putut s-o îndure, cum s-a văzut la jumătatea lui august, anul acesta...), a fost certitudinea că dreptatea e de partea mea și că dreptatea e întotdeauna, la români, de partea aceluia care țin cu poporul român. Un popor sărac, trist, singur și veșnic“ (pag. 53).

Citatul, destul de amplu, ar merita el însuși un lung comentariu, fiindcă este oglinda unei istorii asumate, în conjuncturi ce riscă să devină tot mai obscure o dată cu trecerea anilor. De aceea, nu trebuie să ne fie teamă de a le repune în discuție. Pentru asta ar fi necesară o re-lectură a serialului vizat de Artur Silvestri, căci el a fost catalogat ca provenind din sursele directe ale Securității și, deci, exprimând punctul de vedere expres al partidului. Or, serialul acela, de care abia ne mai aducem aminte, a fost blocat chiar din cercurile interne ale partidului comunist, de vreme ce s-a interzis apariția volumului. Mai mult, autorul a fost supus unor presiuni puternice, cu o mărturisită „singurătate morală“, incât „izolarea e deplină“. Iar autorul a rezistat numai prin credința că s-a pus în slujba poporului român, iar nu a acelei părți ideologice (din interior? din afară?) pe care a combătut-o tot cu mijloace ideologice., Contradicțiile din mărturia lui Artur Silvestri ar putea fi oarecum dezlegate dacă ajungem la concluzia că în sânul partidului comunist român n-a fost niciodată „pace“, acea unitate de monolit pe care și-au dorit-o liderii comuniști și mai cu seamă cu care se iluziona Nicolae Ceaușescu. De la bun început a existat rivalitatea dintre o tendință națională și alta internaționalistă, cea din urmă fiind deosebit de puternică, direct controlată de Komintern, care, la rându-i, era strict controlat de Stalin. Se-nțelege că, de la 23 august 1944 și până la moartea lui Gheorghiu-Dej, biruitoare a fost politica Moscovei, având ca instrument, mai întâi, Kominternul, apoi substitutele lui deghizate. Luptele pentru putere în partid sunt și o oglindă a ciocnirii dintre *național și internațional*, protagoniștii metamorfozându-se după împrejurări. Începând cu divergențele dintre Gheorghiu-Dej și aripa Ana Pauker-Vasile Luca, aparent biruie mereu direcția „națională“, care totdeauna e deformată de sistemul totalitar oficial. Venirea lui Ceaușescu la putere va fi percepută ca o biruință a naționalului, vorbindu-se, însă, de formula național-comunismului, hibrid care n-a putut fi decât o contradicție în termeni, căci, în realitate, dictatura a fost produsul

sistemului comunist, iar nu al democrației, singura pe care naționalul o suportă fără deformări. În consecință, **sub umbrela dictaturii de partid s-au dus mai departe lupte între naționali și supraviețuitorii internaționaliști**. De astă dată, ambele tabere având tendința emancipării de sub tutela Moscovei, pe măsură ce sistemul se dovedea falimentar. Dacă sub Dej simbolul răului era percepută Moscova, acum el va fi identificat cu național-comunismul întrupat de Ceaușescu. Așa se explică de ce de răsturnarea de guvern și de sistem din 1989 au profitat urmașii vechii aripi kominterniste, care se văzuseră eliminați în eșalonul secund al elitelor comuniste. Ei au știut de minune să convertească victoria împotriva dictatorului și a sistemului într-o victorie asupra, naționalului. Așa se explică de ce noul ideolog al revoluției s-a întrupat într-un vechi kominternist convertit la democrație – Silviu Brucan –, iar în învestitura practică s-a orientat către un „comunist de omenie”, format tot pe filieră moscovită – Ion Iliescu, omul de sacrificiu sub umbrela căruia cultura a fost supusă unei deznaționalizări fulminante, iar Biserica atacată și culpabilizată pentru trecutul comunist al României, deși „țara” era alta, ca părtaşă a susținerii spiritualității naționale. Este și explicația că mulți dintre intelectualii culpabilizați pentru naționalismul lor s-au dovedit a fi profund solidari cu spiritualitatea ortodoxă și creștină, în genere. După 1985, Ioan Alexandru a fost acuzat de gândirism, de exemplu, și, evident, de „misticism”. Unii dintre ei chiar au crezut că dictatorul era un veritabil „naționalist” și i-au ridicat osanale tocmai din atare pricină, fără a gândi că sistemul era ateist, în esență. Cazul, să zicem, al lui Dan Zamfirescu, ancorat, simultan, în aprofundarea ortodoxiei.

O situație aparte au prezentat ierarhii de seamă ai Bisericii. Exemplul cel mai complex este al mitropolitului Antonie Plămădeală, personalitate de anvergură hasdeiană, care în 1987 avea deja tipărite vreo 40 de cărți. Susține doctoratul în teologie la Oxford, cu *Biserica slujitoare*, și era la fel de ancorat în problemele spiritualității românești ca și Dumitru Stăniloae sau Bartolomeu Anania. Artur Silvestri îl are ca model pentru ceea ce numește **omul mare**, portretizat ca veritabil „erou civilizator”, ca misionar, considerându-l chiar „cea mai proeminentă figură a ortodoxiei de la Petru Movilă încoace” (pag. 49-50). Se afla în corespondență cu Antonie Plămădeală, iar după o perioadă de tăcere ia inițiativa *Convorbirilor de amurg*, din iunie 2004. Scrisorile și convorbirile surprind ceva din complexa misiune pe care și-a asumat-o Î.P.S. Antonie în destinul contemporan al Bisericii Ortodoxe Române, confruntată în țară cu un sistem politic ce părea de neclintit, iar din exterior cu mari provocări istorice.

Drumul parcurs de viitorul mitropolit al Ardealului a fost unul de excepție, plin de greutăți, dar mai ales de misiune ziditoare. Plecarea la Oxford, în 1968, a coincis și cu debutul editorial, care, surpriză, a fost un roman mai mult decât incomod – *Trei ceasuri în iad*. Încredințat spre lectură, în manuscris, lui Geo Bogza, acesta i-a scris după ce l-a citit „Dacă vrei să mori, trimite-l la o tipografie”. Nu l-a trimis la tipografie, dar l-a lăsat în grija unui prieten – Constantin Bărbulescu. Acesta a gândit că după primăvara de la Praga anului 1968 romanul are șanse și, într-adevăr, a apărut. La Oxford, a pregătit o teză vizionară (*Biserica slujitoare*), al cărei mesaj central era reîntregirea Bisericii creștine, după care Robert Murray va spune: „Este speranța și rugăciunea mea că splendida carte a părintelui Antonie va aduce o contribuție majoră la refacerea înțelegerii reciproce, încrederii și a dragostei între toți creștinii și la restaurarea mărturiei unite într-un Domn, o credință și o comuniune, în așa fel încât întreaga Biserică să poată străluci în fața întregii omeniri, ca un semn adevărat în această lume a lui Hristos – Slujitorul”. Așadar, misionarismul ulterior al Papei Paul al II-lea va veni deja pe un teren teologic conturat dintr-o țară ortodoxă, prin părintele Antonie, și nu întâmplător prima vizită a Papei într-o țară ortodoxă se va produce în România. De altfel, încă din 1961, în plin proletcultism, Biserica Ortodoxă Română reușise să se afilieze și să activeze în Consiliul Ecumenic al Bisericilor, în care figură de prim-plan va fi și Antonie Plămădeală. Întors în țară, părintele Antonie a parcurs cu mare vrednicie toate ierarhiile ecleziastice de până la mitropolit, construind, reconstruind biserici și mănăstiri, biblioteci, locașuri de cultură, multe dintre inițiative fiind împotriva conjuncturilor. Ar fi suficient să menționăm Mănăstirea Râșca, Episcopia Buzăului și Palatul brâncovenesc, Păltinișul lui Noica, „Casa Eminescu” de la Sibiu, Mănăstirea Sâmbăta ș.a. „*În orice caz, toate câte le-am făcut, le-am făcut de nevoie*” (pag. 37). Adăugați vasta întreprindere cărturărească. A descoperit mulți autori intrați în uitare, a restituit, de exemplu, la Sibiu, operele și activitatea unor Miron Românul și Miron Cristea: „*Convingerea mea e că Dumnezeu ne cheamă unde are treabă cu noi. Cu mine a vrut să-i scoată din uitare pe niște oameni pe nedrept uitați. Echilibrul trebuie restabilit*” (pag. 49).

O dată cu primele semne ale erodării regimului Ceaușescu în fața Occidentului, s-a ivit și o mișcare de revendicări care vizau reforma cultelor din 1948 și 1949. Este vorba de o resurrecție a uniatismului la nivelul valorificării personalităților culturale și ecleziastice. În acele împrejurări, Artur Silvestri sesizează că acestea se constituiau ca o replică la acțiunile de scoatere din uitare a personalităților orto-

doxe, întreprinsă, între alții, și de I.P.S. Antonie. Miron Cristea și Miron Românul simbolizau rezistența la prozelitismul uniatic. La 27 septembrie 1987, Silvestri, într-o amplă scrisoare, demonstrează cu fapte ofensiva greco-catolică, pe linie culturală, în țară, iar pe linie politică – din exterior (de pildă, o emisiune la „Vocea Americii”). Autorul sesizează că poate fi vorba de o „polonizare” a atmosferei din România la care se aliază și vechii stalinisti trași pe linie secundară de regimul Ceaușescu: *„Nu e vorba doar de o întâmplare că afacerea uniatică place atât de mult aceloră dintre stalinisti care sunt în viață, căci, în definitiv, ce este internaționalismul proletar dacă nu un catolicism ateu?”* (pag. 54). Cum a reacționat Antonie Plămădeală la asemenea semn de alarmă, care-l viza și direct, împreună cu Biserica Ortodoxă Română? Scrisoarea de răspuns datează din 30 noiembrie 1987. Mai întâi, mitropolitul nu poate admite soluția negativistă blagiană a retragerii gasteropodice din fața istoriei nefavorabile. El se găsea deja angrenat într-o bătălie ecumenică internațională pe linia mesajului din teza de doctorat. Îl asigură că se află oficial în dialog cu romano-catolicii tocmai pe tema refacerii unității Bisericii creștine („Sunt cel mai apreciat și de catolici”): *„Și dacă vom reuși cu dialogul, uniția nu-și va mai avea rostul nicăieri. Nu e socotit nici de romano-catolici un model de unitate”* (pag. 56). A stat de vorbă și cu probabilul succes al Papei, cardinalul Martini din Milano, și *„pot să vă spun că nici unul nu vede în uniaticism soluția. De el se țin doar cei care și-au găsit în religie un mod de protest politic. Poate, la unii, neconștient. Canalizat pe naționalismul școlii ardelenene etc. dar eu am spus întotdeauna: blajenii au făcut ce au făcut pentru că erau buni români, nu pentru că erau uniți. E zguduitoare cuvântarea lui Bărnuțiu din catedrala de la Blaj din mai 1848. Și Bărnuțiu era unit! Alecu Russo a crezut că în 1848 va fi momentul revenirii la ortodoxie, sfârșitul dezbinării confesionale. S-a înșelat și a spus-o mai apoi. Ei ne acuză acum că revenirea s-a făcut forțat și vorbesc, mai ales cei din afară – cei dinăuntru gândesc – că e o faptă împotriva drepturilor omului la religia pe care și-o vrea. Problema se pune așa. Anul revenirii, 1948, a fost o restaurare, nu o convertire forțată. Restaurările nu se fac totdeauna cu rugăminți și cu flori. Ele se fac de drept. Mai ales în cazul ortodoxiei transilvănene care a rezistat prin ortodoxie când n-a avut nici prinț, nici guvern, nici Constituție. Le-a dat Șaguna, camuflată sub forme bisericesti. Unitatea ne-a ajutat? Dimpotrivă. Ne-a rupt în două. Numai pentru că țărâtimea a rezistat, nu s-au maghiarizat toți. Conducătorii s-au făcut Kleini, Lemenyi, Szabo... Nu toți de bunăvoie, dar au intrat în sistemul care le-o cerea. În palatele lor au apărut papi cu tichie, grofi și cardinali.*

În casele țărănilor uniți au rămas icoanele ortodoxe pe sticlă, cu sfinți ortodocși. Nici un Sfânt Francisc, nici o Sfântă Tereză, nici un papă. Țărănimea a rămas ortodoxă mereu. De aceea a și trecut în 1948, și până acum, la ortodoxie, fără probleme. Nu-și mai aduce nimeni aminte de Papă. Doar câțiva «intelectuali» ici și acolo (...). Ei nu știu cum s-a făcut uniația. Că s-a făcut cu tunul, desființând precum Titus Ierusalimul la anul 70, două sute de mănăstiri pe care le-au ras la nivelul ierbii. Nu știu cât l-au umilit pe bietul Atanasie Anghel, numit de popor Satanasiu, coborându-l de la mitropolit la vicar al Arhiepiscopatului catolic din Ungaria; nu știu cât a suferit, exilat, Ioan Inochentie Micu, zis și el Klein, pentru că îndrăznise să ceară respectarea condițiilor de trecere la uniatism în 1700; nu știu de rolul iezuitului din coasta episcopilor trecuți la uniatism; nu știu de câte ori episcopii au fost siliți să treacă de partea Budapestei, în momente cruciale din istoria românilor, când românii trebuiau să fie uniți; nu. Nu știu nimic din toate acestea. Au nostalgii după Blajul tinereților lor și e firesc. Școală, colegi, pater-i îmbumbați cu fire-turi roșii sosiți de la Roma lui Traian... Îi înțeleg. Dar nu le înțeleg lipsa de discernământ politic. De cel bisericesc nu mai vorbesc. De unde să-l aibă?“ (pag. 56 și 57). Și ca să ajungem la o concluzie, scurtând citatul: „M-am lăsat furat de gând și de mâhnire. Dar nu de teamă. Când știi câte știu eu despre aceste lucruri – și știu mult mai multe – nu-ți poate fi teamă. Și de libertate să nu mi se vorbească. Sofronie de la Cioara, Visarion Sarai, Oprea Nicolae din Săliște (îi ziceau pe ungurește Miclaus, Miclozs) nu s-au mai întors din temnițele în care au fost trimiși pentru că cereau libertate pentru ortodocși. Atât! Horia era ortodox. Avram Iancu era ortodox. Nu numai blajenii au monopolizat sentimentul Patriei! Dar ei pe acestea le uită. Și de-o fi să mi se întâmple ceva, n-am ce face. Nu pot fi decât așa.“ (pag. 58).

Anii imediat următori au lucrat, evident, împotriva mitropolitului Antonie Plămădeală. Căci spiritul politic a biruit asupra celui confesional și revoluția din 1989 a dat câștig de cauză uniatismului chiar în pofida așteptărilor cercurilor catolice care nu vedeau în uniatism soluția reconcilierii celor două mari biserici creștine. Și asta în pofida faptului că uniatismul nu poate fi o soluție în reconcilierea istorică a Bisericilor, încât chestiunea este agravată politic, nicidecum ecumenic. Instigarea la rivalități între ortodocși și uniați a devenit o constantă a vieții naționale postdecembriste. De ce, când perspectiva era a reîntregirii creștinismului european? De ce într-o Europă care se vrea unită politic și spiritual se alimentează lupte fratricide?

Cert e că I.P.S. Antonie Plămădeală a avut de suferit, după 1989, că s-a și îmbolnăvit lungă vreme, că a fost acuzat de „colaboraționism” cu regimul comunist și înconjurat de sârma ghimpată a uitării. Sunt mizerii ale timpului care nu-l pot atinge la eternitate. Viața și opera lui fac parte din drama modernă a istoriei românești și din destinul creștinismului european.

THEODOR CODREANU

(„Argeș”, 2004)

PERENITATEA UNEI IDEI. ARTUR SILVESTRI ȘI „MODELUL «OMULUI MARE»“

Prin anvergura, profunzimea și diversitatea lucrărilor publicate, prin clarviziunea istorică și intensitatea iubirii de neam, prin fermitatea convingerilor și puterea lor modelatoare, Artur Silvestri se dovedește o replică modernă a marelui Nicolae Iorga, enciclopedistul personalității sale copleșitoare făcându-l în același timp comparabil cu B.P.Hașdeu. Salvând de la uitare oameni și fapte, conform conceptului introdus de el „*arheologie în ceea ce suntem*”, Artur Silvestri are mereu în vedere vremea de azi și mai ales vremurile ce vor veni. Căci dacă vremurile trecute au marcat pe răbojul timpului fapte și Oameni Mari, vremea de azi dovedește o *dureroasă criză de model, manifestată printr-o derută spirituală și civică*. O detașare față de ceea ce a fost și un dezinteres față de ceea ce va fi. Subliniind nevoia explicită de model, Artur Silvestri își intitulează una din cărți *Modelul „Omului Mare”*. Zece „*Convorbiri de amurg*” cu Antonie Plămădeală urmate de „*Douăzeci și opt de scrisori de altădată*”, (Editura Carpathia Press, 2004).

Este uimitoare similitudinea de structură interioară între Antonie Plămădeală și Artur Silvestri. Căci dacă Antonie Plămădeală afirmă: „*Câțiva prieteni îmi reproșează că m-am lăsat ademenit de arhive, că aș putea face și altceva. Poate. Dar de fapt voiam să vă spun că le-aș reproșa prietenilor care nu-mi înțeleg pasiunea pentru arhive, că nu mă pot înțelege pentru că nu trăiesc ceea ce trăiesc eu când scot oamenii din hîrtii. Am sentimentul că-i nasc, că fără mine ar rămâne ca orașele vechi, acoperite de vreme, ca niște Histrii nedescoperite. Am aproape convingerea că mi s-au descoperit ca să-i*

reconturez, să-i redau vieții”, exact cu aceleași cuvinte s-ar putea autodefini și Artur Silvestri.

Întrucât faptele lui Antonie Plămădeală sunt legate în mod semnificativ de palatul brâncovenesc de la Buzău și de Mănăstirea Sâmbăta de Sus, Artur Silvestri își începe conturarea Modelului cu „*Două povestiri enigmatice despre locuri binecuvântate*” locuri-temelie de fapte mari.

Punând în lumină cu micală trăsăturile Omului Mare, conturând Modelul, Artur Silvestri pune întotdeauna la temelie **fapta**. De altfel, **modelul Antonie Plămădeală** se conturează mai mult implicit, prin faptele sale. Fapta anonimă, dăruită cu smerenie și credință, dar care poartă în ea energia de a se opune vremurilor vitrege: „*Când îmi aduc aminte de toate acestea, sufletul meu se bucură că, deși vremurile erau anti-bisericești, noi am reușit, măcar în parte, să salvăm unele biserici în fața unui regim ateist, care nu le vedea bine, și care doar cu ajutorul poporului nostru credincios s-au putut reface.*” De altfel, Artur Silvestri îl și numește „omul faptei”, al faptei întemeietoare, care îi dă o prestanță voievodală, trăsătură a **omului mare** pe care o pune în evidență, astfel încât să se poată spune despre Antonie Plămădeală că „descălecăse la Buzău”. **Fapta mare** este fapta care dăinuie și care se pune în slujba dăinuirii. Astfel, Antonie Plămădeală, prețuind dovezile ce i se arată privind faptul că Palatul episcopal din Buzău „era din vremea lui Constantin Brâncoveanu”, își dăruiește toată priceperea pentru restaurarea sa în spiritul original. Personalitate energică, Antonie Plămădeală, numit mitropolit la Sibiu, sporește cu fapta sa trăinicia și frumusețea Mitropoliei. Dar, în același timp, personalitate complexă, se arată dăruit scrisului: „*Cărțile erau averea mea personală, de care aveam nevoie tot timpul în munca mea de zi cu zi. De altfel, am scris mai ales noaptea, circa 35 de volume care sunt în creștere mereu pentru că ideea scrisului nu m-a părăsit niciodată. E drept că romanul Trei ceasuri în iad l-am scris încă de pe când eram muncitor necalificat în fabrică la București. Am ajuns cu el la ediția a patra, pentru că e un roman de neliniște, scris direct, pentru că era mai mult autobiografic și nici nu l-am dus la vreo editură. Și așa, de fapt, am produs primul roman de critică socială.*”

Admirația și nevoia de precizare îl fac pe Artur Silvestri să intervină totuși în această prezentare implicită a modelului: „*În Modelul Antonie Plămădeală*” ce a lăsat urmă – o urmă mare – în lumea românească de azi intră, după cum s-a văzut, restaurarea și re-facerea nu doar purtarea de grijă. (...) Dar aici parcă ar fi mai mult decât atitudinea firească de mare protector de văzute și nevăzute,

parcă ar fi un fel de „misiune“ ce vine dintr-un dat enigmatic, dintr-o viață potrivită într-un anume fel, ca să scoată omul trecător din mulțime și să-l ducă acolo unde, în atmosfera rarefiată, rămâne doar fapta.“ Lupta sa pentru păstrarea ortodoxiei devine un simbol, cu atât mai mult, cu cât mai vitrege erau vremurile: „Înainte, un general austriac, von Bukov, distrusese o sută cincizeci de schituri și mănăstiri ortodoxe din Transilvania, în numele unui catolicism agresiv, care a crezut că astfel omoară toată Ortodoxia din această parte. Dar cel care a distrus mănăstirea Sâmbăta era generalul Preiss, care conducea și el o armată din Imperiul austriac. Astfel, Ardealul a rămas fără nici o mănăstire ortodoxă iar monahii au fost fie uciși, fie trimiși pe la casele lor.“ Sau: „Episcopul Petru Pavel Aron de la Blaj a distrus peste 37 de mănăstiri, care erau la poalele Făgărașului. Era episcop unit în 1785, când a fost distrusă Sâmbăta, Grigore Maior. El i-a scris generalului Preiss.“ ; „Destinul a făcut să ajung Mitropolit la Sibiu în 1982. (...) În acea vreme la București se dărâmau biserici, sau se translatau în locuri ascunse.“ Prigoana comunistă îl atinge direct, fără a-l înfrânge însă: „a urmat perioada grea din viața mea. Am fost dat afară. Apoi cu greu, după alți ani de munci necalificate, m-am angajat la Mase plastice. Abia după zece ani, după Praga mai ales, Patriarhul Justinian a putut să mă recupereze din fabrică, și m-a trimis la Facultatea de Teologie, m-a reîmbrăcat în haina călugărească, și am putut încetul cu încetul să-mi dau examenele de anul trei de doctorat, pe care, spre mirarea mea, le-am luat pe toate cu zece.“

Străduința și împrejurări prielnice îi dau posibilitatea unei perfecționări și instruirii continue, cu aprecieri pe măsură: „Apoi, în aceeași toamnă am plecat în Anglia, cu o bursă romano-catolică, ca să îmi fac doctoratul în teologie. În același timp am făcut și doi ani de filozofie, la un colegiu foarte renumit, condus de iezuiți la Oxford. În doi ani mi-am terminat lucrarea, și am fost apoi chemat acasă. După multe peripeții, Patriarhul Justinian a reușit să mă aleagă episcop-vicar patriarhal.“

Prin acțiunile sale, Antonie Plămădeală se dovedește un protagonist al acțiunii de restaurare, despre care Artur Silvestri afirmă: „Ceea ce de obicei se cheamă „restaurare“ și, la drept vorbind, identificare de valori ce se află uitate ori aproape de a se sfârâma exemplifică nu doar un gen de activitate ce folosește dar exprimă numai instinctul de protecție, căci acțiunea însăși este mai extinsă și ilustrează o doctrină.“

Personalitatea covârșitoare a lui Antonie Plămădeală era firesc să se exprime și pe calea literaturii. Artur Silvestri subliniază: „Aici

se vede, de fapt, omul mare ce s-ar putea descrie în felul unei acțiuni ce lasă „urme” distinctă și memorabilă în toate cele ce făptuiește dar întii și-ntii în sentimentul misiunii. „Misiune” într-un fel arată și literatura, de un eseism superior, memorabil în formulare și mult prea puțin sacerdotal în concepție, ce a dat „operă” nu schiță, de la „Tradiție și libertate” și până la „Cuvinte la zile mari”.

Descoperim o altă similitudine între Antonie Plămădeală și Artur Silvestri: convingerea privind necesitatea modelului, privind rolul omului mare, al personalității în istorie; (*„Mi-au trebuit multe căutări, în multe cărți, ca să scot în evidență personalitatea omului mare, care a fost și va rămâne Miron Cristea, primul Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române.”*).

În ceea ce privește acțiunile sale de salvare de la uitare a oamenilor mari, Antonie Plămădeală mărturisește: *„am descoperit eu cel dintâi manuscrisele lui Lazăr Leon Asachi, preot, tatăl lui Gheorghe Asachi. (...) Am fost bucuros când am putut să-l scot la lumină și să-l pun la locul potrivit, în istoria Bisericii și Culturii române. Am redat astfel literaturii române un mare scriitor de epocă. (...) Am descoperit apoi mai multe lucrări de la 1848-1850, care își așteaptă de acum încolo tipărirea. De asemenea, am mai descoperit încă o carte de versuri, din aceeași perioadă, pe care o am gata pentru publicare. Se numește „Ceasuri slobode” de M.I. Kițulescu, scrisă în 1845. (...) am până la o sută șazeci de scrisori de la oameni mari, pe care le-am descoperit într-o arhivă moartă, amestecate cu gunoaie, în subsolul Palatului Sinodal de la Mănăstirea Antim.”*

Multe din lucrările lui Antonie Plămădeală fiind încă în stadiul de proiect, Artur Silvestri notează: *„Opera chiar impunătoare, cum se prezintă, pare să rămână neterminată ceea ce, de fapt, caracterizează pe marii enciclopediști de la noi, unde Hasdeu rămâne exemplul tipic.”*

Deviza lui Antonie Plămădeală este demnă de luare-aminte: *„N-am lăsat nici un timp să treacă fără a-l umple cu ceva, folositor atât mie cât și celor din jur.”*

Convorbirile cu Antonie Plămădeală îi prilejuiesc lui Artur Silvestri conturări tot mai exacte ale **modelului omului mare** *„Cred că am mai invocat „omul mare” aici dar, de fapt, ar fi trebuit să adaug ceea ce îi dă acestuia accesul în memorabil, adică aptitudinea de erou civilizator ce, lucrînd mult, extins și misionar, „face să se miște” în imediat ceva esențial și, poate, printr-o potriveală ne-explicată, înalță contingentul în simbolic. Dar, mai mult chiar, nu avem „om mare” și „fapte mari” acolo unde nu se răspunde gîndul și „făcutul” în produs ce rămâne viu și netrecător spre a se vedea nu doar de*

cîtiva aleși ci de mulțimile unde, printr-un mister al misiunii, se răspîndește tîlcul și se însușesc povețele.“

Artur Silvestri și Antonie Plămădeală se întîlnesc, de asemenea, în sentimentul unei anume predeterminări a omului mare: „*mîna nevăzută care, alegînd „omul mare”, îl orînduiește unde și cînd trebuie. Gîndul propriu apare, evident, dar cînd se organizează, el organizează un „ceva” ce i se spune adeseori fără cuvinte ci doar în felul unei insuflări care, spre a se încorpora, îl îndrumă prefăcînd viața prea repede trecătoare în destin și, deci, în model.*“ spune Artur Silvestri, iar Antonie Plămădeală: „*Am aproape convingerea că mi s-au descoperit ca să-i reconturez, să-i redau vieții. Ce s-ar fi făcut ei fără mine? (...) Dumnezeu îi duce pe oameni unde are El nevoie de ei, nu unde cred oamenii că trebuie să fie.*“

Epistolarul care urmează convorbirilor, alcătuit din „douăzeci și opt de scrisori de altădată”, este, așa cum afirmă autorul, „document de epocă și foaie de temperatură intelectuală.” Scrisorul păstrează entuziasmul perioadei faptelor mari: „*ele păstrează un uimitor aer de entuziasm și o febrilitate în a înfăptui, ce aparțin, poate, altei vîrste decît cea de acum, cînd toate se privesc cu un mai pronunțat scepticism și cu un gen de seninătate mată, ce începe să aducă a resemnare*” și, notează autorul, atent mereu la model, „*poate vor sluji drept exemplu și pentru alte suflete înaripate ce vor trăi în ani de plumb.*“

În plus, dacă focalizarea convorbirilor s-a concentrat exclusiv asupra **modelului Antonie Plămădeală**, epistolarul aduce, explicit sau implicit, referiri la Artur Silvestri. „*Mă întreb numai cînd veți mai avea timp s-o faceți, pentru că sunt mereu uimit de cît de mult scrieți, și cît de diverse teme vă atrag. Și, dincolo de toate, cu cîtă competență le abordați pe toate!* Vă urmăresc scrisul cu interes și am vorbit adesea despre dvs. în cercul meu de legături culturale, cu admirație și prețuire” spune Antonie Plămădeală, (tot el: „*Sunt uimit de cît de multe lucruri știți și pe cîte portative ale spiritului vă încercați gîndurile și cuvintele, fiind dintre cei cu posibilități de a cuprinde ușor mai multe octave. Deși am avut prilejul să stăm puțin de vorbă, mi-a fost de ajuns să-mi dau seama de izvoarele pure ale cunoștinței din care beți cu nepotolită însetare.*“ simțind nevoia să se refere „*Mai întîi la felul cum curge erudiția Dvs., parcă luînd-o înaintea condeiului care abia se ține după dînsa. Un adevărat Har de la Dumnezeu.*“). Sau Artur Silvestri însuși: „*Norocul de a cunoaște cinci limbi străine (franceză, engleză, spaniolă, italiană și portugheză) m-a ajutat, însă a trebuit să adaug la cunoașterea latinei (pe care o știu bine) și documentația grecească; învăț acum germana, care*

e necesară pentru cercetări în Evul Mediu târziu și, bineînțeles, în chestiuni de bibliografie elementară.“

Dar, în principal, rolul epistolarului rămâne acela de a contura modelul Antonie Plămădeală: *„Contribuția Înalt Prea Sfinției Voastre la zidirea suflețească a românilor transilvăneni, la coagularea unei conștiințe românești de pretutindenți este binecunoscută și merită, încă o dată, admirația unanimă.“* Sau: *„Desigur că o personalitate completă, cum îndrăznesc să susțin că sunteți (și nu greșește cine vă consideră cea mai proeminentă figură a ortodoxiei de la Petru Movilă încoace) are operă în sensul creației integrale și al atitudinii integratoare“.*

Interesante documentări privind începuturile românismului și ale creștinismului se adaugă acestor portretizări, cu bucuria constatării: *„E sigur că atîta timp cît vor exista conștiințe apte să înțeleagă sensul unei culturi, evoluția acesteia nu se va abate de la principiile ei ordonatoare, conducându-i mișcările dinlăuntru.“* Lupta pentru afirmarea românismului rămâne terenul pentru fapta nepereche a omului mare conturat. Astfel, vorbind despre Sîmbăta, lăcaș cu pecete brîncovenească, Artur Silvestri punctează unele idei esențiale: *„Sîmbăta nu este un dar al divinației ci o hotărâre a sufletului român. O românitare ce ne vine de departe, dintr-o altă românimă încercată dogmatic și care se recunoaște în chiar punctul nodal, unde românii fuseseră obișnuiți multiseclar cu drama ori poate mai bine este să spunem – cu tragedia. Aici, sub munte (dar nu sub orice munte ci sub pietrele vertebrale de unde, pornind din obîrșia apelor, rîurile noastre se despart către toate zările și către pămînturi) se întîlnesc lumi de sud cu lumi de nord, într-un cuibar ce adăpostește un ou dogmatic al românismului. Apoi, mitul fondator și umbra lui Negru Vodă peste acestea toate și, înaintînd peste veacuri, identificarea în „brîncovenism“. Suntem, oricît ne-am încercat definirea în clipă, consecința unor simboluri ce nu au existență pieritoare.“*

Dăltuind în cuvînt **fapta și modelul**, Artur Silvestri dovedește un remarcabil talent de portretist, punînd în fața noastră un om viu și o faptă vie, dozînd cu un simț rar graiul implicit al acțiunilor cu comentariul evocator pertinent și sensibil, într-o limbă aleasă și un stil convingător.

ELISABETA BOGĂȚAN

(2004)

O CARTE DESPRE CREDINȚĂ, OM, MENIRE ȘI DUMNEZEIRE.

Eruditul Artur Silvestri ne duce mai aproape de perimetrul spiritual al unei mari personalități bisericești, mitropolitul Antonie Plămădeală, într-o comuniune directă sau epistolară întinsă pe mai mulți ani. O carte despre credință, om, menire și Dumnezeu. *„Multe cărți am scris – spune Antonie Plămădeală – Nu știu dacă toate vor avea trecerea despre care am gândit eu. Eu cred că mi am făcut în mare parte datoria cum se cuvine, atât față de Biserică, cât și față de Cultural. N am lăsat nici un timp să treacă fără a-l umple cu ceva, cu ceva folositor atât mie, cât și celor din jur, și să nu se uite că-n tot acest timp am condus și o Eparhie relativ grea, ca aceea a Sibiului“* .

SABIN BODEA

(„Viața de pretutindeni“, 2005)

MODELUL „OMULUI MARE“

Ca și eseu monografic despre Miron Radu Paraschivescu, recenta carte despre Modelul „Omului mare“ a lui Artur Silvestri a fost concepută și scrisă din dorința acestuia „de a pune lucrurile în rânduiala lor“ – după cum se afirmă în cuvântul introductiv („Discurs împotriva uitării“) al acestei cărți. Tot aici, Artur Silvestri ne informează că „împotriva acestui rău al uitării“ înțelege a-și concepe și alte lucrări ale sale. În fond, ce trebuie să înțelegem prin „Omul mare“? Din contextul celor zece „convorbiri de amurg“ cu Mitropolitul Antonie Plămădeală al Ardealului, urmate de reproducerea corespondenței dintre Antonie Plămădeală și Artur Silvestri, pe parcursul a mai bine de două decenii, desprindem că „Omul mare“ este o personalitate completă, cu sentimentul unei misiuni predestinate, menite a lăsa „urme“ distincte și memorabile în tot ceea ce făptuiește, remarcându-se ca un „erou civilizator“.

Din cele zece „convorbiri de amurg“ reiese că un asemenea model ni-l oferă – prin tot ceea ce a realizat – Antonie Plămădeală. Răspunsurile acestuia la întrebările lui Artur Silvestri se constituie, de fapt, într-o autobiografie care insistă cu precădere asupra anilor de formație, respectiv de participarea sa la cercul de studii „Rugul aprins“ de la Mănăstirea Antim, unul dintre fenomenele de rezistență împotriva „noilor stăpâni“ de după 1944; de anii petrecuți la Facultatea de teologie de la Cluj; de stabilirea inițială la mănăstirea

Slatina, pe când acolo se afla părintele Cleopa (alt model de om mare), mai apoi de arestarea din 1954, de către Securitatea din Iași...

După ieșirea din închisoare, urmează anii de doctorat în Anglia, încheiați printr-o teză despre Biserica slujitoare. În această perioadă întreprinde călătorii de studii prin Occident (Roma, Franța, Spania, mai apoi Germania) și, la reîntoarcere, este numit mai întâi vicar patriarhal, apoi rector la Institutul teologic din București. Reținem această mărturie: „*Când mi-aduc aminte de toate acestea, sufletul meu se bucură că, deși vremurile erau antibisericești, noi am reușit, măcar în parte, să salvăm unele biserici în fața unui regim ateu*” (p. 20).

De o atenție deosebită se bucură evocarea trecerii sale din postul de vicar patriarhal în cel de episcop al Buzăului, unde totul (prin grija sa) va fi refăcut „cu grija de a nu se strica ceva”. Aici, la Buzău, va scrie și una dintre primele sale cărți despre Nume și fapte în istoria culturii românești, în secolele XVII-XIX, la Buzău. Urmează alte vreo patruzeci de volume scrise – după cum afirmă Artur Silvestri – cu peniță de eseist, eseistica sa fiind la nivelul celor mai de seamă stilști ai acestei literaturi. De la Buzău, destinul îl poartă la Sibiu, unde – începând din 1982 – își continuă activitatea de refacere a unor schituri și mănăstiri, printre acestea numărându-se și Sâmbăta: „*Nu știu cum – mărturisește Antonie Plămădeală – dar peste tot am lucrat la restaurare*”. Prin aceasta, se definește omul mare, așa cum îl reprezintă Antonie Plămădeală, care nu se dezice nici de activitatea beletristică, el fiind autorul (în 1968) al primului și unicului său roman: *Trei ceasuri în iad*, „roman de neliniște, scris direct, pentru că era mai mult autobiografic... roman de critică socială”. Dintre celelalte volume, o atenție deosebită se acordă celui despre Miron Cristea, întâiul Patriarh al Bisericii ortodoxe – el însuși prototip al omului adevărat...

Prin tot ce a realizat într-o viață de om, Antonie Plămădeală ne oferă – după cum se poate desprinde și din scrisorile de altădată către Arthur Silvestri, începând din 1987 – modelul „Omului mare”, care – în tot ce a înfăptuit – a pus suflet, rămânând îndeosebi ca unul dintre cei mai avizați comentatori ai epocii brâncovenești. Cartea lui Artur Silvestri despre Mitropolitul Antonie Plămădeală este binevenită și pentru motivul că, în contextul în care apare, în același timp cu eseul monografic despre Miron Radu Paraschivescu, se constituie într-o pledoarie pentru ceea ce înseamnă „Omul mare”, împotriva spiritului creol nociv și de care un intelectual adevărat, un creator de cultură trebuie, să se ferească.

SIMION BĂRBULESCU

(„Axioma”, 2004)

UN MOMENT „ANTONIE PLĂMĂDEALĂ“

Figură literară destul de prezentă în viața literară ante-decembristă, Artur Silvestri a dispărut realmente din peisajul publicisticii literare românești după '89. Motivul e în aceeași măsură explicabil și inexplicabil, oricum la îndemâna celor care l-au cunoscut sau i-au fost cât de cât aproape. Dimensiunea redusă a acestui text nu ne permite, și poate nici nu ar fi potrivit să încerc o intrare în amănunte... Important este că Artur Silvestri este prezent editorial în acest an cu două cărți la fel de interesante, cred eu și ca scriitură, dar mai ales ca tematică abordată. MODELUL „OMULUI MARE“ – prima dintre ele (ordine ad-hoc, D.H.), este importantă fie și numai prin faptul că ne încunoștințează cu amănunte despre viața uneia dintre cele mai importante fețe bisericești ale momentului: Î.P.S. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului. De altfel, titlul complet și semnificativ al cărții este: *Modelul „Omului Mare“. Zece „Convorbiri de amurg“ cu Antonie Plămădeală, urmate de „Douăzeci și opt de scrisori de altădată“*. Autorul reușește să creeze un „moment“ Antonie Plămădeală de toată frumusețea și interesul pentru cititori.

VALERIU BÂRGĂU

(„Călăuza“, 2004)

„CEI CARE ȚIN CU ROMÂNII“

Cu enormă bucurie am primit „Modelul Omului Mare“, în noua ediție în pregătire. Despre valoarea restituirii și minunăția prezentării este greu de vorbit. Cu totul impresionantă mi-a părut scrierea lui Theodor Codreanu. Acel text face parte dreaptă Mitropolitului dar și celuia care azi, de unul singur, dă nădejde celor care cred în Neamul Românesc. (Citatul cuprins, „cei care țin cu Români“, m-a mișcat până la lacrimi. Acel citat este un adevăr fundamental, text care trebuie încrustat pe „tăblițele de carne ale inimii“ fiecăruia care simte pentru oamenii și locurile românești.)

ALEXANDRU NEMOIANU

SUMAR

Cartea aceasta cuprinde tot ce am vrut eu să fac și am făcut în viața mea	3
Prefață: O carte poruncită, care s-a făcut când trebuia	4
I. Zece „Convorbiri de amurg“ cu Antonie Plămădeală urmate de „Douăzeci și opt de scrisori de altădată“	5
Discurs împotriva uitării	5
Două povestiri enigmatice despre locuri binecuvântate	8
„Intuiție“ și „insuflare“ – „Scenă de descălecat“ la Palatul Episcopal de la Buzău.....	8
Marea hieroglifă – „Utopie“ și „Restaurație“ la Mănăstirea Sâmbăta de Sus	12
Zece „convorbiri de amurg“	16
„O Mănăstire frumoasă, acum cincizeci de ani, unde s-a uitat totul...“	16
„Am venit hotărât să accept orice chemare din partea Bisericii ...	20
„La Buzău, când am venit acolo, totul trebuia refăcut, și refăcut cu grija de a nu strica ceva“	23
„La Sibiu, multă lume nici nu mai știe ce am făcut acum douăzeci de ani“	26
„Nu știu cum, la Sâmbăta Dumnezeu m-a luminat să pornesc restaurarea ei“	30
„Damenii erau gata să-mi dea voie să fac orice, pentru că ei nu mai puteau face nimic“	32
„Pe multe ar fi trebuit să le public eu, încă din vremea când mai eram în viață“	34
„N-am lăsat nici un timp să treacă fără a-l umple cu ceva, folositor atât mie cât și celor din jur“	37
„Dacă mă vor pomeni sau nu urmașii? Fie voia lor“	39
„Nu știu cum mi-a fost dat, parcă lucrurile anume ar fi așteptat un om pe care să-l pună la treabă“	41
„Douăzeci și opt de scrisori de altădată“	43
„Sfârșit, și lui Dumnezeu laudă!“	80
II. Modelul și memoria	82
„Restituirea arhivelor ignorate“	84
Mitropolitul Antonie Plămădeală în efigie	92
Postfață: „Învelișul, voit astfel, al purtătorului de taină“	95
Dosar critic	97